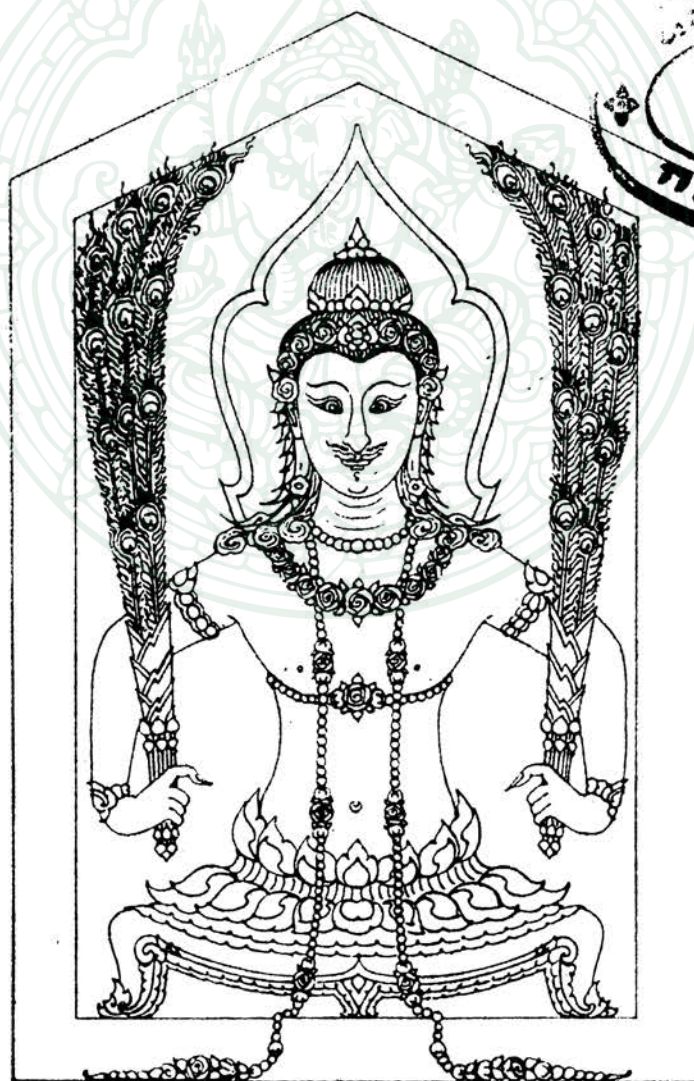

ગાથા જિતયાગ

૧૯૭૬ નેમ ૬ મેજાયન યા. ૧૯૯૦

વૃન્દાવણપુત્ર

อรุณเทพบุตร

(คัดจากแบบร่างของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานวิศรานุวัติวงศ์
ทรงเขียนเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๐)

อรุณเทพบุตร

ในที่นี้จะลงสรูปอรุณเทพบุตร ให้ฟังใช้ดังนี้

ตัวเทพบุตรองค์นี้ ท่านว่ามีดีดั่งดังพระอาทิตย์แต่หย่อนกว่า แสงเงาเข้าครี
เรียกว่าแสงอรุณ คือหมายความว่าแสงรัศมีเทพบุตรองค์นี้ ซึ่งเป็นดั่งรับรดพระอาทิตย์
เพราะฉะนั้น ควรทำแต่ของเจือแดง หรือที่เรียกว่าหงษาบาทอย่างดีคันท่าน

ผมต้องทาพนักด้วยสีม่วงแดงปนเหลืองเล็กน้อย แล้วเรด้าทับเป็นเส้นผม
ริมโหมคอกับหน้า ต้องทำเส้นเนื้อแดงด้วยม่วงเป็นเส้นผมจะได้เห็นบางเป็นขนอ่อน

แววตาทาม่วง หยอกแววตา

เครื่องประดับกายนั้น ดอกไม้ทั้งต้น ไม่ใช่ทอง ที่จุตกลมๆเล็กๆนั้น คือดวง
ดอกมะลิ ต้องใช้สีขาวคดด้วยเขียวอ่อน ที่บนดอกใหญ่นั้น ใช้สีขาวเหลืองชมพูและแดง
สลับกันไปตามแต่จะเห็นงาม อุบะห้อยหลังหูใช้สีเขียวอ่อนเจือเหลืองเป็นดั่งดอกกระดังงา
ใบสีเขียวเจือครามอย่างดีใบไม้

หางนกยูงเขียนตามดีของมันจริง ๆ จงไปหาตัวอย่างมา ดูผ้าพันโคนสีแดง
ประดานโคนอ่อนปลายแก่ ถอดขลิบสีขาว ค้ำมหาหงษาคันคดคดแดง

บัวรับเอวทำดั่งดอกบัว ปลายโอบเก้หน้า โคนประดานเขียวอ่อน ทั้งไม้
เขียวอ่อน แต่ให้แก่กว่าโคนเล็กน้อย

ฐานตั้งที่สีม่วงอ่อน แค่นี้ให้ค่อนข้างแดงไว้หน่อย คัดม่วงแก่

รัศมีพันทวาร ริมผ้าเป็นสองชั้น ชั้นในทาสีแดง ชั้นนอกทาสีคิน และ
ฉลุฝุ่นใต้เส้นเล็กที่ขอบนอกที่สุดค้อหงษาคิน แล้วทาสีแดงด้านนอกฝุ่น
พ่นหลังทำแต่เหลืองอ่อน

ขอบไม้ทาแดง ปลายสรวัยสายทั้งเขียนเป็นขนไปบนกรอบไม้ กรอบไม้ชั้นนี้ต้องทำ
ใหญ่กว่าแบบ เส้นนอกในแบบที่เขียนนั้น เส้นที่กรอบชั้นนอกจะทับเห็นอยู่เท่านั้น

สารบัญ

ปีที่ ๑ เล่ม ๔

เมษายน

พ.ศ. ๒๔๙๑

สารบัญเล่มนี้ จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อแจกจ่ายแก่ผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาต่าง ๆ หน้า ๑

เนคดี และ ศิลป

เพลงยาวปฏิพากย์สังวาส ของเก่า	”	๑๘
ความงามของเส้นนอกระบายรูป เสวยรโกเศศ	”	๒๖
วิธีปรุงหรรดาลสำหรับเขียนลายรดน้ำ พระเทพวชิรมิตร	”	๒๘

โบราณคดี จดหมายเหตุ และประวัติศาสตร์

เรื่องของโบราณเมืองเขมร หดงบริบาลบุรีภัณฑ์	”	๓๔
มูลเหตุที่จะเกิดพิพาท ค. อมาตย์กุล	”	๔๘
จดหมายเหตุบรมราชาภิเษก ร. ๕ ครั้งแรก	”	๕๒
บทวิเคราะห์ถิ่นไทยและเมืองเก่า ประภาศิริ	”	๕๘
วินิจฉัยคำว่า “เตลงแกง” และคำว่า “สาระพา”		
... .. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาต่าง ๆ	”	๖๔

ประเพณี และ ความรู้ทั่วไป

มักกะลีผล เสวยรโกเศศ	”	๖๖
เรื่องนางรมสายสกล น้า ทองคำวรรณ	”	๗๕
หมายเหตุ บรรณาธิการ	”	๗๘

– วารสารศิลปากร –

มีวัตถุประสงค์

เพื่อเสนอผลแห่งการสอบสวนค้นคว้า

และเผยแผ่ความรู้เกี่ยวกับศิลปวิทยาการต่าง ๆ

ในความควบคุมของกรมศิลปากร

จัดพิมพ์โดยอาศัยทุนบำรุงหอสมุดแห่งชาติ

พิมพ์จำกัดเฉพาะส่งให้ผู้เสียค่าบำรุง

ตลอดปีหรือครึ่งปี

สารสนสมเด็จ

วังวรดิศ

วันที่ ๘ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

ทูลเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระนครินทร์ ฯ

หม่อมฉันอ่านหนังสือเรื่องพราหมณ์ที่ขาดดวง คือบว แต่งต่อมา พบความซึ่ง
จะพูดเสนอให้ทรงทราบอีกบางข้อ คือ

๑. ที่หน้า ๕๑๘ บอกอธิบายวิธีนับปีของฮินดูว่านับรอบ ๖๐ ปี และปีทั้ง ๖๐ นั้น
เรียกชื่อต่างกันทุกปี มีชื่อว่า ปีกดาสะ ปีพัทระ และปีวักร เป็นต้น ถูกตามที่หม่อมฉัน
สันนิษฐานและบอกไว้ในบันทึกวรรณคดีเล่ม ๒ ที่มาใช้รอบ ๑๒ ปีและมี เอกศก โทศก
เป็นของคิดขึ้นประเทศอื่น อาจจะเป็นประเทศจีนต่อเมื่อภายหลัง

๒. หน้า ๕๓๘ ว่าถึงพิธีทำศพนักบวชชั้นยาสี ว่าเขาศพหนึ่งชุดมีมารฝังดิน และ
เมื่อก่อนจะกลบนั้นเขามะพร้าวค้อยบนศีรษะศพ มุถของมะพร้าวแก้วเมื่อก่อนเผาศพจะมา
จากอินเดีย

๓. หน้า ๕๗๘ ว่าถึงเหตุสถานที่ทำยอสดุ้ง ยอดนั้นเรียกว่า “โคปุรัม” จะเป็น
ต้นศัพท์ของปรากฏได้หรือไม่

๔. หน้า ๕๘๘ บอกชื่อที่เรียกเสียงดนตรีทั้ง ๗ เสียงเทียบกับวิธีของฝรั่งไว้ดังนี้
ฝรั่ง โศ. เร. มี. ฟา. ซอด. ดา. ดี.
ฮินดู ดะ. ริ. มะ. มะ. ปะ. ตะ. ดี. ดงน

กฤษณ์ ๒๖ กรกฎาคม

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รับลายพระหัตถ์ ลงวันที่ ๘ เดือนนี้ โปรดประทานข้อความเรื่องพราหมณ์ ตาม
ที่ทรงคนได้จากหนังสือฉบับนี้ เป็นพระคุณอย่างยิ่ง

๑. ที่ได้ความว่าชนผู้นับรอบ ๖๐ ปีนั้นคน เป็นพะยานข้อที่ทรงตั้งขึ้นไว้
เป็นอันถูกต้อง

๒. วิเคราะห์พจนานุกรมของข้าพเจ้าใจมาก ทำให้ถึงข้อที่แตกต่างพราหมณ์
อัครมณีนุภาพศรี ทชกเหลดงนน มาแปลออกว่าต้องเขียนอาคมคณยา หรือ อาคม
คณยรี เห็นจะเป็น ๓ คำคือ อาคม คณยรี ว่า เรือนร่าง ฤๅ ภา
รวมความว่า ผู้ดำรงชีวิตอยู่ในเรือนร่างเช่นนรกมรณ คณยรี เป็น คณยา ฤๅ ภา
เฉียงทมิฬ ผิดด้วยอาคมตัว ร เป็นสระ อา ไป อย่างพราหมณ์คำศัพท์ว่า ชอนเป็นขอ
ยกย่องนักบวชชนิดหนึ่งเป็นยศ มหาत्मคณิก คงได้รับความยกย่องเป็น อาคม คณยรี
ชีวิตใหญ่ เกิดภาระหม่อมเคยพบแขกพราหมณ์ในรทรง มีคนทักถามเกิดอับที่ทรงเป็น
ผู้ ทำให้จับใจเกิดภาระหม่อมจึงพลอยค้นหาไปด้วย ที่สุดถามว่าท่านชื่อไร เกิดอ
ว่าเขาเรียกว่า วานเรศ ยังนึกชวนว่าอะไรชื่อจึงเป็นดัง แล้วได้มาเล่าถวายกรมพระจันทบุรี
ทรงอธิบายว่า เขาหมายความว่าเป็นผู้ยืนอยู่ในป่า เป็นชื่อยกย่องนักบวชชนิดหนึ่ง จึง
เป็นอันเข้าใจได้ว่าเป็นพวกเดียวกับชอ อัครมณีนุภาพศรี ในการที่เอาศัพท์คณยาซึ่งมี
นแบบได้โกศทีเดียว คอยมะพร้าวบนดัดศัพท์กอมะพร้าวแถวทางหน้าศพตรงทีเดียว

๓. โคปร โคปรัม นนค่อ ประตุ ประตุเมืองก็เรียก โคปร ประตุเข้าเทวาลัย
อนตกแต่งด้วยลวดลายเป็นขลุ่ยก็เรียก โคปร หมายความว่าประตุเท่านั้น มิได้หมายถึง
ชีวิตทรง คำว่า ปรางค์ เห็นจะมาแต่ปรางคน (ปร.+องคน) แปลว่า ซาตา ว่าทาง
เดินเข้า เช่นเทวสถานเข้าโคปรแล้วถึงปรางคน แล้วจึงถึงเทวาลัย เพราะเป็นของ
ติดต่อปะปนกันอยู่เฉยๆ ทำให้เข้าใจผิด ๆ คำว่าปรางค์แม่บันทึงเข้าใจเป็น ๒ อย่าง
ว่าที่อยู่ก็ได้ ว่ายอดรูปดอกข้าวโพสก็ได้

๔. ชื่อเสียงแห่ง คมต หรือ คมัต ของฮินดู (Indian gamut) จะเป็นอะไรไม่ทราบ
คงเป็นเครื่องสายชนิดหนึ่ง มี ๗ เสียง เรียงกันโดยขดง

๑. นิษาทะ หรือ นิษทะ เป็นเสียงดังที่สุด
๒. ฤษภะ (โค)
๓. คานหาระ
๔. มรยมะ (กวาง)
๕. ปณฺจะ (ห่าน)
๖. ไชวตะ
๗. ฆรชระ เป็นเสียงต่ำที่สุด

และว่าเสียงเหล่านี้เขียนกันได้ เช่น ฤษภะ เขียน ฤ ตัดเดียว จึงทำให้เข้าใจได้ว่า อักษรเสียงของคัมภีร์ เป็นอักษรขอมละ ดองปรับดูก็ได้มาก แต่ไขว้เขวไปบ้างดังนี้

ดะ	น่าจะดัดไปเอา	ษทะ
วิ	ฤษภะ	ดงท
ฆะ	ฆรชระ	ไขว้
มะ	มรยมะ	ดงท
ปะ	ปณฺจะ	ดงท
ดะ	ไชวตะ	ดงท
ดี	ไม่ได้เค้า	

พรหม

× × ×

วันที่ ๓๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

ทูต สมเด็จพระนครินทร์ ฯ

หม่อมฉันเกิดตั้งด้วยชนเรือนหนึ่ง ขอทูลหาหรือ คือประเภทปืนไฟที่พบเรียกในหนังสือต่าง ๆ มีเป็น ๓ ประเภท คือ ปืนจาวง ประเภท ๑ ปืน มณฑก ประเภท ๑ ปืนหนักดับประเภท ๑ ลักษณะของปืนไฟ ๓ ประเภทนี้ หม่อมฉันคิดว่า จาวง คือปืนใหญ่ (cannon) ทุกประเภทและทุกขนาด นกดับ คือปืนประทุบฆ่า มณฑก ยังไม่แน่ใจว่าเป็นปืนชนิดใด ถ้าพิจารณาให้ดูตามลักษณะของปืนไฟ มณฑก ควรจะได้แก่มันมือ คือพวกปืนไก้ แต่ยังไม่พบหลักฐานอธิบาย ท่านทรงทราบและทรงเห็นอย่างไรบ้าง

เมื่อหม่อมฉันว่าการกรมกองแก้วจินดา ๆ ก็เป็นพนักงานรักษาแต่บนใหญ่ ถาม
เขา ๆ บอกอธิบายแต่ในพวกบนใหญ่ ว่ามีหลายอย่างเรียกว่า จารง บาเรียม ฝรั่งเปิด
หมวก รักษาศาสนา ดัมมาทิสฐิ และบนหามแต่บน เป็นต้น ไม่มีใครรู้อธิบายต่อลงไปถึง
บนมณฑก หม่อมฉันก็ยังไม่ได้อันต่อมา จนมาคิดอยากรู้ขึ้นในเวลานั้น

ตอนที่ ๖ บทที่ ๑๖

x x x

ลำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

กราบทูล ส้มเต๋จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทราบฝ่าพระบาท

ด้ายพระหัตถ์ลงวันที่ ๕ ต้องพระประสงค์จะปรับช้อนกับชนิดบนเข้ากัน ว่าบน
ชนิดใดต้องกับช้อนที่เรียกกันอย่างไรนั้น ได้รับประทานทราบเกล้าแล้ว

เกล้ากระหม่อมยังไม่เคยคิดเดาถึงเหตุที่จะปรับกันเคย นึกถึงช้อนตามที่เคยได้
ยินมานานมากกว่า ๓ อย่าง แต่ก็ได้ยินมาจากหนังสือแต่งที่คิดจะว่าบนถอดลงไปทางนั้น เท่าที่
นึกได้เดาเดา

๑. จารงค์ มณฑก นกดับ

๒. จารงค์ มณฑก นกคุ้ม ขานกยาง

๓. ทองปราย ปลายหอก

พอได้พบเมื่อก่อนได้รับด้ายพระหัตถ์ลงวันที่หนึ่งเท่านั้นเอง ในอดีตกระบวนแห่งพระกรุณพยุห
ยาตรา ตรงที่กล่าวด้วยเรือรูปสัตว์ว่า

“หน้าเรือบนใหญ่จาง

จารงค์ เรียกว่า

ตรงกับที่ทรงต้นนั้นฐานว่าจารงค์บนบนใหญ่หนักเดียว
มีว่า

และยังพบออกที่กล่าวด้วยเรือเตี

“หนแห่งตำแหน่งหน้า

เรือวาง บนเส

ชานช่อขานกยาง

อย่าง (หยง) ดัง”

นี่เป็นข้อความออกให้เห็นว่า ขานกยาง คือ หามแต่บน นกดับไม่มีที่สงสัย ต้องเป็นบน
ประทับม้าคาบศิลา ส่วน นกคุ้ม น่าจะเป็นบนชนิดใดที่มีนกงอกคุ้ม หรือมีฉนวนจะบน

บนคาบชุต ที่เหนียวไถ่ค่อย ๆ งามลงไป ผิดกับความคิดที่หนักต้องดับขาดลงไปทีเดียว ส่วน
มณฑก นั้นเห็นจะเหลือแปล ดูตามข้อที่ว่าบ ไม่มีเคาเดย จะหาที่ดูต่อกันก็ไม่ออก
จะว่าบนโกกก็ไม่หมดก บนโกกเคยเห็นก็เป็นบนชนวนทองแดงเป็นอย่างเก่า เกรงว่าข้อ
มณฑกจะมีมาก่อนนั้น ทองปราย ห่อด้วยทองเหลืองยังถูกปราย (บนยั้งเบ็ด) ปลาย
หอก ไม่ต้องแปล

ข้อบนทตรต์ออกข้อทายดาพระหัตถ์นั้น ฝรั่งเบ็ดหมวก มีตรารูปฝรั่งเบ็ดหมวก
เป็นข้อจำเพาะกระบอก รักษาตำแหน่ง ด้มมาทษฐิ ก็เป็นข้อตงจำเพาะกระบอกเหมือนกัน
ไม่ใช่ข้อชนิดบนทวไป บาเทรย' ดูเหมือนจะเป็นข้อชนิดบน แต่ยังไม่เคยทราบว่ารูปร
วางเป็นอย่างไร

ควรมิควรแต่จะโปรด

พร

x x x

สำนักศิลป หวัหิน

วันที่ ๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๗๖

ทูต สมเด็จพระนริศร์ ๑

วันที่ ๓ เป็นวันขึ้นปีใหม่ หม่อมฉันเห็นหน้าหญิงเหลือก่อนเพื่อน ได้
ให้พรให้มีความสุขในปีใหม่อำให้ต้องคุมขังเหมือนบที่ดองแก้ว พอพูดขาดคำก็คิดถึงท่าน
และหญิงอามขนา เดิมหมายจะโทรเลขถวายพระพร ครั้นเขียนร่างดูก็กลับเห็นว่าพร
ที่จะถวายไม่สมแก่จะส่งทางโทรเลข จึงเขียนจดหมายฉบับถวายพระพร กับทั้งขอเพิ่ม
อำนาจพรแก่คุณโตและพระวงศ์ทั้งหลาย ให้มีความสุขในปีใหม่นี้ด้วย

ท่านจะทอดถอนถึงเรื่องต่าง ๆ ที่ได้ทอดผิดไว้ในจดหมายฉบับก่อน หม่อมฉันกลับ
ออกมาหวัหินคราวนี้ ได้หยิบเอาหนังสือประชุมจารึกวัดพระเชตุพน ๑ ที่พิมพ์แจกในงาน
พระศพพระวิมาดาเธอ ๑ ออกมาด้วย ได้เปิดอ่านตอนโคกลงดินของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑
ทรงแต่งพรรณนาการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน ๑ เมื่อรัชกาลที่ ๓ ได้ความรู้เพิ่มขึ้นหลาย
อย่างดังจะทอดต่อไป คือ

๓. ท่านแต่งพรรณนาละเอียดของจริง ๆ คิดว่าถ้าหากจะปฏิบัติงานวัดพระเชตุพน ๑ ให้ใกล้เคียงเหมือนเมื่อครั้งรัชกาลที่ ๓ (ไม่ได้หมายความว่าจะให้เหมือนกับรัชกาลที่ ๓) อาจจะเอาโคลงของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ เป็นคำราทำให้ถูกต้องหมดทุกอย่าง

๒. กล่าวความแห่งหนึ่งว่าเมื่อปฏิบัติงานในรัชกาลที่ ๓ นั้น วัดพระเชตุพน ๑ สร้างมาได้ ๓๓ ปีชำรุดทรุดโทรมมาก เมื่อมาคิดเทียบกับอายุวัดเบญจมบพิตร ๑ ชวนให้เห็นว่าการที่สร้างวัดพระเชตุพน ๑ เมื่อรัชกาลที่ ๓ จะทำประณีตแต่บางแห่ง ทำตก ๆ โดยมาก จึงชำรุดทรุดโทรมเร็วนัก

เขียนมาได้เพียงหมื่นคนมารดาหลายราย ต้องหยุดมาเขียนต่อไปในวันที่ ๒

๓. เรื่องโคลงคั่นของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ ว่าด้วยการปฏิบัติงานวัดพระเชตุพน ๑ เดิมหม่อมฉันหมายจะเก็บรายการที่เห็นเป็นข้อสำคัญลงในจดหมายฉบับนี้ แต่ถึงตอนบ่ายไปพดิดูหนังสือเล่มความเรียง จึงไปพบและนึกได้ว่าหม่อมฉันได้ให้พระพิณฯ ๑ ถอดความโคลงคั่นของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ เป็นความเรียงพิมพ์ไว้ในนั้นแล้ว ถ้าท่านมีเวลาพอทรงโคลงคั่นหรือความเรียงจะทราบได้ละเอียด ว่าพระนั่งเกล้า ๑ ได้ทรงแก้ไขสิ่งใดให้ผิดกับของเดิมอย่างไรบ้าง จะพูดในที่นี้แต่เฉพาะศัพท์ซึ่งพบในโคลงคั่นของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ ศัพท์หนึ่งเรียกชื่อเขา “คิพนิมิตร” ซึ่งเป็นที่ไปเอาหินมาใช้ในการทำวัดแห่งหนึ่ง เขาอยู่ในแขวงจังหวัดลพบุรี หม่อมฉันเคยได้ยินคำคำว่าเดิมราษฎรเรียกว่าเขา “ดรรพดิ่ง” ครั้นเมื่อถูกระหม่อมทรงผนวช เสด็จไปขุดค้ทางนั้น ทรงขนานนามใหม่ว่าเขา “ดรรพนิมิตร” ครั้นมาเห็นศัพท์ที่ใช้ในโคลงคั่นของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ จึงได้ความรู้ว่า เดิมเขานี้คงเรียกว่าเขา “คิวดิ่ง” เพราะมีคิวดิ่งคั่นพวกถือคำฉันท์พราหมณ์ทำประดิษฐานไว้ที่เขา นั้น ท้องเรียกกันกลายเป็น “ดรรพดิ่ง” ถ้าถูกระหม่อมได้ทรงขนานนามใหม่จริง คงอาศัยนามเดิมขนานว่า “คิพนิมิตร” หรือ “คิวนิมิตร” แต่ในโคลงคั่นของสมเด็จพระปรมานุชิต ๑ ใช้อักษร “ด” เป็น “คิพนิมิตร” เรื่องนี้อาจจะเดาต่อไปว่า คิวดิ่ง คั่นไว้บนเขาตรงหน้าวิหารด้านตะวันตก จะเอามาจากเขาคิพนิมิตรด้วย เพราะเป็นอย่างมั่งคั่งคัมภีร์หน้าคน (มีใช้ภาพขอม) จำหลักอยู่ที่โคน ฝีมือทำดีกว่าคิวดิ่งคั่นที่พบในประเทศอื่น

๔. เมื่อวานนี้เวลาบ่าย ๕ โมง พระราชทานนาสงฆ์เจ้านายทวงไถดักงวด มีจำนวนเจ้านายทงทอยุ่กันและทำมาจากกรุงเทพ ๑ เพื่อรับพระราชทานนาสงฆ์โดยเฉพาะ

รวมกว่า ๕๐ พระองค์ เบนการเรียบรายนานนับ เมื่อพระราชทานนำตั้งขึ้นแล้ว ๕ ทรง
บัญชาให้เจ้าพนักงานตั้งเครื่องรัตนางกรานต์ พระราชทานหม่อมฉันกับพระองค์เธอ ณ ที่
นั้นด้วย หม่อมฉันต้องนึกถวายพระพรชนในทันที ไปนึกได้ถึงอดีต จึงได้ถวายพระพร
ตามคำความอดีตซึ่งลง ชโย นิรันดร์ เป็นที่สุด ผู้ที่ลงมารับพระราชทานนำตั้งขึ้นโดย
ฉะเพาะนั้น นำตั้งไว้ยังกว่าเพื่อนคน ๓ คือ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ อายุกว่า ๘๐ แล้ว
ก็อุทิศให้ลงมา

๕. ที่พายุใหญ่ถึงพัดกระเบื้องมุงคานักใหม่บัดนั้น หวังใจว่าจะไม่ทำให้หลังคา
คานักชำรุดทรุดโทรมมากนัก

กึ่ง ๖๖ ๖๖ ๖๖ ๖๖

× × ×

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ๑ ทราบฝ่าพระบาท

ได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับใหญ่ ลงวันที่ ๒ เมษายน ๒๔๗๖ ทรงพระเมตตาโปรด
ประทานพร เพื่อสมัญญะในปีใหม่ พระเดชพระคุณหาที่สุดมิได้ เกด้ากระหม่อมพร้อม
ทั้งบุตรภรรยา ขอถวายบังคมรับพระพรไว้เหนือเกล้า กับถวายพระหัตถ์ฉบับเล็กลง
วันที่ ๓๓ มีนาคม ก็ได้รับประทานแล้วเหมือนกัน แต่กลับได้ทีหลัง

โคตรสร้างวัดพระเชตุพน เมื่อพระพินิจทอดเป็นคำเรียงแล้ว ได้เอามาให้เกด้า
กระหม่อมตรวจ แต่เวลาจนแจกก็เป็นแต่เก็บไปให้เด็กน้อย ทำดีไม่ได้ เวลาไม่พอพิมพ์

ความซุกซมเห็นจะไม่ซุกซมถึงที่สุดเลย จะเป็นเพียงมีหมองในท่ายนอกเท่านั้น
แต่ที่แท้จริงเห็นจะเป็นพาดรอยด้วยพระราชประสงค์จะทรงสร้างให้ดีกว่าเก่าเป็นมรดก ไม่ใช่
ชำรุดเป็นมรดก

ขอเขา สัพพนิมิตร คงเป็นข้อที่ทุกกระหม่อมทรงตั้ง เดิมเห็นจะขอเขว สัพพนิมิตร
จึงกลายเป็นสัพพนิมิตรไปได้ด้วยง่าย ก่อนหน้าเราใช้หนังสือขอมเป็นหนังสือ ไม่มี ศ ใช้ก็ควร
ใช้ ส อยู่เอง คำ คิว แปลงเป็น คีฬ ใช้กันมานานแล้ว เช่นในนิรุกติศาสตร์ก็มี “คิฬ

ชวนให้เข้าด้วยพลัน” ทูลกระหม่อมทรงทราบว่า สัพเพ เคธอนมาจาก สัพพ ดังคักจะทรง
รู้สึกว่าจะหยาบ จึงทรงเปลี่ยนเป็นนิมิตร เขา สัพพนนิมิตร ก็เป็นความอันเดียวกับ สัพพ ดังค
นั้นเอง อาจเป็นได้ทั้ง สัพพ ดังค ในวัดพระเชตุพนจะยกมาแต่เขานั่น

ทูลกระหม่อมทูลเรื่องพระเจดีย์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ได้ไปดูของที่ซุกได้มาอันจัด
ไว้พิพิภพกันตาม ไม่ค่อยมีของอะไรที่ทำให้สนใจมากนัก พอไปเห็นใจที่รูปปั้นแห่ง
พระเจดีย์เพื่อแสดงตำแหน่งกรูที่ซุก ซึ่งนายฟอร โน ไปตรวจวัดเอามาเขียนขึ้นให้เห็น
พระยาโบราณเคยบอกแต่ก่อนนั้น ว่าในพระเจดีย์ใหญ่มีพระเจดีย์หรือพระปรารักษ์น้อยของ
เดิมอยู่ในนั้น พระเจดีย์ใหญ่ก่อสร้อยรวมขึ้น คิดตามไม่เห็น พระเจดีย์ใหญ่นั้นพบในคูหา
มีบันไดขึ้นสูงมาก ถ้าก่อสร้อยรวมแล้วพระเจดีย์หรือพระปรารักษ์น้อยของเดิมจะคงอยู่บนพื้นใน
คูหาพระเจดีย์ใหญ่ที่ก่อสร้อยรวมขึ้นนั้นไม่ได้ จะต้องจมลงไปลึก นักจะขึ้นไปดูก็เหวี่ยงไม่ได้ไป
จนได้มาเห็นแบบของนายฟอร โน ก็ดีดว้างใจ ไม่ใช่พระเจดีย์หรือพระปรารักษ์น้อยอะไรมิได้
เขาทำเป็นซุ้มตุ่มซุ้มพระปรารักษ์ไว้ดูอยู่กลางพระเจดีย์ใหญ่ทีเดียว เป็นที่คงพระพุทธรูป
แต่ใครเขาพระพุทธรูปไปกินเสียแล้ว กรูที่ซุกพบอยู่ใต้ซุ้มที่คงพระน ครองดูอยู่กลางพระ
เจดีย์ใหญ่ทีเดียว เป็นของทำขึ้นพร้อมด้วยพระเจดีย์ใหญ่ ไม่ใช่ของมีอยู่ก่อน

ได้ขอให้หลวงบริบาลคักหนึ่งชื่อในถานทอง ซึ่งเก็บได้ในพระเจดีย์ของคักกลางที่
ผู้ร้ายทำคักไว้ไปพิจารณา ดูได้ทำคำพยากรณ์ให้แก่หลวงบริบาลคักได้คักดำเนานถวายมา
จะผิดหรือถูกก็ตามด้วยคำพยากรณ์ มีความเห็นแตกต่างกันอยู่ที่ชื่อแม่น้ำในบรรทัดกับที่ห
ถาน เกดถ้ากระหม่อมคิดว่าเป็นชื่อของคัก แต่พระยาโบราณกับหลวงบริบาลคักคิดว่าเป็นชื่อ
คนเดียว ในบรรทัดเป็นชื่อคัก ที่หว่านเป็นชื่อคัก ซึ่งเกดถ้ากระหม่อมไม่เห็นด้วยเลย

จะกราบทูลรายงานว่า หลังจากคักไม่ฟังมากมิได้ จับเหตุได้ว่าเพราะทำหน้าที่ต่าง
บ้านเกิดไว้ที่หน้าจั่ว เพื่อให้ไอร้อนออก ถมพายุก็พัดถลอกเข้าไปตามช่องเกิด ดันข้าง
ในเขากระเบื้องเปิดตกลงมาทำหกล้วน ซ่อมแซมคักแล้ว

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

หนังสือขอมจารึกบนลานทอง
เก็บได้ในพระเจดีย์ใหญ่องค์กลาง ในวัดพระศรีสรรเพชญ์
ซึ่งผู้ร้ายลอบเปิดกรุลักขโมยทำตกไว้

ถอดหนังสือขอมเป็นไทย
(จัดเบืองล่างหมายความว่าตัวหลังอยู่ใต้ตัวหน้า จัดเบืองบนหมายความว่าตัวหน้าอยู่บนตัวหลัง)

นาง
ค่านาม

สุกมัสตุ ๑๔๑๖ สกขาลนกสตรทวาทสี่เกิด
ไวสาขยวทธารศุกมบุตริตมานบนทูลวระราช
โองการสัจปวิตรวระวประสิทธิเมื่อนางมงคล
เทวีศรีวระแควนนามกรโอย

ตกแต่งซ่อมแปลงตัว

นาง
เกื่อนาม

สุกมัสตุ ๑๔๑๖ สกขาลนกษัตริ ทวาทสี่เกิด (๑)
ไวสาขย พุทธว ศุกมบุตริต มานบนทูลวระราช
โองการ สมเด็จพระปวิตร วระวประสิทธิเมื่อนางมงคล
เทวี ศรีวระแคว้นนามกร โอย (๒)

(๑) คำเขมรใช้ในที่ไทยว่าชนคำ

(๒) คำเขมรว่าให้ ไทยเขียนน้อย

แปล

นาง
เกื่อนาม

สุกมัสตุ ๑๔๑๖ ปิชาล ขึ้นสิบสองค่ำ
เดือนหก วันพุธ ฤกษ์งาม มีบันทูลพระราช
โองการ สมเด็จพระปวิตร พระวระประสิทธิ (แก่) เมื่อนางมงคล
เทวี ศรีพระแคว้นนามกร ให้

สันนิษฐาน

๑. ตามทฤษฎีหนึ่งจะมีใบต่อไปอีก เห็นได้จากคำให้ค้างอยู่ จะต้องมีความต่อไปว่าให้ทำอะไร เห็นว่าไม่มีอย่างอื่นนอกจากให้ฝังอัฐิแม่น้ำงเกอ ตามที่มชชอยู่หัวตานนั้น คงจะบรรจุตามทฤษฎีนั้นลงในฉอบอัฐิ ตามทฤษฎีหนึ่งจะต้องมีสองหรือสามใบ คงจะซ้อนกันม้วนไว้ และคงมีหลายม้วนหลายชื่อ จึงจารึกชื่อไว้หัวตาน เพื่อประโยชน์เมื่อคดีหนึ่ง ก็รู้ว่าของใคร กันหีบมัดไขว้ไขว้

๒. เลข ๑๔๑๖ เป็นมหาคักราช ตรงกับจุลศักราช ๙๕๖ หรือพุทธศักราช ๒๐๓๗ ตกในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ถ้าว่าตามพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐ ก็นับปีที่ ๕ นับแต่ได้เสด็จขึ้นเสวยราชสมบัติมา ก็สมควรแล้ว สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถพระราชบิดา ทรงแบ่งพระราชวงษ์กษัตริย์ร่างเป็นวัดพระศรีรัตนเพชญ์ สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงสร้างพระเจดีย์องค์กลางต่อเติมขึ้น คงจนแล้วพอทำการบรรจุได้ในบ่อนได้ระบุมไว้ในหนังสือจารึกนั้น

๓. สมเด็จพระพิตร ไม่มีที่สงสัย ต้องหมายถึงสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แม่นางมณฑลเทวศรีพระแก้ว ถ้ายศเธอค่าเทวเป็นเทวดา ก็จะต้องเป็นพระมเหสีองค์หนึ่ง แม่นางเกอ ชื่อนี้ดูที่จะคาดคะเนว่าเป็นใคร แต่คงเป็นคนสำคัญอันเกี่ยวข้องกับพระแก้วมรกต

คำหนักปลายเนิน คลองเคย

วันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

× × ×

สำนักคิสิกกุล หัวหิน

วันที่ ๔ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

ทูล สมเด็จพระบรมพรหมนริศร ฯ

เมื่อหม่อมฉันเขียนจดหมายส่งไปถวายเมื่อวันที่ ๒ เมษายนแล้ว มานักความซึ่งควรจะเขียนทูลเกล้าฯ แต่หม่อมฉันไม่ได้เขียนเรื่องหนึ่ง จึงเขียนจดหมายฉบับนี้

เนื่องด้วยเกิดพายุใหญ่ในกรุงเทพฯ จนถึงพัดกระเบื้องหลังคาตำหนักปลิวไปนั้น คงต้องมีการซ่อมหลังคาตำหนัก ซึ่งบางที่อาจจะต้องได้จ่ายมาประทับตำหนักเก่า หม่อม

พ.ศ. ๒๔๕๑

สาส์นสมเด็จพระเจ้า

๑๑

ฉันเห็นว่าพ้นวันที่ ๖ เมษายน ซึ่งคงจะเสด็จไปตั้งการบูชาถวายบังคมพระบรมรูปนั้น แล้ว
จะเป็นเวลาดำรงจากกิจที่จะต้องทรงทำการพระราชพิธีแทนพระองค์ ไม่มีความจำเป็นที่จะ
ต้องเสด็จอยู่ในกรุงเทพ ฯ ไปจนถึงวันที่ ๒๘ เมษายน ซึ่งจะทรงบำเพ็ญพระกุศลฉลอง
พระชันษา มีเวลากว่า ๒ สัปดาห์ เหมาะแก่การที่จะเสด็จออกมาเปลี่ยนอากาศ ประทับ
อยู่ที่หัวหินให้ห่างร้อนในกรุงเทพ ฯ ดังคราวหนึ่ง จึงขอเชิญเสด็จด้วยจดหมายฉบับนี้

กษัตริย์สยาม

× × ×

สำนักนิติศาสตร์ หัวหิน

วันที่ ๖ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

ทูล สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ฯ

หม่อมฉันได้รับถวายพระหัตถ์ฉบับลงวันที่ ๕ เมษายน ถึงกำหนดเขียนตอบ นัก
หาเรื่องคดีพิพาทหรือโบราณคดีอื่นใดที่จะทูลเสนอไม่มาสู่ญาณในคราวนี้ หม่อมฉันได้
เรียบเรียงเป็นบันทึกส่งมัลลภวณพร้อมกับจดหมายฉบับนี้.

กษัตริย์สยาม

× × ×

ตำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๒ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๖

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรง ฯ ทราบฝ่าพระบาท

ถวายพระหัตถ์ฉบับเล็ก ลงวันที่ ๕ กับฉบับใหญ่ลงวันที่ ๖ ได้รับประทานแล้วทั้ง
สองฉบับ เป็นพระเดชพระคุณฉันใด

เรื่องราวอะไรที่เบ็ดเตล็ดอันควรจะนำมากราบทูลคราวหน้าหรือไม่ เพราะวันเวลา
หมดไปเสียแต่ด้วยต้องไปงานต่าง ๆ กับรับนัดต่าง ๆ เพราะฉะนั้นจะทูลถวายได้แต่
ข่าวที่เห็นมาจากการไปงานเท่านั้น

ในวันที่ ๖ มีงานพองกันถึง ๕ แห่ง คืองานกาชาดที่สวนสาธารณะ งานไหว้พระ
ตั้งกราบตัววัดพระเชตุพน งานจักรีถวายบังคมพระบรมรูปที่ปราสาทพระเทพบิดร และที่
ปฐมบรมราชานุสรณ์ ๓ แห่งข้างต้นไม่ควรกราบทูต เพราะเป็นงานตามเคยไม่มีแปลก
อะไร จะกราบทูตแต่ที่ปฐมบรมราชานุสรณ์ เพราะเป็นงานครั้งแรกซึ่งยังไม่เคยทอด
พระเนตรเห็น เจ้าพนักงานจัดการในว่าก็จะให้เหมือนงานพระบรมรูปทรงม้า แต่ที่จริงด
ย้อย่อนกว่า มหรสพไม่มีอะไรนอกจากปี่พาทย์หลวงวงเดียว ร้านรวงไม่มี คนที่ไปเป็น
พวกที่คงใจไปถวายบังคมแท้ ๆ พวกที่ไปเกรวเบียดกันเดินไม่มี แม้กระนั้นคนก็ไม่ค่อย
เข้า ๆ ออก ๆ กันตลอดวัน ดูเป็นทิวทัศน์มากกว่าที่พระบรมรูปทรงม้า เพราะว่าสถานที่
ดีกว่า เป็นขอบเขตคัมภีร์ฐานดัดหลั่น แต่งเครื่องบูชาเห็นจะแจ่มงดงาม ทั้งคนที่ไปก็
ล้วนมีกิริยาอย่างเคารพ เกดักระหม่อมให้มีโอกาสเป็นอยู่อย่างยิ่ง เดิมคิดว่าทำแล้วตั้งแต่
ก็แสนแล้ว แต่เดี๋ยวนี้กลับใจใหม่ว่าจะไม่ทำ จะถือเอาเป็นธุระบำรุงต่อไปตามกำลังกว่า
จะหาชีวิตไม่

ฝ่าพระบาททรงพระดำริที่จะบริจาคทรัพย์เป็นค่าที่ดินประดับฐานถวายเป็นของพระเดช
พระคุณในเมื่อพระชันษาครบ ๗๒ ปี เป็นพระดำริอันชอบอย่างยิ่ง เกดักระหม่อมเห็น
ว่าถ้าทรงพระดำริเสียแต่บัดนี้ พอถึงวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๗ ก็ให้แล้วเสร็จได้ทรง
อนุโมทนาที่เดียวจะเป็นดี เกดักระหม่อมจะกระงานแบ่งเป็นส่วนตัวดีตราความถวาย จะ
ทรงเลือกทำนองของพระเดชพระคุณเพียงไรก็แล้วแต่จะจุพระทัย คิดว่าจะไปเคตมที่สมเด็จพระ
พระพันวัสสาอัยยิกาฯ หวังว่าคงจะพอพระทัยเหมือนกัน

งานศพสมเด็จพระมหาจักรวงศ์กับพระพรหมมุนี มีพระสงฆ์มากมาย

เขาพูดกันว่าสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ได้ทรงรับส่วนแบ่งพระอัฐิ
สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ทรงบรรจุไว้ในวัดมหาธาตุ ขื่อที่ได้ทรงรับส่วนแบ่งนั้นทราบ
อยู่ แต่ที่ทรงบรรจุไว้ในวัดมหาธาตุนี้ยังไม่ทราบ ฝ่าพระบาทได้ทรงทราบประการใดบ้าง
ถ้าได้บรรจุไว้จริง บรรจุที่ไหน โปรดเกล้าให้ทราบบ้างจะเป็นพระเดชพระคุณอันเกิด

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

เจดีย์บรรจุตามประเพณีเดิม เถ้ากำนมาว่าครั้นถ้าบ้านแตกเมืองเดียวจะได้พาเอาไปได้ด้วย
ดงนบนมุดเดิม แต่เมื่อประดิษฐานพระอุฎฐิสัมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกให้เป็นวัดทุก
สักการบูชาแทนพระเทพบิดรในพิภพอันนี้ จึงได้ประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง
เรื่อยมา

พระอุฎฐิสัมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก ส่วนซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุ-
ฬาโลก แบ่งพระราชทานพระบรมราชเจ้า ๆ ไปนั้น ไม่ปรากฏที่เดียวว่าอยู่ที่ไหนและเอาไป
ทำอย่างไร จึงเป็นปัญหาว่าสมเด็จพระบรมราชเจ้า ๆ จะทรงอนุวัติตามกระแสพระราชดำริ
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือรักษาพระอุฎฐิไว้ในพระราชวังบวร เสรี่ยม
เผื่อบ้านแตกเมืองเดียว หรือจะทรงสร้างเจดีย์ถาวรบรรจุไว้ตามราชประเพณีกรุงศรี-
อยุธยา หม่อมฉันคิดเห็นว่าสมเด็จพระบรมราชเจ้า ๆ คงไม่อนุวัติตามกระแสพระราชดำริ
จึงถ่ายแบบพระวิหาร (หรือพระมณฑป) ที่บรรจุพระอุฎฐิวัดพระศรีรัตนเพชญ์ มาสร้าง
บรรจุพระอุฎฐิสัมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกที่วัดสลัก ซึ่งทรงสร้างแปลงใหม่ให้ใหญ่โต
เพราะเหตุชนแฉ่งถวายยอดปราสาทให้สร้างเป็นหลังคาพระมณฑป ครั้นต่อมาไฟไหม้
เปลี่ยนหลังคาโรง จึงสร้างพระมณฑปอย่างเป็นทางการเป็นเมรุทองไว้ข้างใน

อีกประการหนึ่งซึ่งเปลี่ยนมาหลายครั้งหลายครา ก็น่าให้เห็นเนื่องกัน
เดิมสมเด็จพระบรมราชเจ้า ๆ ทรงขนานนามว่าวัดนิพพานาราม ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีวัดอื่นที่
ไหน ๆ จะร่วมชื่อเช่นเดียวกัน อันนี้น่าจะเกิดแต่ทรงปรารภเหตุที่บรรจุพระอุฎฐิเป็นมุด
ต่อมาเมื่อจะทำสังคายนา ท่านองพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกจะทรงปรารภถึง
นามวัดว่าไม่เป็นมงคล จึงทรงปรึกษากับสมเด็จพระบรมราชเจ้า ๆ ตกกลงกันเปลี่ยนนาม
เป็นวัดพระศรีรัตนเพชญ์ ทั้งเป็นวัดอยู่นอกพระราชวัง ก็น่าจะเอาพระมณฑปและพระเจดีย์
ที่สร้างบรรจุพระอุฎฐิอย่างวัดพระศรีรัตนเพชญ์กรุงศรีอยุธยาเป็นมุด ครั้นเมื่อสมเด็จพระ
บรมราชเจ้า ๆ สวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดฯ ให้เปลี่ยน
นามอีกครั้งหนึ่งว่า วัดมหาธาตุฯ ทั้งไม่มีพระสถูปหรือพระปรางค์ใหญ่เป็นหลังวัด ก็น่า
จะเนื่องด้วยเป็นที่บรรจุพระอุฎฐิธาตุเป็นมุด

นอกจากนี้ยังมีประเพณีน่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือเวลาเสด็จไปวัดมหาธาตุฯ มีเครื่อง
ทองน้อยทรงสักการบูชาเป็นพิเศษที่พระเจดีย์ในพระมณฑป เหมือนอย่างทรงสักการบูชา

พระอัฐิขึ้นมาจนทุกวันนี้ ผิดกับทรงตั้งการบูชาพุทธเจดีย์ ซึ่งเป็นแต่ถวายดอกไม้ธูปเทียนที่ได้พานมหาดเล็กเชิญตามเสด็จ ด้วยอาศัยหลักฐานต่าง ๆ ดังทูลมา หม่อมฉันจึงเชื่อว่าสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท คงจะบรรจุพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกไว้ในพระเจดีย์ทองที่พระมณฑปวัดมหาธาตุฯ แต่ประเพณีที่คงเครื่องทองน้อยอาจจะเกิดขึ้นก่อนในรัชกาลที่ ๔ เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบดีความเดิมก็เป็นได้

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

กษัตริย์

×

×

×

ดำหนักปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๓๕ เมษายน ๒๔๗๖

กราบทูล สมเด็จพระยาดำรงฯ ทราบฝ่าพระบาท

ห้างฮัลดอนเซียติก เขาให้สิทธิไว้แล้ว ที่จะไปเที่ยวด้วยเรือของเขาได้ เป็น
การตอบแทนที่อนุญาตให้เขาซื้อไปดั่งเรือ เกล้ากระหม่อมคิดจะไปในเดือนพฤษภาคม
คิดจะไปสงขลาและนคร เขาจึงจะให้ไปเรือมาดั้น ออกจากกรุงเทพ ฯ เดือนพฤษภาคม
วันที่ ๖ ถึงสงขลาวันที่ ๓๐ และเรือกลับจากสงขลาวันที่ ๓๑ ถึงกรุงเทพ ฯ วันที่ ๒๕
มีเวลาเที่ยวอยู่ ๓๐ วัน แต่จะไปกระโปรگرامเที่ยวเขาเมื่อถึงแล้ว เกรงจะไปเสียเวลา
จึงคิดว่าจะไปเสียให้เสร็จจะดีกว่า แต่เกล้ากระหม่อมจะกะเองก็ห้ามความชำนาญไม่ จึง
กราบทูลมาขอพระเมตตาได้โปรดกระปรทานด้วย ในสงขลามีที่หมายว่าจะต้องไปเที่ยว
ทะเลน้อยขาดไม่ได้ แล้วขึ้นรถไฟไปนครศรีธรรมราช พระมหาธาตุขาดไม่ได้ นอกจาก
นั้นควรจะไปที่ไหนได้บ้างสุดแล้วแต่จะทรงกระปรทาน ตามที่ทรงพระดำริเห็นสมควร ให้
กลับลงเรือที่สงขลาได้ทันทีกำหนด

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

พรหม

เพลงยาวปฏิพากย์สังวาล

(ของเก่า)

[มีบันทึกรับสั่งของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชว่า ในหน้าต้นเพลงยาวชุดนี้ว่า เป็นเพลงยาวพระองค์เจ้าชาย (วังหลวง) เกี้ยวพระองค์เจ้าหญิง (วังหน้า) ฝ่ายหญิงไม่ปลงใจด้วย (มีคำพระนามพระองค์หญิงจะชื่อจันทร์) เป็นเพลงยาวสำนวนชาย ๕ บท สำนวนหญิง ๓ บท รวม ๘ บท]

บทที่ ๕

๑ หวานรดีพจนด้อยนุสรณ์มาน

ถ่ายตำเนาไว้ในทรวงกับดวงมลาย
แล้วดัดสวดชาดคำเป็นวนหาย
พิโรธถ้อยคำแฉ่งว่าแฉ่งเกิน
หมายจะมอบชีพหวงจรวงรัก
ไม่เห็นใจเลยในไม่โยด
ถึงเสียชีพไม่เสียตายหายประดังค
คิดดมานราญรอนไม่ผ่อนเย็น
เป็นความดีด้วยรักถนอมเป็นจอมสมาน
หมายจะเลี้ยงดมรเมียงเคียงประคอง
จะชูชอนมิให้จรวทดาตาด
จะทำแทนวชิรยถาดอาศน์บรรทม
เชิญครีตรักนถุบางเหมือนอย่างน
ถาชนแห่งแฉ่งคำพราวอน
ซึ่งรักเปลี่ยนโลธมนต์เช่นคำแฉ่ง
ประเพณีดวงบหลั่นยอมผันแปร
เม้นจกรหนักยอมผันตามราช
ซึ่งจะพิกหนักเนนทิวาวาย
นวยเดินเกินราชกระบถบฤช

เห็นเอาดาร์สมรวันประมาณเมิด
ทักปราชหักเส้นหิระเทเห็น
ไซ้จะเงินรกรักเมื่อไรมี
จึงหาญหักมิได้เกรงจักรโกษย์
เออกระนั้นเออกรรมมกนาเป็น
กระนั้นแต่ยังอนงค์ไม่ปลงเห็น
ไม่หมายเด่นเหมือนเช่นว่าเป็นที่ดอง
แฉ่งพลวพาดหิยบผิดให้จิตคหมอง
ถนอมน้องมิให้คองชดถม
จะดาดมาคัพพณถดถม
จะชิตชมมิให้ชาดสวดาตรอน
รักได้ส่แฉ่งประดมหรือดมดม
กัสมคำที่คองให้รักแซ
มือนแฉ่งหรือหะมิงฉมดแซ
ไม่ควรแห่ทางฤชตาราวาย
เป็นประเพณีโลกมามากหลาย
เม้นที่เรดินนจะร้ายดักกตใด
มิเอือกเกริกหรือว่าจันทรมาแข่งไซ

แม่นเคื่อนแรมอับแสงอะโนไทย

อันอกพผู้ภักดีแสงบุหณ

ด้วยสัจจวิมไลคิตติเตงงาม

ซึ่งไดยถถายจิตต์จากรัก

หวนอกุศลจำเพาะดลให้แปรเปรย

จึงเวรรักหักหน่ายเพราะมีโทษ

ซึ่งว่าเกรงเรือนเก่าอนาถองค์

อันใจสมรหมายไม่วั้นแล้วซีเจ้า

นซึ่งกรรมจึงมาหวนวาทักถน

ถึงกรรมนี้เพราะหวนจะแผ่พวง

ใช้ถมแต่งดินแด่งประโดม (พา)

อย่าคิดสวาควนาแต่ปางหลัง

ครนจะแกะแกะชอกอวาคณ

อันโรคนี้ประจวบพันทัก

ใช้ให้ห้ามมิจจุภาพไฉนเมื่อไร

หนิงไม่เคยรักษาผู้ชอนน

ถ้าแม่นใจได้เป็นจอมเจิมสุธา

นี้สุดจิตต์เพราะว่าใช้วเชยรท้าว

หรือดอกฟ้าไม่ควรฝ่าชะตาถน

ซึ่งว่าเย้ยถายหัตถ์พิโรธหมาย

แก่งเบี่ยงบดให้เจ้าบับบุญตรอ

เมื่อคราวเคราะห์แล้วจำเพาะให้เห็นผิด

เมื่อถกจิตต์แล้วก็มีตรจงอะไทย

จวิตรักว่าใจจักรไรเดชะ

มากถบเป็นมุขะหะวิลีประเทือง

เออชมใจหรือว่าใจไม่เห็นด้วย

ระวิไถถเห็นจระเลื่อมซึ่งวงงาม

เด่นให้พรวนว่าเหวสวาทความ

เช่นตความตดเรอชทเคียงเคย

ก็จริงกระหนกเหมือนว่าวาจาถน

จึงได้เคยหนนชบเป็นเรือนทอง

มิใช่เบาเชื่อใจพิพิโรธถน

อย่าพวงใจชายไม่หน่ายเป็น

แม่นถ้าเบาธารนรักจะมีเห็น

จึงเกิดเชญชนในทอทางชะตา

จะตกตงเห็นไม่เป็นเหมือนเช่นว่า

วานอย่าว่ามิให้จมด้วยถนพาด

เช่นตบ้างเกิดอย่าร้างทางถน

เหมือนหนึ่งกาพกณชเกิดชกถนใจ

ไม่ปรวนแปรบรรณบวณนบใช้

เป็นใช้ใจเห็นว่าใจพอเจีย

ไม่มัวจวนจึงมอบขวัญมารักษา

เหมือนเช่นว่าโชนจะเข้าให้นานครวญ

จึงแก่งน้ำถกเรวะเทวณ

หรือไม่ควรวิมถพิศตร์ไม่พวง

ใจอย่าจางถนจงแจ่งที่แผดงขอ

จึงแก่งพ้อแผ่แผ่งให้โล่ใจ

เกดถกมากมิตถกถนจะแพ้วถนทไร

แม่นต่อไปมิได้ถกเช่นชอเคียง

หรือบงเหตุเข้าโกรชพิโรชถน

ช่างกระไรมาเข้าเรื่องโทถนถน

จนมอบม้วยถนถนถนถนถนถน

หรือควรเสแถ้งใส่ให้ใจราน
 แม้นใช้ดวงคอกพ้ามณฑาสุวรรณ
 ไม่ควรคู่จึงไม่สุจริตนิยม
 ถึงไถ่ถวิลเหมือนหนึ่งไถ่ไม่หมายม้วย
 ใจไหนไม่ควรปลงชีวนาน
 ถึงคำคัญของประสงค์จำนงขอ
 ไม่เอื้ออวยเห็นโรคบ่จะนานมี
 ซึ่งไม่ยดอย่างกรรมดเมตตานัน
 ยังประวิงไม่เห็นจริงถ่ายประทวน

ขึ้นแฉะดาร์ที่ไม่ชอบในเชิงชม
 เถลิมพรรณบุหงาที่มกม
 ไม่เด็ดคมเพราะไม่หวังจรั้งตาม
 จนสู้บ่ยดवादี้เดียวในดวงด้มาน
 ไม่เห็นรักรักขึ้นจะรานระทมทวี่
 แต่พอชนต่างพักตร์เถลิมศรี
 จงเชยคดักแต่ดาร์บันดาดครวญ
 ถ้าวพรรณพณรักประจักษ์สงวน
 มอบประมณด้วยสัจจิตเอย ฯ

๕๓ คำ ฯ

๑ ใจเห็นเด่นที่ด้วย

รักเต็มดวงซึ้งเพียง
 มาตราวัดมธมรเรียง

หากจะเห็นเด่นที่เห็น

๑ เจ็บดังคดเคี้ยวดังวรวง

หวนแหว่วเวกศรี

ยามดกยาของด

จับอานดาร์สุดเคด้า

๑ ราชกิจคิดมากด้า

เมอแต่เช้ากตบเย็น

หากดมรบ่ห่อนเห็น

ร่างเรืองเคองเนตรชา

โดยเคียง

พี่แท

ร่วมอาคัน

แนบแกวักดอยดมร ฯ

ราตรี

จิตเค็รว่า

ดอระ พินา

คดอคดองของเขนย ฯ

ด้าเคญ

ดกชา

ปองสวดดี แม่เฮย

แต่นอยนานเพียร ฯ

บทที่ ๖

๑ ดุกระดาษประหลาดด้วยดมเหตอ

เห็นหนกนกกที่ประทานนาตาตเจือ

เกิดอกมิใช่แท้เพ็ชรบุรินเวียก

วิบากเบอประหนึ่งชมอารมณ์เคดง

สุดด้าเหนียกเขาว่าหวานพาดแดง

ไม่เคยกินถ่มถันแต่หัวหวานแรง
 จริงจริงไม่ประมาทชยาดพรัน
 ชั่งวาร์กเชอนเชนนแน่ม
 รกจึงเปลี่ยวประโยชน์อันโทษห้าม
 เจ้าของเก่าเขาดีทั้งกักระเด็น
 เชอนรักจะมีเคยเคยแขนง
 ถ้าแรกไว้ไม่มีใครพยาบาล
 ถึงมีดีก็จจะรจนาเขียน
 ด้วยวาร์กดีเป็นศรีดีดี
 ซึ่งจักรมันจะให้หันตามราช
 ผนวแคล้วโชคโยคเกณฑ์จะผิดไป
 ถ้าประวร้ายราหุชนอยู่เมศ
 นิจจาเคื่อนจะมีเคื่อนลงตกตาม
 ให้เกรงฤทธิ์วิราก็ตาเดช
 ถึงแรมเร็ดตามเกิดไม่พ้องพัน
 หนึ่งว่าเนินแล้วจะไว้ดังกลใด
 ซึ่งว่าเดินเกรงเกินราชฎา
 ก็ประจักษ์ว่าศักดิ์พระสุริเยศ
 แต่เปด่งแดงแรงร้อนทรนราน
 ไม่ขอฟังเรื่องร้ายจงวายหวัง
 ซึ่งครัดว่าไม่ควรค่านอนมา
 เพราะจริงจนได้ทนทรนมาก
 ไหนจะทุกข์ถึงตัวกล้วชัว
 ถิ่นชาข้าวคดถายถบายบ้าง
 ข้ามามอบให้รักษานิจจาจอม
 หนึ่งคำรัดว่าของสำคัญขอ

ใช้จะแต่งถ่มถ่มพองามงาม
 ฤไทยหวนหวาดเว็ดวิดหวาม
 ลำคัญความถ้วนจริงทุกดังเป็น
 ด้วยคิตขามอย่างรกนบกเขญ
 จะรับเชนรักด้วยกับบวยการ
 เจ้าของเขาจึงแคลงไม่ถ่มาน
 จะดีประด้านรักษาไม่รำค
 จะเผ่าเวียนยอมลงนายาด
 น้อย่างมีเป็นกระนกกทวนใจ
 แม้นเคราะห์ดีก็จจะงามตามวิได้ย
 ไม่ได้ได้ถักธนาชะตานาม
 จะวิเวกหวนเวทนาหวาม
 แด่วไพรพราหมณ์โหรบรูชาวัน
 เทเวศจะให้มั่งบำรุงขวัญ
 แต่อย่าหันให้โทษเมื่อปลายมือ
 หนึ่งของคไหนดะไม่รับค่านับถือ
 ไม่ครือคอกอย่ำว่าให้รำคาญ
 เกรงพระเดชวิคมีพระสุริยาน
 หรือจะคานแข่งสู้พระสุริยา
 ไม่จริงเห็นไม่เป็นเหมือนเชนว่า
 ใจว่าคณาเกินไปเมื่อไรมี
 จังดูยากเจียมมนวดถ้วนศรี
 มีแต่คทรวงฉันทกวันครอม
 แม้นฎากิจต่างต่างก็ถ่มบม
 พระขวัญพร้อมอยู่เป็นไรว่าไม่มี
 ว่าแต่พอต่างพักครืออย่าผิดศรี

แม้นไม่อวยโรคบ่อวยจะนานปี
 หึ่งซึ่งพ้อแต่ร้างบิตว่ามิตรมาก
 ประดาเขตามิใช่ปราชญ์ฉลาดทำ
 แต่แท้ปราชญ์เห็นจะคร้านรำคาญคิด
 ครั้นไม่แจ้งให้แจ้งชัดก็ชัดใจ
 ใยใดจึงให้เปลี่ยนปรับเรือนเล่า
 หรือเห็นวิเชียรเปลี่ยนข้างส่วางวาม
 แล้วยณหรือหนีพบน้อยอย่างไรว่า
 เท้านเกิดอย่าประหารด้วยด้าวไป
 เบื้องต้องควรแลวกักจำค่าแถม
 ขนชอช่ายแลวอย่าขายยกกระบวน

ที่หมอดักจะแก้ไม่ถึงกรรม
 ถ้าว้างจะว่าถากคำถ่า
 ก็ไม่นำเอาคดีไปชี้ใคร
 เมื่อหมายบิตไยจึงแพ้วกระแด่ไซ
 ว่าไฉ่พอรู้กระทั่งความ
 ซึ่งด่าเนาตรัดมานำชาม
 จึงได้หยามคำจ้วงให้เจ็บใจ
 ด้วยปรีชาไม่ทราบที่แก้ไข
 ไซ้จะได้แต่ร้างประสมด่าเนานวด
 ด้วยด่าแดงดัดมานำสรวด
 ถ้วนไม่ว่าว่าแต่ถ้วนกระนเอย ฯ

๓๘ คำ ฯ

๑ รักเอ๋ย ไซ้พร้องพรา
 รักบ่ใดโดยตาน
 รักหรือด้อ โถมตาน
 รักอย่าแต่งกลให้
 ๑ ถมเอ๋ย ถมถนด้อ
 ถมนข้างขแจ้ง
 ถมอย่าพิศพานแรง
 ถมอย่าแต่งแต่งหน้า
 ๑ ใจเอ๋ย คุบ่อเพ้อ
 ใจบ่ฟังคำเชิญ
 ใจยังไปหันเป็น
 ใจอย่าดวงใจช้อย

คำหวาน
 ดอกไต้
 ดองเด่น
 หากรู้พอทัน ฯ
 ถมแต่ง
 จักหว้า
 ย่อมทราบ
 ผ่องเนอพองาม ฯ
 จิตเห็น
 เคียดถ้อย
 ปานว่า
 ถ้วนถ้วนถ้วน ฯ

เหมือนแกลงพังหว้งประหารด้วยวาจา
 ชั่งทุกขของครองทรมานน
 ไปตรอมแทนอนสาทำระแวง
 อันจอมปิ่นอศิเรศวราภพ
 คอหักไกรวิปริตจิงราว
 อนุสาถียพาถวิลถึง
 หรือไฉ่วังศเนอฝากวิบากแคลน
 จมอบชวัญแดวยังเมินให้ชวัญหนี
 แต่ดำคัญก็ประวิงทุกตั้งกรม
 แด่วมิหน้าชาประหารด้วยดาร์ตค
 กัจจิงอยู่รู่เช่นใดเห็นมา
 เอนดูด้วยช่วยบำรุงสวดบาง
 อันถกถอนชาสู่ทว

แม่นเมตตาแล้วอย่าอันคดแด่ดง
 จันต์หม่นเจียนนวดสังวณแห่ง
 ถึงโทษแรงเห็นไม่เปรมภักดิ์
 ดำริจบครองบทแต่ค้องที่
 อย่าหม่นคัทรวงน้องพิบวยแทน
 ที่เชษฐาแค้นคั่นงัดเค้น
 จังหักแทนเค็ดรักสัณศิรม
 เอกพอที่หรือว่าแกลงให้ส่าดม
 แนนิยมแต่ที่แผดไม่ชอบยา
 แด่ดงคดชื้อขายอย่ายั่วว่า
 หรือว่าค่านาน้องชาคดค
 อย่าคดทางวางรูกเด็นหนี
 ถกถพนไม่เนนอย่าเมิดเอย ฯ

๓๗ คำ ฯ

๑ ดัศม์ดาร์ธของนาฏเนอ
 แม่นอมรเทพพา
 ถวิลหวนไกรคิตดา
 กเมื่อไรจกร

๑ บุญเพรงไต่จักพร้อง
 เรียมจะเชยกระมดเขว
 ให้ส่าดมเด็นห์เตา
 ไก่ถกคิตดาแต่ม

๑ ยดไถงส้องส่ว่างหน้า
 คักสังคักถนอน
 หอมเรอยกถนเพยรอน
 ฎาว่าถกถนพฐค้อง

นางพงา
 หม่อมชู
 เต็มเนตร แม่เฮย
 เด่นห์เตาเรียมตาม ฯ

เผด็จเนา บ้างนา
 ยวแย้ม
 คดสวดค พเฮย
 นึกหน้าเห็นทรง ฯ

มวนธมร ปถมฎา
 เหนอยน้อง
 รวยร่น
 ถาคักถกถนเดย ฯ

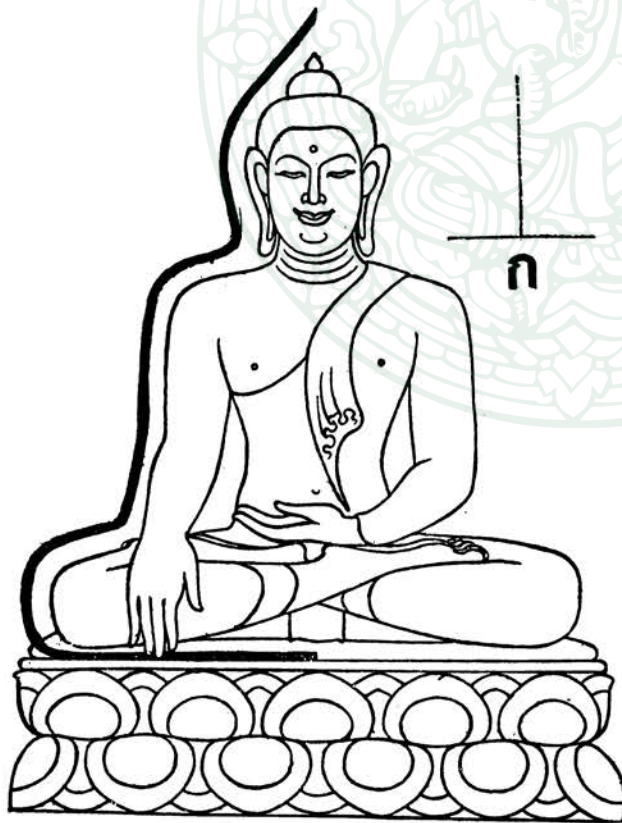
๑ คมรต์รวรวันร่ำ	ราญชพิศ กุเฮย
ปี่มจะเนือยตาติด	ตากอฮัน
ถวิตหวนเริ่มเด่นห่มตร	สวาคเนน นานเฮย
ฤามารุมร่นร่อน	กถนแก่งงฉงน ฯ
๑ มาเดศม์ระดิห้อย	เคียงเชนย
กระหลบวิสูตรร่ำเพย	แผ่ถ
ยามผชมเดี่ยวดึงสระเบย	เบอสาป เพี้ยนา
ฤาฉนใดได้กถ	กถนของเทียมทม ฯ
๑ ชคยชาติได้ครตนเรอ	เจือฉ
อรอฮนเฮ้นเปดงปลิด	ปลดเปดง
มารยาศจรเดยถิด	แดเถอน ดอยเฮย
ทรงคังคนอยาเยอง	อย่างหยังชบวนปอง ฯ
๑ ระเด่นบาราศ์ร้าง	จินตะหรา
เมื่อไปยดบุษบา	เมื่อเย้า
ก่อการหันตปลิดทา	ส่มมาตร พระเฮย
จนอมรหากเหตุเค้ร่า	พรากน้องโพยมปลิด
๑ ก่าตริคิเหนาบมม้วย	วางวาย ชั่ว
รอหงนามดบด้าย	ส่มครช้อม
แรงรักเร่งรักหมาย	มอมมื่อ ถนอมนา
โอ้แค่อกอาตมอ้อม	อ้อนเอื้องค้เพดิน ฯ

[หมดฉบับเท่านี้]

ความงามของเส้นนอกแห่งรูป

เมื่อท่านมองดูอะไรปราดไปในที่แรก
จะรู้สึกได้ทันทีว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี ทงนทาน
เขาอะไรเป็นเครื่องวัด ถ้าจะตอบก็เห็นจะ
ต้องบอกว่าเพราะสิ่งที่เห็นนั้นรูปทรงงาม
หรือไม่งาม สิ่งใดดีสิ่งนั้นงาม สิ่งใดงาม
สิ่งนั้นดี เหตุที่เราจึงพูดว่างามคือพบกัน
ไป สิ่งใดมีรูปทรงดีสิ่งนั้นงาม ถ้ารูป
ทรงบกพร่องสิ่งนั้นก็ไม่งาม อย่าดูขึ้นใกล้
เลย ดูที่ตัวคนก็เห็นได้ ถ้าท่านเห็นใครมี
ร่างกายเอะอะอู้อ้ายไม่ได้รูปได้ทรง แม้

ผู้หนึ่งหน้าองงามสักปานไร เมื่อดูปราดไป
ในที่แรก ก็จะมีรู้สึกชัดๆ ตาอยู่ ถึงผู้หนึ่งจะ
มีวงหน้างามแต่มี นปากงามตางามจมูก
งามก็ตามที่ แต่จะไม่ชอบดังความรู้สึกที่
แรกของท่านเมื่อเห็นรูปร่างชัดเจนของผู้นั้น
นั้นซึ่งบกพร่อง ตรงกันข้าม ถ้าผู้หนึ่งมีรูป
ทรงงามเหมาะเจาะ ถึงจะมีวงหน้าเป็น
สำคัญหรือบกพร่อง ก็ยังดูงามอยู่คนเดียว
เพราะด้วยรูปทรงเหมาะเจาะ เป็นเครื่อง
กำหนดหมายบอกให้รู้ว่างาม

รูปที่ ๑

รูปทรงไม่ว่าของสิ่งใดจะเป็นสิ่ง
ธรรมชาติที่เป็นเองหรือเป็นสิ่งที่คิดปท
มนุษย์สร้างขึ้น ย่อมมีเส้นประกอบ
นอกของรูปนั้น ให้กำหนดรูปร่าง
มีรูปพื้นฐานอย่างไร เส้นที่วางใน
ภาษาอังกฤษเรียกว่า Outline คือ
เส้นนอกแห่งรูป สิ่งใดจะคิดดูงาม
หรือไม่ดีไม่งาม ก็อยู่ที่เส้นนอก
เอง ถ้าเส้นนอกบกพร่องไม่สมบูรณ์
แม้รายละเอียดของรูปจะงามวิจิตร
สักปานใด ก็ไม่ช่วยให้รูปนั้นงามขึ้น
ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้นในทาง
ศิลปะท่านจึงถือว่าเส้นนอกที่ประกอบ
เป็นรูปทรงนั้นเป็นเบื้องต้นสำคัญหรือ
ส่วนประธานของรูป รายละเอียด

อย่างอื่นในรูปเป็นแต่ส่วนของ
แต่ทั้งนี้พึงเข้าใจไว้ว่ารูปทั้งสาม
สัมบูรณ์จริง ๆ ต้องงามพร้อมทั้ง
ส่วนประธานและส่วนของ
งามแต่ส่วนใดส่วนเดียว ก็เป็น
งามสมบูรณ์ยังไม่ได้

ขอให้ดูรูปเส้นนอกของพระ
พุทธรูป ๒ องค์ ซึ่งนายศิลป์
พระศรี วาดให้ข้าพเจ้าได้ ถ้า
ท่านมองดูเส้นนอกของรูปทั้งสอง
จะเห็นเส้นที่โค้งวกเวียวโดยตลอด
ไปตามแนวของรูปนั้น มี
ลักษณะผิดกัน เส้นนอกของรูป
ที่ ๒ มีลักษณะโค้งอ่อนช้อยระยิบ
ระไมดีกว่าเส้นนอกของรูปที่ ๑

เพราะฉะนั้นรูปที่ ๒ จึงดูงามประณีตกว่ากัน
ศิลปินผู้ประดิษฐ์สร้างรูปโค้งงามสมบูรณ์
อย่างนี้ขออะไรเป็นหลัก ตอบได้ว่าไม่มี
นอกจากความรู้สึกนึกเห็นของตนเอง อัน
เกิดจากเป็นผู้รู้ตัวรู้ค่าของความงามมาดี ที่
ในภาษาอังกฤษเรียกว่า good taste

ถ้าจะถามว่าทำอย่างไรจึงจะรู้ตัวรู้ค่า
ของความงามได้ดี ตอบว่าท่านต้องอาศัย
การศึกษาอบรมอินทรีย์ประสาทของเรา ให้
ได้เห็นได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านแต่สิ่งที่ดีงาม

รูปที่ ๒

เจริญตาเจริญใจอยู่เสมอ คนที่เกิดมาตั้งแต่
เด็กแต่เด็ก ได้เห็นและได้ยินได้ฟังแต่สิ่งงาม
สิ่งไพเราะอ่อนหวาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง
คือมีแต่สิ่งดีงามแวดล้อมมาตั้งแต่เด็ก ก็จะ
เกิดความเคยชินต่อสิ่งเหล่านั้นแทรกซึมเข้า
ไปในจิตใจ ต่อมาเมื่อเห็นสิ่งใดไม่ดีไม่
งามก็ทนดูทนฟังไม่ได้ เพราะฉะนั้นบุคคล
อาจอบรมจิตใจในเรื่องรู้ตัวรู้ค่าของความ
งามความไพเราะให้เจริญงอกงามได้ ก็
ด้วยมีความสนใจในสิ่งดี คือให้มันแต่สิ่งดี

งามแฉดล้อมตนอยู่เต็มอ ถ้าในชั้นต้นท่าน
ไม่สามารถจะรู้ได้ในเรื่องเหล่านี้ เมื่อท่าน
ต้องการซื้อหาหรือเลือกสรรสิ่งใดที่เป็น
ศิลปกรรมก็ควรศึกษาได้ตามเพื่อนของท่าน
ที่เขาเป็นศิลปินผู้ ขำพเจ้าจากถ้ำหรือ
ถ้ำถ้ำถ้ำได้ทีเดียวว่า ผู้รู้รู้ค่าแห่งศิลป

มาดี ย่อมเป็นส่วนประกอบอันสำคัญที่ทำให้
ให้ประเทศชาติเกิดความเจริญงอกงามใน
ทางวัฒนธรรมด้วยประการฉะนี้

เรื่องนั้นไม่จบแต่เท่านั้น ถ้าผู้สนใจก็มี
ต่อได้

เสฐียรโกเศศ

๖ ก.พ. ๒๓

วิธีปรุหงรดาลสำหรับเขียนลายรดน้ำ

ของ
พระเทพวชิรมิตร

คำนำ

เรื่องพระเทพวชิรมิตร (นาย เทพวชิรมิตร) มีแก่ใจจัดให้ได้ เห็นว่าความรู้เรื่องอย่างหนึ่งมีผู้สนใจกันอยู่บ้าง จึงนำมาตีพิมพ์ไว้ไม่ให้สูญ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระเทพวชิรมิตรผู้ซึ่งล่วงลับไปแล้วแต่ดั่งร่ำว่า ส่วนข้อเขียนและเกียรติคุณที่เป็นจิตรกรรมเขียนของไทยคนหนึ่งยังอยู่ไปได้ช้านาน เพราะด้วยผลของงานจิตรกรรมและความรู้ทางศิลปะ ซึ่งเมื่อแก้ไขได้เป็นมรดกแก่คนรุ่นหลัง ยังคงอยู่ไม่สูญไปเร็ววันเหมือนกับร่างกายของพระเทพวชิรมิตร หรดาลที่กล่าวในเรื่องนี้เป็นวิธีหนึ่ง ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Realgar

เสฐียรโกเศศ

๓ ก.พ. ๘๓

* * *

วิธีปรุหงรดาล

๑. แร่หงรดาล ซึ่งเป็นสีเหลืองและมีความแข็งคล้ายดินดาน นำมาบดบดให้ละเอียด ยิ่งละเอียดได้เท่าใดยิ่งดี จะบดแห้งหรือน้ำแล้วแต่สะดวก บดเสร็จแล้วเอากระดาษน้ำ กรองเอาน้ำใสออก คงชั้นแต่เนื้อผงละเอียดคอนบนมาใช้งาน

๒. นำเอาเนื้อผงละเอียดนั้นมาผสมด้วยน้ำฝนหรือน้ำซึ่งปอกผิวออกแล้วรับประทาน ๒ - ๓ ผด หากแต่มีบเห็นผิวกรวง

ที่สะอาด พร้อมด้วยน้ำต้มผักต้มบดที่แห้งเล็กน้อย หลังจากนั้นก็ให้กรองบดผสมจนเข้ากันสนิท ในระยะนี้จะต้องบดและตีมน้ำต้มผักต้มบดทุกวัน ในที่สุดก็หมักแช่ไว้จนแห้งจนรา ยิ่งทิ้งไว้นานแรมปีได้เป็นดีที่สุด หากหงรดาลปรุใหม่ ๆ ไปใช้งานมักไม่ได้ผลสมบูรณ์นัก

๓. ก่อนจะใช้เขียนต้องนำมามบดผสมด้วยน้ำยางต้นมะขวิด เจือปนด้วยน้ำต้มผักต้มบดเป็นพื้น บดจนคดออกไป แต่ระวัง

อย่าให้แก่มากนัก (เวลาจะคือนา) การปรุงตั้งนึ่งของหม่นน้ำออกตากแดดเด็มือแห้งแล้วเค็มแต่น้ำคั้นผักส้มบอยและห้ามมิให้ถูกของเค็ม หากรู้จักว่าอ่อนย่างก็เค็ม น่ายางบางเล็กน้อย แร่ชาคหรดานหมกมขายตามร้านขายเครื่องยาสมุนไพรทั่วไป

วิธีเขียนลายรดน้ำ

๑. ต้องให้พื้นของรัก ซึ่งจะ เขียนนเห็นถึงขั้นที่จะเขียนได้ ก่อนเขียนจำต้องชะโลมทาดด้วยน้ำคั้นดอกพองเสียก่อน แล้วจึงขีดร่างด้วยผ้าขาวที่สะอาด (เพื่อประสะพรมมิให้เบ้มนเขียนวามไม่คิด)

๒. ก่อนร่างแบบลายจำต้องวัดพินเนื้อที่มาให้ทราบก่อน หากเป็นพินที่ไม่เรียบราบ เช่น ออกเตาและลวดบัวเป็นต้น ต้องเอากระดาษไปทาบเอาส่วนนั้นมา ทงนเพื่อนำมาเป็นส่วนผูกถ่าย เมื่อแบ่งเป็นส่วนผูกถ่ายเสร็จแล้วให้นำมาปรุด้วยปลายเข็มให้เป็นรูรอบเส้นของตัวลาย ปรุเสร็จแล้วนำไปทาบลงบนพินในส่วนที่จะเขียน เอาคินดอกพองเผาไฟแค่พอสุกมาบดห่อผ้าขาวบางที่สะอาดเป็นลูกประคบ นำไปเช็ดถูลงบนหลังกระดาษแบบลาย ซึ่งทาบติดกับพินรัก

๓. ต่อจากโรยถ่ายลงพินเสร็จ คือน

นำเอาน้ำยาหรดาดซึ่งปรุงไว้เสร็จแล้วนั้นไปลงมือเขียนได้ แต่หากเขียนทอดองน้ำยาหรดาดในที่หนึ่งทีใดติดเล็กน้อยก่อนเพื่อจะทราบว่าน่ายานนแก่งอย่างอ่อนย่างหรืออ่อนเปรี้ยว หากแก่งและอ่อนเปรี้ยวก็คือนา ดังหลุดได้ยาก หากอ่อนย่างและแก่งเปรี้ยวก็รุดนาลุดง่ายดีอยู่ แต่หากไปกะเทาะหลุดเสียในเมื่อเขียนไว้ค่าง คั้นค่างวัน ก็ชักหักไปหลุดในเมื่อเวลาเช็ดนารักลงบนลายก่อนหน้าบิตทอง

๔. เมื่อเขียนเสร็จแล้วก่อนหน้าที่จะบิตทอง ต้องเช็ดด้วยรักอย่างค้ำได้สะอาด ไม่เจือปนด้วยน้ำมันอื่น ก่อนเช็ดต้องตากแดดพอไล่ความชื้น แล้วนำเอาเศษผ้าขาวที่สะอาดเนื้อนุ่ม ๆ ชุบลงในน้ำรักกับน้ำคั้นกั้นกับผ้า (ซึ่งไม่ใช่กมมากนัก) นำไปเช็ดถูลงบนพินซึ่งเขียนถ่ายไว้เสร็จแล้วจนทั่วถึง แล้วทำการเช็ดถอนด้วยเศษผ้าขาวเช่นเดียวกัน จนคงเหลือแต่เพียงผิวๆ พอบิตทองคิด เสร็จแล้วนำเงินหรือทองคำเปลวซึ่งคั้นเล็กน้อยไว้แล้วลงบิต ใช้ดัดหรือแปรงท่อนๆลงเช็ดถูกระชับเพื่อให้ทองติดแน่น เสร็จแล้วนำเอากะดาษซึ่งใช้ทองไปแล้วนั้นชุบน้ำที่สะอาดบิตทับหน้าทองเอาดัดที่สะอาดชุบน้ำตะเบาๆ ทบนิกระดาษจนทั่วอีกที จนสังเกตเห็นว่าเส้นที่

เขียนบนพองคดทวงแดง จึ่งรดด้วย
น้ำที่สะอาดเช็ดดูเบา ๆ ด้วยเนื้อกระดาษซึ่ง
ชุบน้ำมันเอง หากคอดใดเส้นยังไม่พอง
คด ก็ชุบกระดาษปิดไว้นาน ๆ หน่อย

๕. เมื่อล้างน้ำเสร็จแล้วคอดใดหลุด
หมดไม่เป็นลาย ก็พึงทราบเถิดว่าที่ตรง
นั้นคงถูกเห้งมอที่เค็มหรืออะไรอย่างหนึ่ง
จำต้องเขียนซ่อมใหม่ ก่อนเขียนซ่อมต้อง
ถอนเค็มด้วยดินสอพองเสียก่อน เสร็จแล้ว
นำแบบไปทาบเข้ารูปเดิมเขียนต่อไป หาก
เมื่อเขียนปิดทองแล้วรดน้ำไม่หลุด หรือ
หลุดบ้างไม่หลุดบ้างนั้น ก็พึงทราบเถิดว่า
นายาเขียนนั้นมีความละเอียดไม่พอ และ
ทิ้งระยะเขียนได้ ๆ ด้วย ทงนเป็นเหตุ
ให้นาวกซึ่งเราเช็ดก่อนหน้าจะปิดทองนั้นซึม
เข้าไปถึงพนักข้างในได้ ไม่มั่งคดที่จะ
แก้ นอกจากขัดลบทุกพนักใหม่ ข้างบางท่าน
ว่าแก้ได้ แต่มองไม่เห็นว่าจะแก้ได้โดยวิธี
ใดเลย หรือจะใช้หมึกจั้นเข้าไปส่อดเขียน
ตามพนักและเส้นลายแล้ว จึ่งเอานาวกเขียน
ทับออกทงน ก็เห็นว่างานที่แก้เช่นนั้นจะ
กินเวลามากเกินไป แต่ไม่ต้องเสียค่า
ทองสองหน ฉะนั้นการบดน้ำยาควรให้
ละเอียดดังอธิบายไว้แล้ว

วิธีปรุขรดาสำหรับปิดทอง

๓. ใช้น้ำยางไม้มะเดื่อชุมพร (ยาง
ไม้อื่นยังไม่เคยลองใช้) การต้มยางจำ
ต้องต้มในคอนเข้าจึงจะได้น้ำยางมาก หาก
เป็นคอนบ้าย เย็น ยางมักไม่ออก การต้ม
จะต้มตามกิ่งก้าน หรือตามเปลือกโคนต้น
ก็ได้ ก่อนจะต้มมือเอามัดด้วยควรวาระผิว
เปลือกคอดนั้นให้สะอาดก่อนเป็นดี ถ้าต้ม
ยางฤดูฝนจะต้มเวลาไหนก็ได้ แต่ถ้าเป็น
คอนเข้าเกินไปจะได้น้ำยางที่ใสไม่ข้น อันมี
ความเหนียวของยางน้อยไป

๔. เมื่อได้น้ำยางมาแล้วจำต้องรีบปรุ
ผสมด้วยน้ำรัง และ แทรกหน้าดาด ทรายนิต
หน่อยทันที เสร็จแล้วกรองด้วยผ้าขาวบาง
ที่สะอาด เสร็จคอดนั้นนำไปทำการเขียนได้
หากยางนั้นแห้งจะใช้ไม่ได้ การที่เจอนา
ดาดนั้นเพื่อให้ยางแห้งช้า ถ้าเจอนาดาด
มากเกินไปแห้งปิดทองไม่สุกได้ดังตาม หาก
ไม่เจอนาดาดก็เขียนแห้งเร็วปิดทองไม่ทัน
ถ้าเป็นหน้าฝนหรืออากาศชื้นแฉะก็ไม่ควร
เจอนาดาด การที่เจอนารงนนั้น ถ้าเจอนามาก
ก็ทำให้ยางแห้งเร็วเหมือนกัน หากไม่เจอนา
รังก็ทำให้ยางนั้นเกาะกันเป็นก้อนเหนียว
เกินไป ทั้งคิดพอกปลายพนักเขียนไม่เป็น

เดินได้งาม และทั้งยังล้างพิษด้วยน้ำ

ขรรคมดาไม่หลุด จำต้องล้างด้วยน้ำมันกาด

๓. ยางนแหะข้างส้มยโพรานไซเขียน

ผ้าลายทอง หรือผ้ากรองทอง มาส้มย

ปัจจุบันนี้ยังคงเห็น ใช้อยู่แต่ตามภาพและ

ลวดลายเขียนด้วยสีน้ำ เมื่อมีดทอง ๆ

จะไม่ติดเปราะเปื้อนในส่วนที่ไม่ได้เขียนยาง

เมื่อมีดทองแล้วก็ตัดเส้นได้เสร็จ ถ้า

เขียนมีดทองลงในพื้นกระจาก จำต้องใช้มีด

ด้วยน้ำมันตงอว.

ภาพประกอบเรื่องเครื่องประดับหัวลวมหัว

เพิ่มเติมจากฉบับก่อน

ฤษี (ชฎาดอกคำโพง)

คชธรรพ์ (ชฎาบายศรี)

คชธรรพ์ (ชฎาสอมพญา)

ឃ្រះវិស័យ (ម្លូតង្គ្រីកាយ)

ឃ្រះក្រុង (ម្លូតសាមគ្គី)

ឃ្រះវរ្ម័ន (ម្លូតមាត)

ឃ្រះមាត (ម្លូតទី)

ឃ្រះត្រីភ័យ (ម្លូតង្គ្រីកាយ)

ឃ្រះវរ្ម័ន (ម្លូតង្គ្រីកាយ)

ប្រែក្រាហ្វិក វត្តមានមាឌ
នៃ
ប្រវត្តិសាស្ត្រ

เรื่องของโบราณเมืองเขมร

ของ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์

[ต่อจากฉบับปีที่ ๑ เล่ม ๓ มกราคม ๒๔๕๑]

ปราสาทพระขรรค์

ปราสาทพระขรรค์ ตั้งอยู่ตรงมุมกำแพงเมืองนครพนมด้านเหนือ เป็นเจดีย์สี่เหลี่ยมสร้างในพระพุทธศาสนา ตามลัทธิมหายาน ในสมัย ศตวรรษที่ ๑๓ แห่งคริสต์ศักราช แต่ภายหลังแปลงเป็นเทวสถาน เป็นวัดขนาดใหญ่เป็นที่ ๒ รองจากนครวัด บริเวณยาวถึง ๓,๐๐๐ เมตร กว้าง ๘๐๐ เมตร คูกว้าง ๓๐๐ เมตร ข้างหน้าด้านตะวันออกมีเนินเป็นฐานพลับพลา คือฐานพลับพลาเข้ามาทางเดินคด้ายฉนวน ๒ ข้างทางมีเสา ๔ เหนี่ยวมั่งสูงราว ๖ ศอก เป็นเสา ๒ ท่อนต่อ ท่อนล่างจำหลักรูปครุฑทึง ๔ ด้าน ท่อนบนจำหลักพระพุทธรูปนั่งปางสมาธิในเรือนแก้ว ยอดเสาคือบัวคว่ำบัวหงายแต่รูปพระฤๅษะกอดอกหงายหมด เหลืออยู่เสาคือยอดซึ่งเห็นจะถมจมดินอยู่ก่อนเมื่อพวกถือศาสนาพราหมณ์แปลงวัดเป็นเทวสถาน ต่อฉนวนเข้าไปถึงสะพานข้ามคู มีรูปเทวคา

ข้าง ๑ วรข้าง ๑ ฉนวนคดกต่างรูป ขนาดใหญ่เท่ากับที่หน้าประตูนครม แต่ถึงประตูชั้นนอก มี ๓ ประตู ชั้นเป็นยอดปรางค์ มีกำแพงคั่นกับประตูชั้น กำแพงเป็นแดง มีรูปครุฑขนาดใหญ่ทุกระยะ ๒๐ เมตรไปจนรอบกำแพง หลังกำแพงมีใบเสมาคือจำหลักเป็นพระพุทธรูปอยู่ในเรือนแก้ว เหมือนทวดมหาธาตุจังหวัดราชบุรี แต่รูปพระฤๅษะกอดอกหงายหมดเหลือแต่รอยในชั้นประตูชั้นนอกเข้ามาเป็นถนน เกือบจะถึงชั้นประตูชั้นที่ ๒ ข้างขวามือ มีปรางค์ขนาดย่อม มีหน้ามุขยาวองค์ ๓ เรียกกันว่าหอขรรค์ศาลา แต่ถึงฐานยกพื้นเนินพลับพลา มีนาคเป็นราวบันได หลังเนินพลับพลาเข้าไปถึงชั้นประตูชั้นที่ ๒ มี ๓ ประตู มีกำแพงคั่นแนวชั้นประตูอีกเป็นกำแพงที่ ๒ ทั้หลังและกรอบประตูจำหลักลายงามมาก ตามผนังและเสาในชั้นประตูจำหลักลายเขาเหมือนหินครวดี แต่แห่ง

โตเป็นรูปพระเป็นต้องถูกแกะกุดออก แล้ว
ได้รูปฤษเทวนบ้าง รูปเทวดาบ้าง รูปดอก
ไม้บ้าง และที่ยังไม่ได้แกะกุดรูปอะไรแทน
ปล่อยได้เป็นรอยเฉย ๆ แหวะมาก ที่เป็น
พระนาคปรกก็เหลือแต่หน้า ทับหลังอัน ๓ ทิ้ง
อยู่ในซุ้มประตูชนที่ ๒ นี้ จำหลักรูปรัตน-
ไตรยมหายาน ก็ถูกแกะกุดออกเหลือแต่คอน
ล่างพอจำได้ ในซุ้มประตูชนที่ ๒ เข้าไป มี
ปราสาทใหญ่อยู่กลางบริเวณหลังหนึ่ง มี
หลังเล็ก ๆ ข้างเหนือ ๒ หลัง (หลังหนึ่งเตา
กม หลังหนึ่งฐานเป็นแดง ยกพนชนไปสูง
เครื่องบนเห็นจะเป็นไม้ หลังคามุงกระเบื้อง
เพราะขาดพบกระเบื้องกระบุหลายแผ่น) ข้าง
ใต้ ๒ หลัง มีฐานยกพน และนาคเป็นพระนาค
ทางชนปราสาทหลังหนึ่งทิศเหนือและทิศ
ใต้ มีสระทั้ง ๔ มุม ต่อเข้าไปถึงซุ้มประตู
ชนที่ ๓ มีกำแพงคั่นแนวซุ้มประตูออกเป็น
กำแพงชนที่ ๓ ในกำแพงมีเจดีย์ ใน
เจดีย์ที่ตามเตาและผนังจำหลักรูปภาพและ
ลายเบางามมาก แล้วถึงซุ้มประตูชนที่ ๔ มี
กำแพงอีก ในกำแพงเป็นเจดีย์ออกชน ๓
แล้วถึงชนในที่สุด กลางเป็นปราสาทใหญ่
มีมณีนยาออกมามาทางด้านตะวันออก ข้าง
ใต้มีปราสาทขนาดย่อม ๕ องค์ ข้างเหนือ ๕
องค์ รวมเป็นปราสาท ๑๑ องค์ ปราสาท
ขนาดย่อมก็มีมณีนยา เป็นซุ้ม ออกมา อย่าง
ปราสาทองค์ใหญ่

ในด้านเหนือด้านใต้และด้านตะวันออก
มีซุ้มประตูเหมือนด้านตะวันออก ต่างกัน
แต่ใน ๓ ด้านนั้นไม่มีเนินพลับพลาข้างนอก
ฉนวนออกไปเท่านั้น

เวลานี้เขากำจัดชุดแต่งทางด้านตะวันออก
เข้ามาได้ถึงชนที่ ๒ แล้ว และทำงาน
มาได้ ๓ ปีแล้ว ประมาณอีก ๔ หรือ ๕ ปี
เห็นจะระบายดินออกได้หมดทั้งบริเวณ ถ้า
ทำเสร็จแล้ว ปราสาทพระขรรค์จะเป็น
สถานที่น่าชมที่สุดแห่งหนึ่งในนคร

ภาพจำหลักที่ทับหลังประตูเป็นเรื่องใน
พระพุทธศาสนา ก็มี เรื่องรามเกียรติ์ก็มี
แต่ภาพในพระพุทธศาสนา รูปพระเป็นต้อง
ถูกแกะกุดออกหมด หรือไม่ก็ก่อร่างตั้งโค
ตั้งหนึ่งปีดบังเสีย น่าดูมาก

สระนาคพัน (สระอินดาต)

สระนาคพัน อยู่ในทิศตะวันออกของ
พระขรรค์ เป็นสถานที่สร้างในพระพุทธ-
ศาสนาตามลัทธิมหายาน สมัยศตวรรษ
ที่ ๑๓ แห่งคริสต์ศักราช เป็นสระใหญ่อยู่
กลาง มีสระเล็ก ๆ อีก ๔ สระ อยู่ทิศละ
กลางสระใหญ่มีปราสาทเป็นรูปปราสาท ๑
ฐานมีเขื่อนเป็นนาค ๒ ตัว หางพันกันอยู่
ทางด้านตะวันตก หวีไปรวมกันอยู่ทางด้าน
ตะวันออก ระหว่างหัวนาคมีรูปม้าใหญ่ทำ

เหาะตัวหนึ่ง มีรูปคนเกาะเป็นจำนวนมาก เห็นที่แรกก็อยากจะทายว่าเป็นรูปมหาภิเนษกรรมฉนั้น เพราะที่หน้าบนปรากฏด้านตะวันออก มีรูปพระมหาดัศดัดพระเมพาอยู่เป็นสำคัญ แต่ ม. มาชาติ อธิบายว่า คำสัตราจารย์พิไนต์ว่าเป็นภาพประวัติการตอนหนึ่งของพระโพธิสัตว์โลเกศวร คือ “ในกาลครั้งหนึ่ง ที่เกาะแห่งหนึ่งมีพวกกษัตริย์มาก ถ้าใครพลัดไปถึง เป็นต้องถูกจับกินเป็นอาหารหมด มีพวกพ่อค้าเรือดำเกาลำหนึ่ง หดงไปถึงเกาะนั้น ก็อบจะตกเป็นอาหารของพวกกษัตริย์อยู่แล้ว แต่พระโพธิสัตว์โลเกศวรแปลงตัวเป็นม้าไปช่วยพาพวกพ่อค้าเหาะหนีมาได้หมด” ก็ขอบอกดี เพราะสถานที่นั้นเกี่ยวเป็นมหายาน และ มีรูปพระโพธิสัตว์โลเกศวรอยู่มาก ระหว่างคันธระใหญ่กับคันธระเล็กคอกัน มีขุมทั้ง ๔ ด้าน ในขุมนั้นบนทออบหน้า มีรางนาทะลุถึงขอบคันธระใหญ่ สมมติว่าเท้านั้นคันธระใหญ่ลงในราง น้ำไหลไปออกทางปากท่อในขุมข้างคันธระเล็ก รูปท่อน้ำในทิศเหนือทำเป็นรูปปากช้าง ในทิศใต้เป็นรูปสิงห์ ในทิศตะวันออกเป็นรูปหน้ามนุษย์ ในทิศตะวันตกเป็นรูปม้า นับถือกันว่าเป็นสถานที่อาบหน้าสำหรับแก้โรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ในสมัยนั้น

เทวสถานบันทายไทร

บันทายไทร เป็นเทวสถาน อยู่ห่างจากเดิมมารทาง ๔๐ กิโลเมตร ไปทางเดียวกับเขาพนมกุดเดน แต่แยกทางขึ้นไปทางเหนือ เป็นของสร้างในศาสนาพราหมณ์ สมัยศตวรรษที่ ๑๑ แห่งคริสต์ศักราช แล้วมีการซ่อมในสมัยศตวรรษที่ ๑๔ อีกครั้งหนึ่ง เป็นเทวสถานขนาดเล็ก แต่ฝีมือช่างกลายภายนอกดูเยื้องคางามไม่มีแห่งใดเหมือนได้พบมานานประมาณ ๑๕ ปีแล้ว แต่ยังไม่ได้ลงมือขุดแต่ง พังจะขุดแต่งได้ ๒ เดือนนี้เอง มีทางเข้าอยู่ทางด้านตะวันออกเหมือนถนน ต้องช้างทางเดินเข้ามา มีปราสาทข้างละ ๓ หลัง คือ ข้างละ ๒ หลัง ข้างข้างละหลัง แล้วถึงประตูชุม ชนแรกมีกำแพงรอบนับเป็นกำแพงชั้นนอก คือเข้าไปถึงคู มีสะพานค้ำค้ำแดงข้ามคู แล้วถึงประตูชุมชนที่ ๒ มีกำแพงอีกชั้นหนึ่ง ในกำแพงชั้นที่ ๒ มีระเบียบรอบ แล้วถึงประตูชุมชนที่ ๓ และมีกำแพงคั่นแนวชุมประตูอีกชั้น ๓ เป็นกำแพงชั้นในที่สุด มีปราสาทเป็นรูปปรากฏขนาดใหญ่อยู่กลาง มีหน้ามุขยื่นยาว มีปราสาทขนาดเล็กอยู่แนวหน้าข้างละหลัง ปรากฏขนาดเล็กอยู่ติดกับปรากฏใหญ่อีกข้างละองค์ เป็นปรากฏรวม ๕ องค์ด้วยกัน ชุมประตูมีแต่ในด้านตะวันออก

ออกแต่ด้านตะวันตกเท่านั้น ด้านใต้และ
ด้านเหนือไม่มี เวลานี้เขากำลังทำการขุด
แต่งอยู่ ฝรั่งเสด็จกันมากและตั้งใจจะ
ซ่อมให้กลับบริบูรณ์ดังเดิม เขาขุดได้
ยอดปรางค์กับยอดฉัตรและภาพเครื่องประ-
ดับต่าง ๆ ที่หักตกลงมาจากดินอยู่ได้ไว้มาก
เห็นจะสำเร็จได้ในไม่ช้าด้วยเงินของเด็ก
ไม่สู้เปลืองเงินมากนัก

นครวัด

นครวัด อยู่ข้างใต้กำแพงเมืองนครชุม
เป็นเทวสถาน พระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒
(๑๑๓๒-๑๑๕๒) สร้างเมื่อ ค.ศ. ๑๑๕๐
แล้วเปลี่ยนเป็นเจดีย์สถานในพระพุทธศาสนา
เมื่อปลายศตวรรษที่ ๑๔ หรือต้นศตวรรษ
ที่ ๑๕ แห่งคริสต์ศักราช เป็นสถานที่ใหญ่
ที่สุดในจังหวัดนครชุม กว้างถึง ๒๐๐ เมตร
ตั้งแต่ซุ้มประตูนอกเข้าไปถึงฐานพลับพลา
ยาวถึง ๓๐๐ เมตร ตั้งแต่ฐานพลับพลาไป
ถึงปรางค์องค์กลางอีก ๓๐๐ เมตร ทางเข้า
ใหญ่อยู่ด้านตะวันตกแตกต่างจากสถานอื่น ๆ
ซึ่งมักจะมามีทางเข้าอยู่ด้านตะวันออก ข้างหน้า
ก่อนข้ามคูเป็นฐานพลับพลา ยกพื้น มีนาค
เป็นพระนาคเข้าไปถึงสระพานข้ามคู ทำด้วย
ศิลาแดงปนกับศิลาทราย สัตว์พานข้ามคู
ถึงซุ้มประตู ซีนนอกมี ๓ ประตู มีเฉลียงโถง

ไปทาง ๒ ข้าง สิ้นเฉลียง มีประตูอีกข้างละ
ประตู แต่ไม่มียอด ว่าเป็นทางเข้าออกของ
ยวดยานพาหนะและสัตว์พาหนะ เรียกว่า
ประตูช้าง คือซุ้มประตูข้างออกไปเป็น
กำแพง นับเป็นกำแพงชั้นนอก อีก ๓ ด้านก็
มีประตูซุ้มเหมือนกัน แต่เป็นขนาดเล็กน้อยไม่
เหมือนด้านตะวันตก ในซุ้มประตูเล็ก ๒ ข้าง
ประตูใหญ่ มีรูปพระนารายณ์ขนาดใหญ่
ตั้งอยู่กลางประตูข้างละองค์ หลังซุ้มประตู
เข้าไปเป็นทางเดินอีกชั้น ๓ ยกพื้นขึ้นสูง มี
นาคเป็นพระนาคยาวไปจนตลอดทาง กว้าง
มีหอไตร ๒ หอ อยู่ข้างละหอ หลัง
หอไตรเข้าไปมีสระข้างละสระแล้วถึงฐาน
พลับพลาใน ฐานพลับพลาถึงประตู
ชั้นใน มี ๓ ประตูเช่นเดียวกับชั้นนอก
คือจากแนวซุ้มประตูเป็นระเบียบรอบ คือ
ระเบียบชั้นที่ ๓ (นับจากข้างในออกมา)
ซึ่งเข้าใจกันว่าเป็นที่พักของพวกเสนาบดี
มามีสถูการ ที่มุมระเบียบมีปรางค์ทั้ง ๔ มุม
ที่มุมระเบียบจำหลักภาพงามมาก คือทาง
ด้านตะวันตกเฉียงใต้เป็น เรื่องมหาภารต
ตะวันตกเฉียงเหนือ เป็น เรื่องรามเกียรติ์
ด้านเหนือฝ่ายตะวันตก จำหลัก เรื่องเทวา
สุรสงคราม เหนือฝ่ายตะวันออกเป็น เรื่อง
พระนารายณ์ปราบพวกอสูร ด้านตะวันออก
เฉียงเหนือเป็น เรื่องเทวดาและอสูร

แย่งหน้ามฤตกัน ด้านใต้ฝ่ายตะวันออก
เป็นเรื่องสุวรรณคันทก ด้านใต้ฝ่ายตะวันตก
เป็นเรื่องพระเจ้าสุริยาวรมณีกกกองทัพ
ที่มมทงสองในด้านตะวันตกข้างใน จำหลัก
ภาพเรื่องรามเกียรติ์บ้าง เรื่องพระกฤษณ
บ้าง เรื่องเทพองค์อื่น ๆ อีกบ้าง เป็นภาพ
ขนาดตัวโต ๆ ในเข้าไปคือระหว่างระเบียง
ชนบท ๓ กับชนบท ๒ ต่อกัน เป็นคดงทรวบรวม
พระพุทธรูป มีพระพุทธรูปอยู่มากทั้งเก่า
และใหม่ มีมอค์มน้อย มีพระนอน ๒ องค์ ๆ
๓ นอนแปลกคือเอียงข้างซ้ายลง ซึ่งเรียกใน
ตำราตอนว่า กามโกศไถยา โดยปกติพระ
พุทธเจ้าไม่บรรทมเช่นนั้นเลย ย่อมบรรทม
เอียงข้างขวา ซึ่งเรียกว่า สหไถยา หรือ
ศกาคไถยา ผู้ทำเห็นจะไม่รู้ตำราเรื่องนี้
แต่เป็นของเก่าสมัยอดีต มีพระบาท ๓ ทำ
เป็นรูปพระบาทจริง ๆ เหมือนทวัดพนมวน
ของเรา ต่างแต่มีลายจำหลักผิวพระบาท
เท่านั้น ในเข้าไปถึงระเบียงชนบท ๒ ซึ่งว่า
เป็นที่พักของพวกสัตว์บุรุษชั้นสูงผู้มานมัส
การ ในระเบียงตั้งพระพุทธรูปและเทวรูป
รายไปทั้ง ๔ ด้าน มีแต่พระศิลาและไม้ โลหะ
ไม่มีเลย ที่มุมระเบียงชนบทมีพระปรางค์
องค์ละมุม มีหอไตรอยู่ข้างละหลัง ในเข้าไป
ถึงชนบท ๓ ซึ่งว่าเป็นที่พักของพวกพระสงฆ์ผู้
มานมัสการ ในระเบียงตั้งพระพุทธรูปขนาด

ต่าง ๆ มีพระพุทธรูปขนาดปรกขนาดใหญ่มี
มอค์อยู่ ๓ มีหอไตรอยู่ ๒ หลัง อยู่ข้าง
ละหลังแล้วจึงถึงพระปรางค์องค์ใหญ่ ใน
ชั้นปรางค์องค์ใหญ่ ทิศตะวันตก ทิศตะวันออก
และทิศเหนือ มีพระพุทธรูปยืนปาง
ประทานอภัยขนาดใหญ่ทั้ง ๓ ทิศ และมีพระ
พุทธรูปขนาดเล็ก ๆ ตั้งอยู่ข้างหน้าพระยืนอีก
มาก ในชั้นด้านใต้เดิมก็ว่ามีพระยืนองค์
ใหญ่เหมือนกับในชั้นทิศอื่น ๆ แต่เขาเอา
ออกเสียเพื่อตรวจดูว่าภายในปรางค์องค์
กลางจะเป็นอย่างไร รวมจำนวนพระปรางค์
มี ๘ องค์ด้วยกัน คือ องค์กลาง ๓ บนมุม
ระเบียงชนบท ๕ ชั้นตาม ๕

นครวัดนั้นแต่เดิมเข้าใจกันว่าเป็นของ
สร้างที่หลังปราสาทบายน แต่เคยวนได้
ศึกษาแน่นอนแล้วทั้ง ๒ แห่ง กลับเป็น
ของเก่ากว่าบายนซึ่งพระเจ้าไชยาวรมันที่ ๗
(ค.ศ. ๑๓๘๓ - ๑๔๐๓) เป็นผู้สร้างเมื่อ
ค.ศ. ๑๓๘๓ วันเดียวกับบันทายกระโต คา
พรหมและพระขรรค์ อันสร้างเป็นเจดีย์
สถานก่อนแล้วเปลี่ยนเป็นเทวสถาน ส่วน
นครวัดสร้างเป็นเทวสถานก่อน แล้ว
เปลี่ยนเป็นเจดีย์สถานภายหลัง

สระสระ

สระสระ ตั้งอยู่ในทิศตะวันออกของบัน
ทายกระโต เดิมเป็นของสร้างในพระพุท

ศาสนา ในศตวรรษที่ ๓๓ แห่งคริสต์ศักราช
แล้วเปลี่ยนเป็นเทวดานเช่นเดียวกับมา
เพราะรูปจำหลักถวดตายและหัวนาคกับ
แบบอย่างการก่อสร้างเหมือนกับมาทุก
อย่าง มีเนินพลับพลาอยู่ทางตะวันตกของ
สระ ฐานเป็นแฉกประกอบคี่ ๓ มีพระนัก
เป็นคือนาคเช่นเดียวกับเนินพลับพลาแห่ง
อื่นๆ มีบันไดลงสระ

บันทายกระได

บันทายกระได ตั้งอยู่ในทิศตะวันออก
เฉียงใต้ของกำแพงเมืองนครธม เป็นของ
สร้างในพระพุทธศาสนาในสมัยศตวรรษที่
๓๓ แห่งคริสต์ศักราชก่อน แล้วเปลี่ยนเป็น
เทวดาน โดยมีรอยก่อสร้างทับรูปพระ
และรูปพระโพธิสัตว์ รูปแห่งใดไม่ได้ก่อ
สร้างเพิ่มเติมบิตบัง ก่อสกัดออกเสียแล้วได้
รูปในศาสนาพราหมณ์หรือถวดตายอื่นๆ มี
ดอกไม้เป็นคันแทนเหมือนที่พระชวรค์ ชุ่ม
ประตุนอกยอดเป็นรูปพรหมพักตร์ ชอก
ประตูทั้งข้างนอกและข้างในเป็นรูปครุฑ
ค่อแนวชุ่มประตูเป็นกำแพงทำด้วยแฉก
หลังกำแพงมีรูปใบเสมาคี่ ๓ นับเป็นกำ-
แพงชั้นนอกหรือชั้นที่ ๓ ในประตูเข้าไป
เป็นทางเดิน เกือบถึงเนินพลับพลาอันเป็น
สระพานข้ามคูด้วยในตัว มีปราสาทเล็กๆ ๒

หลังอยู่ข้างละหลังแล้วไปถึงประตูชั้นที่ ๒ มี
กำแพงอีกนับเป็นชั้นที่ ๒ ในประตูมีสระพาน
เดินเข้าไปอีกหน่อยหนึ่ง ถึงปราสาทขนาดใหญ่
หลังหนึ่งมีหลายห้อง เป็นรูปสี่เหลี่ยม
อยู่กลางบริเวณถนนผ่านเข้าไปกลางปรา-
สาท ที่เข้าและทับหลังประตูหน้าต่างปรา-
สาทหลังนี้ จำหลักรูปนางอัปสรพ่อนว้าเป็น
จำนวนมาก ผู้รังเคยเรียกว่าห้องเดินว่า
หลังปราสาทนี้เข้าไปถึงประตูชั้นที่ ๓ มีกำ-
แพงอีก ในกำแพงเป็นแฉก ในแฉกเข้า
ไปถึงชั้นในมีปรางค์ใหญ่อยู่กลาง ปรางค์
เล็กอยู่ตามมุมๆ ละองค์ และบนชุ่มประตู
& ทิศ อี & องค์ รวมเป็นปรางค์ ๘ องค์
ด้วยกัน ในด้านตะวันออกมีหอไตร ๒ หลัง
ระหว่างปรางค์เล็กกับปรางค์ใหญ่มีแฉก
แฉกถึงกัน มีทางเข้าทาง & ทิศเหมือนกัน
ทุกด้าน

ปราสาทตาพรหม

ปราสาทตาพรหม ตั้งอยู่ในทิศตะวันออก
ของกำแพงเมืองนครธม ชุ่มประตูนอก
ยอดเป็นรูปพรหมพักตร์เหมือนที่บันทายกระ-
ได และชอกประตูก็มีรูปครุฑเช่นเดียวกัน
เกือบถึงประตูชั้นที่ ๒ ข้างขวามือมีปรางค์
เล็กองค์ ๓ มีมุขยาว เรียกว่าขรรค์ดา
เหมือนที่พระชวรค์ หน้าประตูชุ่มชั้นที่ ๒ มี

ฐานพลับพลาและเบ็นตะพานข้ามคูด้วยใน
ตัว แล้วถึงประตูชุมชั้นที่ ๒ มีกำแพง ใน
กำแพงมีคูเล็ก ๆ รอบไป ในเข้าไปหน่อย
หนึ่งมีปราสาทใหญ่ & เหลี่ยม อยู่กลางบริ-
เวณเหมือนบันทายกระได หลังปราสาท
ถึงประตูชุมชั้นที่ ๓ และมีกำแพงต่อประตู
ชุม ในชั้นนี้มีปรางค์องค์ หอไตร & หลัง
อยู่มุมละหลัง และมีหลังคี่ดาจารึก & เหลี่ยม
ใหญ่หลังหนึ่ง แล้วถึงประตูชุมชั้นที่ ๔
กำแพงชั้นที่ ๓ และชั้นที่ ๔ เป็นเฉลียงด้วย
แล้วถึงชั้นที่ ๕ กำแพงก็เป็นเฉลียงออก ขั้ว
ซ้อนกันมาก รวมเป็นเฉลียง ๓ ชั้น แล้ว
ถึงข้างใน มีปรางค์ขนาดใหญ่อยู่กลางองค์
หนึ่ง ขนาดเล็ก ๘ องค์ คือบนชั้นประตู &
ทิศ ๆ ละองค์ และมีมุมอกมุมละองค์ เป็น
ปรางค์ ๘ องค์ด้วยกัน มีทางเข้าเหมือนกัน
หมดทั้ง ๔ ด้าน ทางด้านตะวันตกกตพณ
ระเบียงชั้นที่ ๓ จำหลักรูปพระรัตนไตรยมหา-
ยานมีเรือนแก้ว แต่ถูกสะเก็ดออกเหลือแต่
เรือนแก้ว มีพระโพธิสัตว์โตเกศวรขนาด
ใหญ่งามอยู่องค์ ๓ ในบริเวณชั้นที่ ๒ ทาง
ด้านตะวันออก มีพระนอนอยู่องค์หนึ่ง ใน
บริเวณชั้นที่ ๓ ทางด้านตะวันตก นอกจาก
นัยมัสถานเล็ก ๆ จุกจิกอีกหลายแห่ง รูป
ภาพและลายจำหลักฝีมือทำงานนัก

ปราสาทตาแก้ว

ปราสาทตาแก้ว ตั้งอยู่ที่ทิศวันออก
ของกำแพงเมืองนครพนม ตรงประตูชัยออก
ไป เป็นเทอดสถานสมัยศตวรรษที่ ๑๓ ลักษณะ
คือเวท รุ่งเดียวกับบาปวน มีทางเข้าอยู่ทาง
ด้านตะวันออก ต้องข้ามทางเดินมีหลังปัก
เหมือนทพระขรรค์ แต่ลักษณะรูปหลัก
เหมือนกับหลักที่เขาพนมรุ้งของเรา หมด
หลักถึงตะพานข้ามคู สดถึงตะพานถึงกำแพง
ชั้นนอก ในกำแพงมีเฉลียงทั้งข้างซ้ายและ
ข้างขวา แล้วถึงชั้นที่ ๒ ในชั้นที่ ๒ มี
เฉลียงเหมือนชั้นนอก แต่มีหอไตรข้างตะ
หลังแล้วถึงฐานปรางค์ใหญ่มี ๕ องค์ องค์
ใหญ่อยู่กลาง องค์เล็ก ๆ อยู่ตามมุม ๆ ละ
องค์ เป็นปรางค์ ๕ องค์ เป็นสถานททำ
ค้างมากกว่าแห่งอื่น ๆ จำหลักถวดถาย
และภาพได้แต่เพียงฐานชั้นล่างก็ยังไม่ทั่ว
ชั้นที่ ๒ และชั้นที่ ๓ ถายจำหลักยังไม่เข้า
ที่องค์ปรางค์ยังไม่ได้จำหลักเลย

ปราสาทบายน

ปราสาทบายน ตั้งอยู่กลางเมืองนคร
พนม เดิมเป็นเจดีย์สถานสร้างในพระพุทธ
ศาสนาฝ่ายมหายาน ในสมัยศตวรรษที่ ๑๓
แห่งศรีสัตตักกราช เช่นเดียวกับ พระขรรค์
ดาพรหม และบันทายกระได แล้วเปลี่ยน

เป็นเทวดาน ภาย
หลัง รู้ได้โดยที่แห่ง
ใดเป็นรูปพระหรือ
โพธิสัตว์ เป็นค้อย
ถูกดักค้อยก แล้ว
ได้คีวลึงค์หรือรูปใน
คำสอนพราหมณ์แทน
และขณะเมื่อแก้เป็น
เทวดาน ได้ก่อ

ฐานกลางรอบปรางค์

ปราสาทบาซอน กลางเมืองนครธม

องค์ใหญ่ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง มีรูปจำหลักในพระ
พุทธคำสอนไว้หลายแห่ง มีรูปพระโพธิสัตว์
โตเกศวรเป็นต้น มีทางเข้าเป็นทางใหญ่
อยู่ทางด้านตะวันออก ข้างหน้ามีฐานประดับ
พลา ในฐานประดับพลาเข้ามาถึงประตูชุม
มอก มีเหมือนกันทั้ง ๔ ทิศ นับเป็นกำ
แพงชั้นนอก ต่อจากแนวประตูชุมเป็น
เฉลียง ในกำแพงชั้นนอกเข้ามามีหอไตร
๒ หลัง ที่ผนังเฉลียงจำหลักรูปภาพงดงาม
เป็นเรื่องราวพงศาวดารเขมรบ้าง เรื่อง
กระบวนแห่ต่าง ๆ บ้าง เรื่องความเป็น
อยู่แห่งชาวเขมรในสมัยนั้นบ้าง และรูป
การกีฬาต่าง ๆ มีกระบวนกระบอง การดำ
น้ำ การฟันดาบ การต่อสู้ด้วยหอก และ
การต่อสู้กับสัตว์ร้าย มีงูและช้างเป็นต้น

บ้าง ตามเจ้าจำหลักภาพลายเขา และรูป
เทวดา ตามชุมประตูและทับหลังจำหลัก
รูปภาพและลวดลายงดงามไปทุกแห่ง ที่
จำหลักค้างก็มีมาก ต่อเข้าไปถึง ระเบียง
ชั้นที่ ๒ มีประตูชุมทั้ง ๔ ทิศเช่นชั้นนอก
ต่อจากแนวประตูชุมเป็นเฉลียงอีกชั้น ๓
ที่ผนังเฉลียงจำหลักรูปภาพเรื่องในคำสอน
พราหมณ์แบบพันทอง ๔ ด้าน ชั้นที่ ๒ นับ
ชุมประตูและตามแนวกำแพงมีปรางค์ยอ
เป็นพรมพักตร์อยู่ ๑๖ องค์ แล้วถึงชั้นใน
ตรงกลางฐานมีปรางค์ใหญ่องค์หนึ่ง มี
ปรางค์เล็กติดกันเป็นทอดลงมาอีก ๒๐ องค์
รวมเป็นปรางค์ทั้งหมด ๓๖ องค์ ถัดแต่
ยอเป็นพรมพักตร์ทงหน เรื่องพรม
พักตร์ในเวลายังเข้าใจกันต่าง ๆ บ้าง

ท่านกว่าเป็นรูปพระอิศวร เพราะเหตุที่บาง
หน้ามีตาที่ ๓ ปรากฏอยู่ บางท่านก็ว่าเป็น
หน้าพรหม บางท่านก็ว่าเป็นหน้าพระโพธิ-
สัตว์โตเกศวร ข้างในมีพระพุทธรูปนาถ
ปรกต์ ๆ หลายองค์ และมีพระพุทธรูปที่
เหมือนที่คดงันครวัดที่ ๓ แต่เป็นขนาดย่อม

คลังที่เก็บของ

คลังที่เก็บของ อยู่ข้างปราสาทนาย
มีของมากตั้งรายไว้รอบบ้านที่พักของ มอ-
ติเออร์ โทมัส พนักงานรักษาของโบราณ
คนเก่าบ้าง อยู่ในคลังซึ่งสร้างขึ้นใหม่อยู่
ต่อไปทางทิศตะวันตกบ้าง ในคลังนั้นเป็น
๒ ห้อง มีฐานใหญ่ตั้งอยู่กลางห้อง และมี
ชั้นข้าง ๆ ติดกับผนังอีก ๕ ชั้นไว้ของขนาด
ย่อมเต็มไปหมด ของขนาดใหญ่ได้ตาม
ข้างนอกบ้าง ข้างในบ้าง ประมาณตาเห็น
จะมีของมากกว่าในพิพิธภัณฑสถาน เมือง
ลพบุรี เป็นเทวรูปช้างค้ำฉาพราหมณ์เป็น
หิน พระมน้อย มีพระพุทธรูปปางประดาน
บาตร และปางปาเลโดยกตัญญู ๒ องค์ แต่
พระโพธิสัตว์โตเกศวรและปัญญาบารมีตา
มีมาก รูปพระนารายณ์มีงาม ๆ หลาย
องค์ เครื่องดินเผามีบ้างแต่น้อย เครื่อง
สัมฤทธิ์มีพระดาวยุ ๒ องค์ กับภาชนะ
ขนาดเล็กออกบ้างไม่มาก ของที่ในคลังนั้น

เวลาย้ายไปยังพิพิธภัณฑสถานที่เมืองพนม-
เพ็ญบ้าง เมืองโขงบ้าง เมืองฮานอย
บ้าง แล้วแต่คอนเซอเวเตอร์ของพิพิธ-
ภัณฑสถานไหนจะมาเลือก และส่งไป
ยังปารีสไว้ในพิพิธภัณฑสถานก็เมื่อย่าง เมื่อ
เร็ว ๆ นี้ส่งไปในการเอ็กซ์ฮิบิชั่นที่เวงเซน
ริมเมืองปารีส ๒๐ ชั้น และพิพิธภัณฑสถาน
๓ แห่งที่กล่าวแล้วนั้น ก็ส่งของไปออกแห่ง
ละมาก ๆ

เทวสถานในอำเภอสุทรนิคม

ในอำเภอสุทรนิคมได้ไปดูเทวสถาน ๓
แห่ง คือ ลอได พระโค และบาง อยู่ห่าง
จากเมือง เดียม รวบรวมไป ตามทางที่จะไปยัง
เมืองพนมเปญระยะทาง ๓๓ กิโลเมตร

ลอได เป็นเทวสถานพระอิศวร พระ
เจ้าอินทรวรมันที่ ๓ (ค.ศ. ๙๗๗ - ๙๘๘)
เป็นผู้สร้าง ก่อด้วยอิฐอย่างไม่มีปูนคือ
เป็นปรางค์ ๔ องค์เรียงกัน ๒ องค์แถวหน้า
รูปจำหลักเป็นเทวดาผู้ชาย ว่าเป็นของสร้าง
อุทิศถวายพระราชมิตามารดา ๒ องค์แถว
หลัง รูปจำหลักเป็นเทวดาผู้หญิง ว่าเป็น
ของสร้างอุทิศให้บิดามารดาของพระมหาด
ที่ทรงอุปการะคุ้มครอง ๔ องค์ มีวัดพระ
ตั้งอยู่รักษา แต่โบสถ์เปิดมากมีใบ

เดมาอยู่ข้างในผนัง เห็นจะพอดีเต็มพระ
องค์พระปรก

พระโค มีกำแพง ๒ ชั้น มีรูปฉนวนทวาร
อยู่เป็นสำคัญ ให้รู้ว่าเป็นสถานพระอิศวร
ก่อด้วยอิฐอย่างไม่มีปูนค่อ สร้างในสมัย
ศตวรรษที่ ๘ แห่งคริสต์ศักราชเช่นเดียวกัน
มีปรางค์รวม ๖ องค์ด้วยกัน แถวหน้า ๓
องค์ แถวหลัง ๓ องค์ รูปจำหลักที่ปรางค์
แถวหน้าเป็นเทวดาผู้ชาย แถวหลังเป็น
เทวดาผู้หญิง เหมือนที่ลือโล ในกำแพง
ชั้นนอกเข้ามา มีหอไตรข้างละหลัง มี
เจดีย์ข้างละหลัง

บาง เป็นเทวสถานพระอิศวรขนาดใหญ่
มีบริเวณกว้างขวางมาก มีกำแพง
๓ ชั้น ในกำแพงชั้นนอกเข้ามามีพระ

ปรางค์อิฐรายรอบทิศตะหงาย ๆ องค์ แต่
ชำรุดเสียมาก แถวถึงประตูชั้นที่ ๒ มี
ถนนข้ามคู แถวถึงประตูชั้นที่ ๓ ใน
ประตูชั้นที่ ๓ มีหอไตรข้างละ ๒ หลัง มี
เจดีย์ทองข้างขวาและข้างซ้าย มีปรางค์อิฐ
ขนาดย่อมทิศละ ๒ องค์ เป็น ๘ องค์ แถว
ถึงปรางค์ใหญ่อยู่กลาง ยกฐานสูงขึ้นไ
ถึง ๕ ชั้น แต่องค์กลางทะลายเสียแล้ว
ทึ่มฐานมีรูปช้างค้ำทุกมุม ชันต่างตัวโค
ชั้นบนขึ้นไปตัวเล็กลงเป็นลำดับเหมือนที่
เบมอน ถอดลายแกะรูปจำหลักเป็นฝีมือ
ชั้นดี ข้างบนมีพระพุทธรูปนาคปรกขนาด
เล็กอยู่ ๓ องค์ ข้างล่างมีเทวรูปงาม ๆ
หลายองค์ ทนถ่มวัดพระดังข่อยรักษา และ
โบสถ์ก็มีใบเดมาอยู่ข้างในกำแพงเหมือนที่
ลือโล แปลกอยู่

พระโค ในสุตินิกม

เทวสถานอัสทว

อัสทว เป็น

เทวสถาน ขนาดเล็ก
ตั้งอยู่ข้างทางที่จะ
ไปยังเขาพนมกรม
ห่างจาก เดียม ราม
๕ กิโลเมตร ข้าง
ในมีปรางค์ใหญ่องค์
เดียวมีหอไตร ๔ มุม
เป็น สถาน พระนา-

รายณั ดัสร้างในศตวรรษที่ ๓๒ แห่ง
คริสต์ศักราช ยุคนครวัด มีกำแพงแดง
มีทางเข้าอยู่ทางด้านตะวันตกเหมือนกันอย่าง
นครวัด แต่เป็นของทำค้าง จำหลักได้แต่ที่
मुखของปราสาทข้างในเท่านั้น รูปจำหลัก
เหมือนกันกับนครวัดไม่มีผิด

เขาพนมกรม

เทวสถานบนเขาพนมกรม ห่างจาก
เดียนราบ ๓๒ กิโลเมตร เป็นสถานพระ
นารายณั ดัสร้างในศตวรรษที่ ๙ แห่งคริสต์-
ศักราช มีปราสาทศิลา ๓ องค์เรียงกันอยู่
แถวหลัง แถวหน้ามีปราสาทอิฐ ๒ องค์
ปราสาทศิลา ๒ องค์ รวมเป็นปราสาท ๕ องค์
ในกำแพงมีระเบียงทั้ง ๔ ทิศ กำแพงเป็น
แดง ถอดตายและรูปจำหลักเหมือนกันกับ
พนมบาเก็ง มีรูปพระนารายณั ใหญ่ขำรดม
นอนอยู่นอกปราสาท มีวัดพระสูงอยู่รักษา
โบสถ์ทำเป็น ๔ หน้า มียอดเป็นปราสาท
ยอดเป็นพรมพักตร์ และมีใบเสมาอยู่ข้าง
ในกำแพงอีก เป็นของแปลกมาก

ปราสาทเล็กนาง

ปราสาทเล็กนาง อยู่ริมปราสาทแปร
รูปไปข้างเหนือ เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐ
เหมือนกันกับปราสาทกระวัน คือ ดัสร้างในศต-
วรรษที่ ๙ แต่มีองค์เดียว ที่กรอบประตู

มีอักษรจารึก ที่ทับหลังประตูเป็นรูปพระ
อินทรีข้างเฮอร์วณั ข้างบนเป็นรูปเทพ
ประณมนั่งเรียงเป็นแถว

ปราสาทตาสม

ปราสาทตาสม อยู่ในทิศตะวันออกของ
นาคนัน เป็นพุทธเจดีย์สถานดัสร้างในสมัย
ศตวรรษที่ ๓๓ แห่งคริสต์ศักราช แล้ว
เปลี่ยนเป็นเทวสถานในภายหลัง ยอดซุ้ม
ประตูกำแพงนอกเป็นพรมพักตร์เหมือนกัน
ตาพรหมและบันทายกระได หน้าบันซุ้ม
ประตูเป็นรูปพระโพธิสัตว์โลเกศวร มีทาง
เข้าทั้งในทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ใน
ซุ้มประตูนอกเข้ามามีสะพานข้ามคู แล้วถึง
กำแพงชั้นที่ ๒ ในชั้นที่ ๒ เข้าไปมีกำแพง
๕ ชั้น ๕ ชั้น ๕ ชั้น ๕ ชั้น ๕ ชั้น ๕ ชั้น ๕ ชั้น
ออกชั้นหนึ่ง เป็นชั้นที่ ๓ และเป็นเนินด้วย
ข้างในมีปราสาทใหญ่อยู่กลาง มีมุขยื่นยาว
ไปทางข้างตะวันออก ปราสาทเล็กบนซุ้ม
ประตูอีก ๔ องค์ รวมเป็นปราสาท ๕ องค์
บริเวณข้างหน้ามีหอไตร ๒ หลัง ที่
ปราสาทตาสมนั้นนอกจากมีรอยสระกุดแก่พระ
พุทธรูปและรูปในพระพุทธรูปเป็นรูปใน
ศาสนาพราหมณัตามทตต่าง ๆ เหมือนกับที่
พระขรรค์และบายนแล้ว ยังมีของแปลก
อีกอย่างหนึ่ง ด้วยศิลาที่ก่อสร้างเนินยงชัน
ในโดยมากมีถอดตายจำหลัก ต่อให้เห็นว่า

หินที่ใช้ก่อสร้างเจดียงนั้น ต้องไปรื้อชนมาจาก เทวสถาน หรือ เจดีย์ แห่งใด แห่งหนึ่ง เป็นแน่

มีกำแพงแดงล้อมรอบ มีประตู ๒ ข้าง ไม่มีรูปจำหลักแกะสลักลายหรือจารึกอันจะรู้ได้ว่าเป็นของสร้างในสมัยไหน

โครลโค

โครลโค ตั้งอยู่ในทิศเหนือแห่งนาพัน เป็นเทวสถานเล็ก ๆ สร้างในสมัยศตวรรษที่ ๓๓ แห่งคริสต์ศักราช มีกำแพง ๒ ชั้น ในกำแพงชั้นในมีหอไตรยหลัง ๑ อยู่ข้างซ้ายมือ มีปรางค์ใหญ่อยู่กลางองค์เดียวเป็น ๔ มุข เบ็ดเตล็ดมุขตะวันออก ๓ มุขเป็นประตูหลอก

ธรรมานนท์

ธรรมานนท์ ตั้งอยู่ข้างเหนือประตูชัย เป็นเทวสถานพระอิศวร มีคู่อ้อมรอบ มีกำแพงชั้นเดียว มีทางเข้าได้ ๒ ทาง คือ ทางด้านตะวันตกและทางด้านตะวันออก ในกำแพงมีหอไตรยอยู่ข้างซ้ายมือหลัง ๑ ข้าง ในองค์ปรางค์มีคิวดังคิวดกลายแกะรูปจำหลักทำงามนัก แต่เป็นของทำค้างมาก

บันทายไพร

บันทายไพร ตั้งอยู่ในทิศเหนือพระซรวรค์ เป็นพุทธเจดีย์สถานสมัยศตวรรษที่ ๓๓ แห่งคริสต์ศักราช แล้วเปลี่ยนเป็นเทวสถาน มีกำแพง ๓ ชั้น ชั้นที่ ๓ เป็นเจดีย์มีปรางค์ใหญ่อยู่กลาง ปรางค์เล็กอยู่บนชั้นประตูอีก ประตูองค์ รวมเป็นปรางค์ ๕ องค์ พระพุทธรูปแกะรูปในพระพุทธรูปสำริดนาทนกลุ่ดักคอก ออก แล้วเปลี่ยนเป็นรูปในสำริดนาพรหมณ์เหมือนทุกแห่งอื่น ๆ ในสมัยเดียวกัน

เจ้าไฉย

เจ้าไฉย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของประตูชัย ตรงข้ามกับธรรมานนท์ เป็นสถานพระอิศวร มีทางเข้าอยู่ทางด้านตะวันออก ต้องช้างทางมีเจ้าบักรายเหมือนที่ตาแก้ว สุดเล้าถึงฐานยกพนมสะพานหินเป็นทางเดินเข้าไปเหมือนทางเดินเข้าบาปวน แล้วถึงชั้นประตู มีกำแพงชั้นเดียว มีประตูเข้าทาง ๔ ทิศ เป็นปรางค์ใหญ่ มีมุขยื่นยาวไปทางตะวันออก ข้างในมีคิวดังคิวยเป็นสำคัญ ข้างหน้าปรางค์ใหญ่ออกมาหอไตรย ๒ หลัง

โครลดำไร (พะเนียดคล้องช้าง)

โครลดำไร ตั้งอยู่ข้างประตูกำแพงเมืองนครพนมด้านเหนือ เป็นพะเนียดจับช้าง

ธรรมานนท์และเจ้าไฉยไม่มีศักราชว่าสร้างในสมัยไหน แต่ดัดดกลายแกะรูปจำหลักกับแบบอย่างการก่อสร้างเหมือนกัน

นครวัด จึงเข้าใจกันว่าเป็นของยุคเดียวกับ
นครวัด

พระพิทุ

พระพิทุ ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดเทพประณม
เป็นเทวสถานพระอิศวร ยุคเดียวกับเจ้า-
โล้ยและธรรมานนท์ มีสถาน ๕ หลังด้วย
กัน สองหลังข้างเหนือเรียงกัน ไม่มีกำ-
แพง สองหลังข้างใต้ซ้อนกัน และมีกำแพง
ล้อมทั้งคู่อีกหลังหนึ่งอยู่ต่อไปทางด้าน
ตะวันออก หลังข้างในองค์ปรangkใหญ่
จำหลักเป็นพระพุทธรูปมารวิชัยเรียงกัน ๒
แถว ตามทับหลังประตูก็เป็นภาพในพระ
พุทธรูปด้าน เห็นจะสร้างทีหลังเมื่อแปลง
เทวสถานเป็นเจดีย์สถาน เพราะรูปพระเป็น
ฝีมือช่างสมัยศตวรรษที่ ๑๔ แห่งคริสต์ศักราช
และยังมีฐานโอบล้อมก่อด้วยแดงอยู่ต่อสถาน
นี้ออกไปทางด้านตะวันออกเป็นสำคัญ โอบล้อม
มีใบเสมาคู่ ที่ตั้งสถานต่างๆแห่งเทวสถาน
พระพิทุนี้ไม่เป็นแถวเป็นแนว ดังต้นกัน
มาก คิดว่าจะเป็นของสร้างหลายคราวด้วย
กัน ฝีมือจำหลักงามทุกหลัง นอกจากหลัง
ตะวันออกซึ่งทำค้างอยู่มาก

พระคลัง

พระคลัง ตั้งอยู่ตรงข้ามฐานพลับพลา
สูง เป็นเรือนหลังยาวๆ มี ๒ หลัง ข้างเหนือ

หลัง ๑ ข้างใต้หลัง ๑ ข้างหน้าค้ำด้วย
ปรangkเล็ก ๆ อยู่แถว ๑ หลังละ ๖ องค์ ยัง
ไม่ทราบแน่ชัดว่าเป็นอะไร เรียกกันตามความ
เข้าใจเดิมว่าเป็นหอเต็นรำได้ตลอดซึ่งว่า
เป็นพิธีอย่างหนึ่งในสมัยนั้น ข้างหลังค้ำ
เป็นเทวสถานเล็ก ๆ มีกำแพงล้อมรอบ มี
ปรangkอยู่กลาง มีหอไตร ๒ หลัง

บันทายลำเหว

บันทายลำเหว อยู่ไปทางทิศตะวันออก
แห่งเมืองนครชุมทางเดียวกับบันทายไพร
ห่างจากเสียมราบ ๑๕ กิโลเมตร เป็นเทว-
สถานขนาดย่อม มีกำแพง ๒ ชั้น มีเจดีย์
ทั้ง ๒ ชั้น มีประตูเข้า ๔ ทิศ เป็นสถานพระ
นารายณ์ มีปรangkใหญ่อยู่กลางองค์เดียว
มีหอไตร ๒ หลัง ปรangkองค์ใหญ่มีมุขยื่น
ยาวไปทางตะวันออก จำหลักลวดลายด-
งามมาก ฝีมือเป็นยุคเดียวกับนครวัด

พนมกุเลน (เขาลิ้นจี่)

พนมกุเลน อยู่ห่างจากเสียมราบไป
ทางทิศตะวันออกระยะทาง ๖๐ กิโลเมตร บน
ยอดเขามีพระนอนยาว ๔ วาเศษ กับรูปพระ
สาวกจำหลักในหิน มีญวนเป็นเหยือกอยู่

รักษา ปลูกโรงตั้งกระดี่คร่อมไว้ ไม่มีที่ๆ
จะตั้งถ่อถ่ายรูปได้ ที่ธารน้ำตกแห่งหนึ่ง
ใกล้ๆ กับน้ำตกใหญ่อันเป็นต้นธารแห่งแม่
น้ำเตยมาราบ ที่พื้นหินจำหลักเป็นรูปสัตว์-
ถึงกระนั้นคิดเป็นค้อมคิดกับฐานอันหนึ่ง แล้ว

มีตัวตั้งขนาดเล็กๆ ล้อมรอบ และใกล้ๆ
กันนั้นมีรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์รูป ๓ จำ-
หลักฝีมืองามดี แต่วันที่ไปเผอิญน้ำมาก
ถ่ายรูปไม่ได้
จบเรื่องของโบราณเมืองเขมรแต่เพียงเท่านี้

มูลเหตุที่จะเกิดพิพพิภณท์

ของ

ด. อมาตยกุล

พิพพิภณท์ หรือเรียกตามภาษาอังกฤษว่า “มิวเซียม Museum” นั้น ถ้าจะหาคำมาเรียกให้ฟังเข้าใจได้ง่ายแล้ว ก็พอจะเรียกได้ว่า “ตัวอย่างสิ่งของ” หรือ “สิ่งของที่นำมาเป็นตัวอย่าง” แต่พิพพิภณท์มีอยู่สองชนิด เป็นตัวอย่างสิ่งของที่เรากำหนดไว้สำหรับใช้สอยและกำหนดเพื่อเป็นต้นคำในปัจจุบันอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งเป็นตัวอย่างสิ่งของที่บรรพบุรุษของเราทำขึ้นแต่โบราณกาล ในที่นี้จะกล่าวถึงพิพพิภณท์อันเป็นตัวอย่างสิ่งของที่บรรพบุรุษก่อน พิพพิภณท์ชนิดนี้เข้าใจว่า ได้กำเนิดขึ้นในโลกเป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้ว ในเวลานั้นยังทราบไม่ได้แน่ชัดว่า พิพพิภณท์อย่างนี้เกิดขึ้นที่ไหนก่อน ฝรั่งเศสได้ประมาณไว้ว่าเกิดขึ้น ในสมัยเรอเนซองส์ (Renaissance) เนื่องจากเจ้านายและขุนนางได้รวบรวมกันไว้เป็นสมบัติส่วนตัว ด้วยเหตุที่ไม่รู้กำหนดกำเนิดแน่นอน จึงขอตั้งข้อสันนิษฐานขึ้นไว้โดยอศตโนมตี แต่ข้อสันนิษฐานนี้เป็นความเห็นส่วนตัวอาจจะผิดก็ได้

ชนิดที่เดียวที่พิพพิภณท์ชนิดนี้จะเกิดขึ้นนั้น เห็นว่าคงเป็นแต่ลูกหลานเก็บรักษาฝีมือของบิดามารดาและบุรุษายายของตนไว้เป็นที่ระลึกด้วยความเคารพรักใคร่ พอเป็นที่ชื่นใจในเมื่อความทุกข์โศกโรคร้ายเข้ามาเบียดเบียน แล้วจึงได้รับความนิยมแพร่หลายออกไปจนเกิดมีพิพพิภณท์สำหรับควบคุมคดี สำหรับหมู่คณะ และสำหรับชาติบ้านเมืองขึ้นมาเป็นลำดับ เมื่อได้ตั้งข้อสันนิษฐานของพิพพิภณท์ไว้ดังนี้แล้ว จะขอกล่าวถึงเหตุแห่งตั้งชื่ออย่างหรือความนิยมพิพพิภณท์ขึ้นไว้ด้วย พอเป็นมูลเหตุชวนเชิญท่านทั้งหลายให้ช่วยกันพิจารณาหาความจริงในเรื่องพิพพิภณท์มาเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไปอีก

ปัจจุบันเป็นมูลเหตุให้นิยมพิพพิภณท์กันขึ้นนั้น ก็คงเนื่องมาจากผลในข้อสันนิษฐานที่กล่าวไว้ข้างต้น คือในหมู่ลูกหลานที่เก็บรักษาฝีมือของบิดามารดาและบุรุษายายนั่นเอง เมื่อถึงเทศกาลงานปี หรืองานทำบุญและในพิธีการต่างๆ

ก่นำตั้งของนั้น ๆ ออกมาเป็นภาระใช้สอย
 หรือนำออกมาตั้งเป็นเครื่องประดับสถาน
 ที่ ๆ มีงานนั้นด้วย (ประเพณีอย่างหนึ่งมีอยู่
 ตลอดมาจนถึงเวลาปัจจุบัน) บรรดาแขก
 ที่ไปในงานนั้นได้เห็นก็คงจะนึกหรือชมไป
 ตามอัธยาศัยจนเกิดมีการไต่ถามกันขึ้น ผู้
 เป็นเจ้าของก็เล่าประวัติของสิ่งนั้น ๆ ให้ฟัง
 เมื่อผู้ใดฟังเห็นชอบก่นำเขาอย่างใดจัดใน
 ส่วนของตนขึ้นบ้าง ครั้นผู้ทำตามอย่าง
 มากขึ้น ก็กลายเป็นการแข่งขันกันทาง
 ความละเอียดงดงามในฝีมือถายมือของสิ่ง
 นั้นเพิ่มขึ้น เมื่อมีการนิยมเขาอย่างมากขึ้น
 ก็เกิดมีมานะเพื่อเอาชนะในเชิงการแข่งขัน
 ก่นำคือไม่จำกัดว่าจะเป็นผู้ใดถายมือบรรพ
 บุรุษของตนหรือมิใช่ สุดแต่ผู้ใดจะหามา
 แข่งกันก็ได้ก็เป็นการดัดประสังคิ บางที
 อาจจะมีเขาวัตถุหรือโลหะที่เป็นอยู่ตาม
 ธรรมชาติ และเห็นว่าเป็นของแปลกประ
 หลาดมารวมเข้าอีกด้วย เมื่อความนิยม
 เจริญมาถึงเพียงนี้แล้ว ก็เกิดมีผู้คิดจัดการ
 รวบรวมบรรดาสิ่งของเหล่านั้นมาเป็นของ
 คน อย่างที่เรียกว่า “เงินของเก่า” แล้ว
 ก็ผู้คิดรวบรวมเขาอย่างอื่นอีก ครั้นผู้คิด
 รวบรวมมีหลายคนเข้า วิธแข่งขันก็คงเพิ่ม
 เขไปอีก ดังเช่นว่าของใครจะเก่ากว่า ของ
 ใครจะมีมากและดีมากที่สุดจนความงาม

ในบรรดาสิ่งของที่นำมาจัดวางตั้งไว้เป็น
 ประชัน การเก็บรักษาและการเก็บรวบรวม
 ตลอดจนเชิงการประกวดแข่งขันดังที่กล่าว
 มานี้ ในปัจจุบันนี้ยังมีปรากฏอยู่ จะเห็น
 ได้จากการเก็บสิ่งของที่พ่อแม่มอบให้ไว้
 และการแสวงหาของเก่าในการตั้งโต๊ะเครื่อง
 มบูชาและการประกวดพระพุทธรูป เป็นต้น

เมื่อถึงขั้นนิยมพิพาทขึ้นก็เจริญแพร่หลาย
 ทั่วไปแล้ว จึงมีพิพาทขึ้นของหมู่คณะ
 เกิดขึ้นมาอีกอย่างหนึ่ง คือจัดการรวบรวม
 สิ่งของที่คณะคิดสร้างขึ้นมาเก็บรักษาไว้
 ให้เป็นตัวอย่างแก่ชาวคณะของตน สิ่งของ
 อันใดที่มีประวัติการเกี่ยวข้องกับคณะก่นำ
 เข้ามารวมไว้ด้วย (พิพาทขึ้นของหมู่คณะ
 นี้เป็นมูลเดิมของพิพาทขึ้น ตัวอย่างสินค้า
 ที่ทำขึ้นในทุกวันนี้ และในทันทีจะไม่กล่าว
 ถึง) พิพาทขึ้นของหมู่คณะไม่เป็นประ
 โยชน์แต่ในทางระดัดหรือการประกวดแข่ง
 กันเท่านั้น ยังเป็นประโยชน์ในทาง
 ศึกษาของชาวคณะอีกด้วย ดังเช่นบริษัท
 การค้า เมื่อได้สร้างแบบอย่างขึ้นสำหรับ
 ทำของขาย บริษัทก็เก็บรักษาแบบนั้นไว้
 ไว้ต่อไปอีก หรือโรงพยาบาลรักษาค้นไข้
 เมื่อนายแพทย์ตรวจพบเชื้อโรคอันแปลก
 ประหลาดหรือมีสิ่งใดเกิดขึ้นในร่างกายคน
 ใช้ผิดจากปกติ ก็จัดการนำเชื้อโรคและสิ่ง

ผลิตปณิธานมารักษาไว้เป็นทศศึกษาของตน
และของเพื่อนนายแพทย์ และโดยอาการ
อย่างเดียวกัน แบบทำของชายกับตัวโรค
นั้น ก็เป็นดังของตัวอย่าง ซึ่งเรียกว่า
“พิพธิภณัท”

ตามที่ได้อ่านมานั้นคงเห็นเป็นเงา ๆ
ได้แล้วว่า พิพธิภณัท ก่อเกิดขึ้น อย่างไร
และได้รับความนิยมเพียงใด แต่ทว่าพิพธิ-
ภณัทอย่างที่ได้กล่าวมาทั้งสองนี้ เป็นดังของ
ตัวอย่างสำหรับเอกชนและบุคคลคณะหนึ่ง
เท่านั้น ประโยชน์ที่ได้จากพิพธิภณัททั้งสอง
นี้ก็ได้แก่เอกชนหรือชาวคณะที่เป็นเจ้าของ
คนอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เจ้าของก็หาไม่ส่วนที่จะได้รับ
ประโยชน์จากพิพธิภณัทชนิดนี้ด้วยไม่ การ
ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะเป็นธรรมชาติของบุคคล
เมื่อสิ่งของที่แปลกประหลาด หรือจะทำ
ประโยชน์ให้เกิดขึ้นได้ ก็มักจะปกปิดหวง
แหนไว้เป็นประโยชน์สำหรับตัวเดียวโดยมาก
เพราะเกรงว่าประโยชน์จะไปเกิดแก่ผู้อื่น
เสีย จึงไม่มีใครจะเปิดเผยให้ประชาชนได้
เห็นด้วย ทั้งนี้ก็เพราะการแข่งขันกันยัง
เจริญอยู่ ได้กล่าวมาแล้วว่าพิพธิภณัทเป็น
ประโยชน์ในทางศึกษา ขอนักเป็นความจริง
ในสมัยบูยาตาทอดของเรา ยังใช้
เกวียนเทียมโคหรือกระบือเทียมมะเทะเป็น
พาหนะ แล้วต่อมาเปลี่ยนแปลงเป็นรถเทียมม้า

แต่ในสมัยนี้เราใช้รถยนต์กัน การที่เปลี่ยน
แปลงมาได้เช่นนั้นก็เพราะมนุษย์พยายาม
ศึกษา และคิดเปลี่ยนแปลงของเก่าที่
บรรพบุรุษทำไว้ให้เป็นประโยชน์ได้ตามกาล
สมัย แต่บางคนก็เก็บสิ่งของตัวอย่างนั้น
ไว้โดยไม่คิดจัดการอย่างไรเลย

ด้วยเหตุเป็นดังนี้ จึงมีผู้คิดเห็นว่า
พิพธิภณัทของบุคคลก็ดี ของหมู่คณะก็ดี
ยังมีประโยชน์น้อย คือไม่เป็นประโยชน์
แก่ประชาชนทั่วไป กับทั้งไม่สามารถมี
ชีวิตอยู่ได้นาน ๆ ด้วย พิพธิภณัทของ
บุคคลนั้น เมื่อผู้เป็นเจ้าของถึงกาลมรณะ ก็
มักจะสลายไปตามเจ้าของเสีย มีน้อยราย
หรืออาจจะกล่าวได้ว่าไม่มีเลยที่ตกทอดมา
รวบรวมรักษาไว้ให้เป็นมรดกสืบเนื่องกัน
ไปตลอดสามหรือสี่ชั่วอายุคน ส่วนของหมู่
คณะนั้นเท่า เมื่อคณะต้องล้มเลิกไปก็เลิก
ตามไปด้วย ยังไม่ดังอยู่เป็นของถาวรมั่นคง
ไปได้ เพราะฉะนั้นจึงเกิดมีพิพธิภณัทด้า-
หรับชาติบ้านเมืองขึ้นอีก เรียกนามตาม
ภาษาอังกฤษว่า “National Museum” คือ
เป็นของสำหรับชาติ ไม่มีเวลาเลิกได้
ง่ายเหมือนพิพธิภณัทของบุคคลและของหมู่
คณะ นับว่าเป็นของคู่บ้านคู่เมืองอยู่ตลอด
เวลาชาติดำรงอยู่ และประชาชนทั่วไปก็มี
ส่วนในประโยชน์ของพิพธิภณัทนั้นเหมือนกัน

หมด สุดแล้วแต่ว่าใครจะสามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้ทางใด เช่นในการยกพิพาทกันส่วนตัวมอบให้ไว้เป็นของกลางสำหรับชาติ ออกหนุ่ด้วยกำลังทรัพย์ สร้างตุ้สิ่งของให้ หรือจัดสร้างสถานที่ขึ้นไว้ หรืออุทิศสถานที่ให้เป็นที่พักตั้งของเหล่าเป็นต้น และพิพาทกันชนั้นก็จะต้องเปิดให้ประชาชนทุกชนเข้ามามีได้ตลอดไป ไม่มีสิ่งที่จะพึงหวงแหนหรือกีดกัน อย่างเช่นพิพาทกันส่วนตัว ที่จัดให้เกิดประโยชน์ขึ้นได้นั้นจำเป็นจะต้องหาผู้ที่มีความรักหรือสนใจในสิ่งของเหล่านั้นมาเป็นผู้ดูแลรักษาขึ้นเต็มเข้าใจว่าผู้ดูแลรักษาพิพาทกันของชาตินั้นจะเป็นแต่ผู้รักของและเป็นผู้ที่ซื่อสัตย์ไม่คิดยักย้ายถ่ายเทเอาของสำหรับชาติออกไปเป็นประโยชน์ส่วนตัวเสีย ครั้นต่อมาเมื่อนักปราชญ์ในยุโรปและอเมริกาตลอดทั้งเอเชียด้วย สนใจในเรื่องของโบราณยิ่งขึ้น จึงได้ทำการค้นคว้าหาความรู้ในวิชาของโบราณ (ซึ่งเรียกต่อมาว่าวิชาโบราณคดี) กันมาเรื่อย ทำให้เกิดความรู้และทราบความเป็นไปของชาติต่างๆตลอด

จนถึงของที่ชาติใดสร้างไว้แต่โบราณกาลและเมื่อนำมาตรวจสอบกับสิ่งของที่จัดไว้เป็นพิพาทกันสำหรับชาติเข้าแล้วก็ทำให้เกิดความรู้ว่าของที่จัดตั้งแสดงไว้นั้นเป็นฝีมือช่างของชาติใด แล้วประมาณปีที่สร้างของนั้นๆ ได้ถูกต้องใกล้เคียงหรือบางทีอาจกำหนดว่าเคยทำที่เมืองใดได้ด้วย เพราะเนื่องจากชุดค้นหาหลักฐานกันในเวลาต่อมาเนื่องด้วยพิพาทกันสำหรับชาติ บ้านเมืองย่อมไม่มีเวลาเลิกกันไปเหมือนอย่างพิพาทกันของหมู่คณะ เมื่อได้ทำการรักษาและค้นคว้าสืบเนื่องต่อกันไป เป็นเวลาหลายปี ก็จะสามารถจัดตั้งให้ได้อย่างามหรือแบ่งแยกเป็นหมวดหมู่และสมัยได้ตามความรู้และความชำนาญของเจ้าหน้าที่ผู้รักษาซึ่งได้เรียนรู้กันสืบต่อมา การจัดพิพาทกันสำหรับชาติคงจะมีแนวทางดังที่ได้กล่าวมานี้ ส่วนการกำหนดพิพาทกันสำหรับชาติของแต่ ละ ประเทศ ทั้ง ยุโรป และ อเมริกาตลอดจนของประเทศไทยมีตำนานและประวัติมาแต่เดิม จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องนำมากล่าวอีก

จดหมายเหตุบรมราชาภิเษกครั้งแรก รัชกาลที่ ๕

พุทธศักราช ๒๔๑๑

๑ ศิริชัยมุกต์ พระพุทธศักราชอดีต
กาล ชไมยงหัตถ์ตั้งวัจนะ จตุสดาฤก
เอกาทศตั้งวัจนะปัตย์บันกาล มังกระตั้ง
วัจนะ อติยุมาศ์ ศุภกษ บรณ (ร)
ดียวฤก คุรุวาร ปรีเขตกาลออกฤชฐ เวลา
๕ ทุ่ม ทศียบาท กรมหมื่นบวรวัชร์ดิริย-
พันธ์ พระวงศานวงศ์ ข้าทูลดของ ฯ ผู้
ใหญ่ผู้น้อย ปรีक्षाพร้อมกัน กรมหมื่นบวร
วัชร์ดิริยพันธ์ พระคำณโธภณ พระอมร
โมถ์ พระราชาคณะคามวาสี อริยวาสี
กับพระครูฐานานุกรม เปริยญทงปองฝ่าย
ข้างพุทธจักร และฝ่ายข้างพระราชอาณา
จักร กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ กรมหลวง
วงศ์ราชสนิท กรมหมื่นถาวรยศ กรม
หมื่นวรศักดาพิศาล กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์
กรมขุนวรจักรธรานุภาพ เจ้าฟ้ากรมขุน
บารบปรมักษ กรมหมื่นภูมินทรภักดี กรม
หมื่นอดุลยดิถีภณสมบัติ กรมหมื่นภูบาล
ราชฤทธิย์ กรมหมื่นภูวไนยนฤเบนทราชิ-
บาท กรมหมื่นอักษรดวารโธภณ กรมหมื่น

เจริญผลพูนสวัสดิ์ กรมหมื่นอนันตการฤทธิ
กรมหมื่นดิถีสุมการ ท่านเจ้าพระยาศรี
สุริยวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหม ท่านเจ้าพระ
ยาภูธราภัย ที่สมุหนายก พระยามหาอำ-
มาตย์ พระยาราชภักดี พระยาศรีพิพัฒน์
พระยาเพชรพิไชย พระยาสีหราชเดโช พระ
ยาสีหราชฤทธิไกร พระยาราชวรานุกุล
พระยาอภัยรณฤทธิ พระยาอนุชิตชาญไชย
พระยาสุริยวงศ์วิวัฒน์ พระยาบุรุษรัตนราช
พัสดภ พระยาศรีเสาวราช ท่านเจ้าพระยา
มุนษมนตรี พระยามณเฑียรบาล พระยา
เสนาภูเบศร์ พระยาศิริโอศิตวรภัย พระยา
สุรินทรราชเสนี พระวงศานวงศ์ผู้น้อยที่ยัง
ไม่ได้ตั้งกรม กับข้าทูลดของ ฯ และข้า-
ราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนทั้ง
พระพุทธรจักรและพระราชอาณาจักรประชุม
ในพระที่นั่งอนันตสมาคมปรีक्षाพร้อมกัน
ว่า พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่สวรรคตแล้ว
และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬา

ดงกรณ กรมขุนพิณพิทยานาถ ทรงกอบ
ด้วยพระวชิรมุขีปรีชาญาณสุภาพ และ
ทรงพระสติปัญญาพระเมตตามหาปรักกมะ
อันประเสริฐ สามารถเป็นบรมค้ำจุนปลัม
ภกพระพุทธศาสนา สัมควรที่ดำรงราช
สมบัติปกครองพระมหานคร ขอบขันธ์เดมา
สมณพราหมณาประชาราษฎร์ ให้อยู่เย็น
เป็นสุขได้ด้วยพระบุญฤทธิ์มหาวรณี อัน
ล้ำสมาหาผู้จะละเมิดมิได้ จึงกราบทูลอัน
เชิญสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬา
ดงกรณ กรมขุนพิณพิทยานาถ ขึ้นพาน
พิภพมโหศบรรยาธิปัตย์ ถวายราชประเพณี
สืบศรีสุริยสันตติวงศ์ ดำรงพิภพมณฑล
สถลกรุงเทพรหมานคร อมรวรตนโกสินทร
มหินทราโยชยา มหาตติงภพ นพรัตนราช
มหานคร บวรราชธานีบรมมยุ อุดมราช
นิเวศน์มหาสถาน อันอาภรณ์ด้วยสำนาค
ประเทศนานามหาไพบุตยพิศาลราชเจ้า
มาอาณาเขตมณฑลทั้งปวง โดยบุรพ
ประเพณีพระมหากษัตริราชเจ้าสืบๆ มา

๑ ข้าพระพุทธเจ้า พระยาโหราธิบดี
เจ้ากรมโหรหน้า ๑ ขุนโชดพรหมา ปลัด
กรม ๑ หลวงโลกทัฬหี เจ้ากรมโหรหลัง ๑
ขุนเทพพยากรณ์ ปลัดกรม ๑ โหรมีชื่อ
คำนวนพระฤกษ์มงคลมหาราชาภิเษก
เกล้าถวาย ฯ

๑ ศิริศุภมัสดุ พระพุทธศักราชชดัด
กาล ขไมยต์หัตถ์สังวจฉระ จัตุสดาชฤก
เขกาทศสังวจฉระปัตตุนันกาล มังกระสังวฉ
ฉระ กติกมาศ ศุภมัศ เทวตมิยตฤก พุ
วาร ปรีเนทกาลชฤกษฐ เวลามาเยแก้ว
๓๐ นาที พระลักษณาลักตราชัมมกร ด้วย
พระฤกษ์บุพผาสาพ ๒๐ เกาะนวางค์ ๕ ตรี
ยางค์ ๗ พระจันทร์ลักตราชัมมกร ด้วยฤกษ์
บุพผา ๒๕ พระอาทิตย์ลักตราชัมมกร พระ
อังคารลักตราชัมมกร พระพุธลักตราชัมมกร
พระพฤหัสบดีลักตราชัมมกร พระศุกร์ลักตราชัม
มกร พระเสาร์ลักตราชัมมกร พระราหูลักต
ราชัมมกร เป็นพระมหาชัยมงคลอุดมฤกษ์
ขุนโชดพรหมาได้จารึกพระชันษา นาย
ราชดำเนินได้จารึกพระนามลงในแผ่นพระ
สุพรรณบัฏ ทองคำเนื้อแปดเศษสอง ดวง
พระชันษากว้าง ๓๐ นิ้ว ยาว ๓๐ นิ้ว
หน้า $\frac{2}{1}$ ดวงพระนามกว้าง ๗ นิ้ว ยาว
๑๔ นิ้ว หน้า $\frac{2}{1}$ พระมหाराชครุฑนูน
แล้วพันด้วยไหมเบญจ (๑) พรหม บวรจุ
ไว้ใน พระกลองทองคำจำหลักลาย กุดิน
แล้วเชิญลงไว้ใน หีบถมยาตำตะทองมั่ง
งี่ยมขานนอกคัตราประจำเถบ เชิญขึ้นไว้
บนพานทองสองชั้นด้วยใบใหญ่ บิดคลุมปัก
เล่ม ข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยพร้อม

กันดั้ม โภชเวียนเทียน มับายศรีแก้ว ๓
บายศรีทอง ๓ บายศรีเงิน ๓ บายศรีทอง
๒ ตำรับ คีรีพระสุกร ๒ คีรีพระ เครื่องกระ-
ยาบวชพร้อม สรรพด้วยเตรสขัมโหรี
ปี่พาทย์กลองแขกฆ้องชัย พระมหाराชครู
เป่าพระ มหาสังข์ ทักขิณา อัคร อุตรา อัคร
กันดั้ม โภชเวียนเทียน ๒๕๖๖ ๒๕๖๖
อุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ฯ

๑ ครันศิริชัยภูมิศักดิ์ พระพุทธศักราช
อดีตกาล ๕ ไมยส์หัดสังวัจนระ จักตุตดา-
ชกุก เอกการสังวัจนระบัตยบันกาล มังกร
สังวัจนระ กติกมาศ กภาพักษ นวมียดฤก
รวิวาร ปรีเนทกาลอุกฤษฐ เวดามาย ๓
โมกกาลกำหนด พระราชาคณะจะได้สด
พระพุทธมนต์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๕๐
รูป ในพระมหามณเฑียร ๕ รูป ในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ๓๐ รูป ทรงพระภูษาพ
ขาว นดองพระองค์ครุฑขาวกรทอง รัต
พระองค์ประดับเพชร เสด็จเข้าไปในพระที่นั่ง
ไพศาลทักษิณ ทรงจุตเทียนเครื่องนมัสการ
ทรงศีลแล้วถวายเทียนฉนวน (ชะนวน)
แก่กรมหมื่นบวรวิชัยสุนทรวิชัย ออกมา ณ
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยจุตเทียนชัย แล้ว
พระมหाराชครูถวายใบมะม่วง ๒๕ ได้แก่
ภยันตราย ใบทอง ๓๒ ได้แก่อุปัชฌาย์

ใบตะขบ ๘๖ ได้แก่โรคนัทราย ทรงรับมา
ฟาดพระองค์ แล้วส่งให้แก่พระ มหาราช-
ครู ๗ รับมากระทำสาตราปณยาชูปใหม่เพดิง
แล้วเสด็จเข้าไปในพระมหามณเฑียร ทรง
จุตเทียนนมัสการ ทรงสดพระมหามงค
ฟังพระราชาคณะ ๕ รูปสดพระพุทมนต์ ๓
วัน ครันกติกมาศ กภาพักษ พารัณมียดฤก
พุชวาร เวดากิตรัง ทรงพระภูษาขาวเขียน
ทอง นดองพระองค์ครุฑกรทอง รัตพระ
องค์ประดับเพชรเหมือนอย่างทรงฟังสด
เสด็จเข้าไปประทับอยู่ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
ทรงจุตเทียนนมัสการ ฯ

๑ ครันเวดารุ่งแล้วกับ ๕๕ นาที พระ-
ธักขณาสถิตราชพิจิิก เการนวางค์ ๕ ตริ-
ยางค์ ๓ เสดยอนุราช ๓๗ พระอาทิตย์สถิต
ราชันตุต พระจันทร์สถิตราชันกัญ เสดยฤกษ
หัดต ๓๓ พระองค์การสถิตราชันกรกฎ พระ
พุธสถิตราชันตุต พระพุทท์คัธสถิตราชันมิน
พระศักรสถิตราชันกัญ พระเจ้าวรวงศ์
พิจิิก พระราชสถิตราชันกรกฎ บริบูรณ์ด้วย
นักษัตริฤกษเป็นมหาชัยมงคลบรมราชาภิ-
เชก ต้องอย่างขัตติยราชประเพณีมาแต่ก่อน
พระโหราธิบดี พระมหाराชครู จึงทูลอัญ-
เชิญเสด็จสู่ที่นั่ง เจ้าพนักงานชาวพระภูษา
มาถวายพระภูษาถอด แล้วพระเมษาธิบดี

เชิญพระไชย หลวงอัยยาเชิญพระพุทธรูป
 ชินเค^๑ พระมหาราชครู พระครูอัมมหาราช
 ไปรับข้าวตอก หลวงราชมนั หลวงศรี-
 อาจารย์ เป้าพระมหาดังชกชินาวัตรนำ
 เสด็จ เบื้องมุขประเทศไปสู่มณฑปพระ
 กระจ่างน่าน เสด็จสถิตเหนืออุทุมพรราช
 อาคัน^๑ ผันพระพักตร์สู่ทิศพายัพ จึงพระราช
 โองาถถวายเครื่องพระกระจ่างน่าน หลวง
 ราชวงศ์ไขสหัสธารา ถวายสหัสธาราแล้ว
 จึงกรมหมื่นบวรวิชัยพงษ์ ถวายพระเตา
 สัมฤทธิ์ ๑ กรมหลวงเทเวศร์วิชัยวิเศษ ถวาย
 พระเตาทอง ๑ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท
 ถวายพระเตาเงิน ๑ กรมขุนวรจักรธรานุ-
 ภาพ ถวายพระเตาเงิน ๑ แล้วพระวงศ์
 หลวงศรีและท่านเสนาบดีถวายพระเตาใหญ่
 น้อยทั้งปวงต่อไปตามลำดับ พระมหาราช
 ครูถวายพระเตาเบญจครรภ ถวายพระเตา
 เสด็จแล้วพระมหาราชครูถวายพระมหาดังช
 กชินาวัตร ๑ พระครูอัมมหาราชถวายพระ
 มหาดังชกชินาวัตร ๑ หลวงอัยยาถวายพระมหา
 ดังชเงิน ๑ หลวงราชมนัถวายพระมหาดังช
 นาก ๑ หลวงศรีอาจารย์ถวายพระมหาดังช
 งา ๑ หลวงเทพาจารย์ถวายพระครอบ ๑
 ทรงรับคือพระหัตถ์ ขุนรักษารายณ์ ขุน-
 ราชชาดา เป้าพระมหาดังชกชินาวัตร ๒

องค์ ขุนหมื่นพราหมณ์มอเข้าดังชอุตรา-
 วัตร ๒ องค์ เจ้าพนักงานประโคมดุริยางค
 คนตรีมโหรีทักแตวดังชมนัฑเฑาะว์ ครั้น
 เสด็จแล้วพระราชโองาถถวายพระภูษา
 ทรงผัดถวายพันเชยวเชยวทอง ทรงฉลอง
 พระองค์ศรียของเสด็จกลับมาสถิตเหนืออุ-
 ทุมพรราชอาคัน^๑ภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ๑
 ชั้น ท้องอัฐทิศล้อม ผันพระพักตร์ไปทิศ
 พายัพเป็นปฐม จึงราชบัณฑิตถวายน้ำพระ
 พุทธรณ์ พราหมณ์ถวายน้ำพระมหา ดังช
 กชินาวัตร น้ำกรด ทรงรับ มาดะ เสด็จพระ
 พักตร์แล้วเสด็จน้อยหนึ่ง แล้วผันพระองค์
 ไปตามลำดับทิศโดยทักษิณาวัด^๑ ทรงรับ
 น้ำพระพุทธรณ์ค่นาดังชกชินาวัตร ๑ ทิศ และพระ
 มหาราช ครู ประคอง พระ องค์เชิญ เสด็จฯ
 โดยทางลาดพระบาทมาขึ้นพระที่นั่งภัทรวิ-
 มีพระบวรเศวตฉัตร ๑ ชั้น เสด็จนั่งเหนือ
 แผ่นทองซึ่งเขียนเป็นรูปราชสีห์อันมีมหันต-
 เเดช ผันพระพักตร์สู่บูรพทิศ พระมหาราช
 ครูอ่านเวทสูตรเจริญโองาถแล้วถวายพระ
 ดังชาด ๑ องค์และพระสุพรรณบัฏเบญจราช
 กฤดาภิเศก แล้วถวายพระแสงอัมมหาราชและ
 เครื่องราชูปโภคประกอบไปด้วยวิเศษเวท-
 อิศวรมนต์ ทรงรับพระดังชาดและพระ
 มหาพิชัยมงกุฎมาสถิตทรง พระแสงขรรค์

วางเบองชวา ขารพระกรวางเบองซ้าย
เครื่องนอกนทกรับแล้วส่งพระราชทานพนักงาน
พระราชโกษาธิบดีต่อพระหัตถ์ส่งให้พนักงาน
แต่ฉลองพระบาทพระมหाराชครูรับ
มาดอชทวงถวายแล้วถวายพรชัย เสร็จ
แล้วพระ มหาราชครู พิชักราบ บังคมทูลพระ
กรุณาว่า ขอเดชะฝ่าดอง ๑ ปกเกล้า ๑
ศิริราชสมบัติอันหาพระมหากษัตริย์จะครอบ
ครองมิได้ ข้าพระพุทธเจ้ากับเสนาบดีมนตรี
มุขทั้งปวงขอพระราชทานทูลเกล้า ๑ ถวาย
แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เชอ เจ้าฟ้า
จุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิษประชาภักดิ์ เป็น
ทูลเกล้าสมณพราหมณาจารย์อาณานิชา
ราชครูสืบไป ขอเดชะ ๑

๑ หลวงอภัยการามบังคมทูลว่า ขอ
เดชะฝ่าดอง ๑ ปกเกล้า ๑ ข้าพระพุทธเจ้า
ขอพระราชทาน ทูลเกล้า ๑ ถวาย พระบรม
มหาเศวตฉัตร เบญทศฉัตร ศิริราชสมบัติ
สำหรับบรมกษัตริราชเจ้าสืบมา แต่
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เชอ เจ้าฟ้า-
จุฬาลงกรณ์ กรมขุนพิริยดิษประชาภักดิ์ ขอ
เดชะ ๑

๑ เสร็จแล้ว จึงมีพระราชโองการ
ดำรัสสั่งแก่พระมหाराชครูผู้ใหญ่ว่า พรณ
พฤษภตศัและสิ่งของในแผ่นดินท้าวอาณา
เขตต์พระ นคร ซึ่งหาผู้ทวงแทนมิได้

ตามแต่สมณซึ่งพราหมณาจารย์ราชครูจะ
ปรารถนาเกิด จึงพระมหाराชครูผู้ใหญ่ซึ่ง
มีตระกูลรับพระราชโองการเป็นฤกษ์ก่อน
ว่าข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชโองการมาน
พระบิณฑุรส์สั่งหนาทไล่เกล้า ๑ ขอเดชะ
แล้วทรงไปรยดอกพิกุลทองเงิน ทรงหัด
นำทักษิณาทนด้วยพระคาถาตามเคยทรงตั้ง
เกศน - ทรงอธิษฐานตามพระอัยยาศัย
แล้วพราหมณเฒ่ามหาสังฆปริณายก
มโหรีทัก สวดเสวยพระโคมแล้วเสด็จเข้าไป
ทรงถวายไทยธรรมแก่พระสังฆในพระมหา
มณเฑียร กรมหมื่นนพวงศ์ ๑ ถวายอดิเรก
พระสังฆราชาคณะถวาย ถัฟพุทธา ๑ ภอ-
คัสถ์ ๑ แล้วถวายพระพรดา จึงพระครู
ราชพิชพระหม่อมเฒ่าขึ้นไปบนพระมหา
มณเฑียรประพรมน้ำกรวดน้ำสังฆรอบพระมหา
มณเฑียรทั้งในนอก ถวายชัยถวายพรแล้ว
ทรงผดัสพระภูษาวัดพระองค์ครองฉลองพระ
องค์ครุฑ ๑ ทรงพระแสงดาบใจเพชร
แล้วทรงฉลองพระบาทเสด็จออกพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ถวายไทยธรรมแก่พระ
สังฆ ๑ รับไทยธรรมแล้วถวายพระพรดา
จึงทรงพระมหาชฎาเสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งเศวต
ฉัตร พระวงศานุวงศ์ที่มีกรมและยังไม่ได้
ตั้งกรม ข้าทูลฉลอง ๑ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่าย
ทหารพลเรือน เข้าเฝ้าพร้อมกัน จึงพระ

พระพุทธเจ้าเสด็จไป แล้วท่านอัครมหา
เสนาบดีรับพระราชโองการกราบบังคมทูลว่า
ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชโองการมา
พระมณเฑียรธรรมถึงหนาทใต้เกล้า ฯ แล้ว
เสด็จกลับชน พระที่นั่งไพศาลทักษิณเสด็จ
เหนือพระภักตวิสุทธิ ฯ

๑ ท้าววรจันทร์ กราบทูลว่า ข้าพระ
พุทธเจ้าขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวาย
พระธนม ๑๒ พระก้านั้น แต่พระบาทสมเด็จพระ
บรมนาถบรมพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้า
เจ้าอยู่หัว ขอเดชะ ฯ

๑ ทรงพระราชปฏิสันถารตามพระราช
อภัยคำเสด็จแล้ว พระวงศานุวงศ์ฝ่ายใน
ถวายรูปเทียน ครั้นได้พระฤกษ์เสด็จเข้าสู่พระ
มณเฑียรธรรม ทรงโปรยดอกพิกุลทองเงิน
มีนางขวระพระบาท ๒ นางเชิญเครื่องราช
บริโภคน้ำตามสมควร แล้วมีนางเชิญพระ
วงศ์ ๖ ยมวิดา ๓ นางเชิญสินดา (ศิลา?)
บด ๓ นางเชิญพานผดผักเขียว ๓ นางเชิญ
พานทองข้าวเปลือก ๓ นางเชิญพานทอง
ถั่ว ๓ นางเชิญพานทองงา ๓ ครั้นเสด็จถึงใน
ที่จุดเทียนนมัสการแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นที่
บรรทม พระองค์เจ้าบุค (พระวงศานุวงศ์ผู้
ใหญ่ฝ่ายใน) ถวายดอกหมากทำด้วยทองคำ
หนัก ๕ 1/2 1/2 พระองค์เจ้ายลุนถวายหางช้าง
เผือกผู้ ทรงรับแล้ววางไว้ข้างที่ แล้วทำ

ทรงกันดาลถวายลูกกุญแจ แล้วทรงเอน
พระองค์ลงบรรทมเหนือพระแท่นที่ โดยทักษิ
ณปรศว์เบื้องขวาเป็นพระฤกษ์ก่อน และ
พระวงศานุวงศ์ฝ่ายในผู้ทรงพระชนมายุถวาย
พระพรก่อน แล้วพระวงศานุวงศ์ทั้งนั้น
ถวายพระพรต่อภายหลัง ให้ประโคมดุริ
ยางคนตรี ครั้นสุดเสียงประโคมแล้ว
เสด็จโดยทางข้างใน ทรงโปรยเงินไปพระ
ที่นั่งมณเฑียรธรรมปราสาท เสด็จขึ้นไปทรงจุด
เทียนนมัสการถวายบังคมพระบรมศพ แล้ว
เสด็จกลับไปสู่พระมณเฑียรธรรม ครั้นเวลา
บ่ายจะได้บายศรีแล้ว ทอง เงิน ทอง พระ
วงศานุวงศ์ ข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย
ข้างหน้าข้างใน และฝ่ายทหารพลเรือน
พร้อมกันรับแว่นเวียนเทียนเฉลิมพระมหา
มณเฑียรธรรมตามจารีตโบราณขัตติยราชวิ
ถีมา เพื่อทรงพระเจริญพระราชศิริสวัสดิ
พิพัฒมงคล เมื่อนัดเสด็จกลับคืนสู่ราช
เดชะ ฯ

๑ และ พระสังฆที่สดุด ใน ห้อง พระ
บรรทม ๕ รูป สวดที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ
๕๐ รูป ฉันทพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๒ วัน
วัน ๔ 1/2 ๑๒ คำ ฉันทพระที่นั่งองค์คณดก
พระสังฆที่สดุด ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
๓๐ รูป ฉันทพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
๓ วัน ฯ

บทวิเคราะห์ถิ่นไทยและเมืองเก่า

ของ
ประภาศิริ

๑

๑ พ.ศ. ๒๔๗๘ กรมแผนที่รัฐบาลร่างแผนที่ประวัติศาสตร์ชุด ๓ แสดงการเคลื่อนที่ของไทยโบราณถึงปัจจุบัน ๑ คำอธิบายประกอบแผนที่ชุดนี้จะมี แต่ยังไม่ได้เห็น ๑

๑ แผนที่แสดงว่า ถิ่นไทยโบราณเดิมอยู่เทือกเขาฮั้วไต ๑ แล้วเลื่อนมาสู่จางเหยก ๑ ต่อไปอีกเจงเจา และ หล่งเต๋ ๑

๑ ครั้นถึงหล่งเต๋ แยกเป็น ๒ แพร่ง ๑ แยกไปทางตะวันออก สู่ เตียงฮั่น แพร่ง ๑ ๑ แยกไปเบื้องหัวนอน สู่ เซงโต๊ แพร่ง ๑ ๑ ต่อแต่นั้นก็แยกไปสู่ ๑ ถ ๑ หนองแ่ และ ๑ อื่น ๆ ๑

× × ×

๑ การเคลื่อนที่ของไทยโบราณ ตามแผนที่ประวัติศาสตร์ มีอยู่ในแนวคตินักประวัติศาสตร์ ดังได้กล่าวในวิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมเห็นว่า

“ประมาณ ๖๐๐๐ ปีล่วงมานี้ เมื่อชาติจีนเดิมยังร่อนเร่อยู่ตามชายฝั่งทะเลดำแคสเปียน (Caspian sea 裏送) นั้น ฝ่ายชาติไทยเดิมตั้งบ้านเมืองลง ณ ถิ่นน้ำเหลือง ๑ และถิ่น

น้ำยาง เป็นหลักฐานราว ๓๐๐๐ ปีเศษแล้ว” ๑

๑ แผนที่ประวัติศาสตร์ชุดนี้ว่า ไทยโบราณได้เคลื่อนที่แยกไปทางตะวันออก สู่ เตียงฮั่น แพร่งหนึ่ง ๑ แพร่งนี้ คือไทย ซึ่งตั้งบ้านเมือง ณ ถิ่นน้ำเหลือง (‘หว่าง หอ’ 黃河) ๑ เตียงฮั่น ก็คือ เมืองเซียงอาญ 長安 ตั้งอยู่ในอำเภอที่ดินถิ่นน้ำไ้วว 渭 อันเป็นแม่น้ำแยกจากถิ่นน้ำเหลือง ๑

๑ อีกแพร่งหนึ่งซึ่งแยกทางไปสู่เซงโต๊ นั้นถ่า แพร่งนี้ คือไทย ซึ่งตั้งบ้านเมือง ณ ถิ่นน้ำยาง (‘อย่าง จ้อ เกียง’ 渭子江) ๑ เซงโต๊ ก็คือ เมืองเซียงตุ 成都 เป็นเมืองหลวงประเทศจก 蜀 ตั้งอยู่ตันทง ๔ เรียกเต๋ถวน 四川 ๑ ตันทง ๔ นั้น ไหลลงสู่แม่น้ำยาง ๑

๑ จางเหยก คือ 張掖 ๑ เมืองนี้ตั้งอยู่ปากทางที่จะเข้าสู่อำเภอที่ดินผืนใหญ่ อันเป็นจักรวรรดิจีนบัดนี้ ๑ เมืองเซียงอาญ เมืองจางเหยก ทั้ง ๒ เมืองมีชื่อในบันทึกการเดินทางไปสืบพระศาสนา ของฮุกตมดงซ์ฟาเทียน ๑

๑ เจงเจา คือ 隴州 ๑ เมืองนี้ ชาว

๑ ครนจันได้เป็นฮ่องเต้ปกครองจันทั้ง
หมด จึงเลื่อนกำแพงคอนทกนแดนต่อแดน
ระหว่างจันกับจัน รุกออกไปทางเบืองตะวันตก
ก พันต้นน้ำไข้ว ให้ดินแดนแควนจันเข้า
อยู่ภายในกำแพง ฯ

๑ ปานดังกล่าวแควน จะเห็นชัดว่า
แควนจันเป็นบ้านเมืองอื่น แม้ไม่ใช่ไทย
ก็ไม่ใช่จัน ฯ และเป็นอำเภอที่กินอาณาเขต
หนึ่ง ซึ่งว่าไทยเขาตั้งบ้านเมืองมาแต่ ๖๐๐๐
ปีก่อนโน้น ฯ

× × ×

๑ อำเภอที่กินทางแพร่งหัวนอน คือเชิงโค
= เชียงตุง ประเทศจกน อาเภอที่กินแพร่ง
มีเรื่อง กล่าวในวิเคราะห์ เมืองไทยเดิม
ภาค ๒ ว่า เมื่อ ๒,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล
ปรากฏในหนังสือ ไคเก็ก ของจัน 開關 พวก
ตั้งพงษ์ครองเมืองทง ๘ ในประเทศจก ได้
กระทำสงครามกับจันเป็นครั้งแรกแห่งตำนาน ฯ

๑ แต่หนังสือแผนที่จันว่า สมัยต่อมา
นั้นมาก ๓๐๐ หรือ ๔๐๐ ปี จันรุกจากอาเภอ
ที่กินทกนว่า แควน 鬼方 อยู่นอกอาณาจักร
จัน ฯ ครนเมอจันฮ่องเต้ 泰始皇帝
คือเมอเจ้าแควนจันเป็นจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๔๘
ประเทศจกและประเทศปา รวมเป็นแดนดิน
ของจักรวรรดิจัน ฯ

× × ×

๒

๑ แนวคิดนักประวัติศาสตร์ กับแนว
ทางเคลื่อนไหวของไทยโบราณ ในแผนที่ประวัติ
สยาม ดังกล่าวแล้วในวรรคต้นตั้งรอยรับกัน
คืออยู่ ฯ แต่การเคลื่อนที่ลำดับต่อกันไป
แผนที่ประวัติสยามกำหนดเขา หนองแ่ง ใน
แดนดินถิ่นน่านเจ้าเป็นจุดแรกว่า ไทยลงมา
ถึง แล้วย้ายทั่วตลอดไปในแหลมอินโด-จีน ฯ

๑ ถ้าวิเคราะห์เหตุผล ตามหนังสือ
วิเคราะห์เรื่องเมืองไทยเดิมใน ๒ ภาคนั้นแล้ว ฯ
หนองแ่ง ก็คือ กรุงไทห้อ ประเทศไท้อ ฯ
กรุงไทห้อ หาได้เป็นเมืองเก่ากว่ากรุงชาน
ชาน หรือด่านด่าน แห่งประเทศแณ หรือ
หนองแณนั้นไม่ ฯ

๑ กรุงชานชาน 都 關 นั้น จันรุกมา
แต่กษัตริย์จันวงศ์จว ราวศตวรรษที่ ๖ ก่อน
พุทธกาล ฯ ส่วนกรุงไทห้อ 大 和 นั้น เป็น
ราชธานีปรากฏเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๑๒ คือ
เมอเจ้าตระกูลเมือง ชื่อ ดั้หนร ได้เป็นเจ้า
เป็นใหญ่ ฯ

๑ ดั้หนร เจ้าตระกูลเมืองตนน พงศา-
วณณบับพระราชหัตถเลขา เรียกชื่อ ว่า ดั้
โต ฯ หนังสือเรื่องของชาติไทย โดยพระยา
อนุমানราชชน เรียกชื่อ ชั้เนา โต หรือ-ไซ
โน่วหด่อ และว่า เดิมชื่อ 'ตกหด่อ' ฯ

× × ×

๑ การเกิดขึ้นของไทยตกมาสมัยนั้น เจ้า-ไทยเดิมนี้ ไม่สู้สำคัญนัก เพราะมีเรื่องราวหลักฐานสอบสวนได้หลายทาง นักประวัติศาสตร์ได้สอบสวนเรื่องราวไว้มากต่อมาก ๑

๑ เมื่อว่าไทยเป็นชาติที่เกิดขึ้นที่มาจากไหน นี่สำคัญมากกว่า เพราะจะต้องระบุดูไปว่า เกิดขึ้นที่มาจากไหน อย่างมีเค้าเป็นหลักฐาน บั๊กลงเป็นฐานจริงจัง ๑

๑ เท่าที่เข้าใจกันนักกันว่า ถิ่นเดิมของไทยอยู่ที่เทือกเขาฮัดไต ๑ โดยมีหลักฐานอย่างไร ดูเหมือนยังมีดมัวอยู่? และนอกจากให้เหตุผลว่า เพราะมีภาษาเป็นเค้าเดียวกับไทยแล้ว ก็ยังไม่เห็นเหตุผลอย่างอื่นอีก ๑ จึงต้องเทียบภาษาเท่าที่ปรากฏในเรื่องนั้นดูเล่นพดาง พอเป็นเค้าคิดต่อไป ๑

๑ คำว่า เขา = ภูเขา ในภาษาไทย ๑ จีนพูดว่า ซาน หรือ สัน ๑ เขียนเป็นหนังสือ 山 ๑

๑ ภูเขา เป็นพดกันไป เรียกว่า เทือกเขา หรือเทือกสันผา ๑ สันผา ไม่ใช่สันทราย ๑ คำว่า เทือก มีความหมายอย่าง 'อาเถอ' ๑ อาเถอ ว่า มาก, หมู, หมอว, ห้อยอม, กอง ๑ จีนเขียนเป็นหนังสือ 阿爾 อ่านว่า อาเถอ ๑

๑ สันผาอาเถอไทย หรือ เทือกเขาฮัดไต ๑ จีนเขียนเป็นหนังสือ 阿爾泰山

อ่านว่า อา ถื่อ ไทย ซาน ๑ ชาวตะวันตกเรียกตามจีนว่า Altai Mountains ๑

๑ เทือกสันผาอาเถอไทย (Altai) นั้น อยู่เบื้องตะวันตกแห่งแดนดินถิ่นเมืองเก่า ๑ เมืองเก่าจีนเรียก 'มุงกุ' 蒙古 ๑ 'มุง' คือ เมือง 蒙 ๑ 'กุ' คือ เก้า 古 ๑

๑ คำว่า เมือง นั้น ชาวตะวันตกก็เรียกว่า Mong และว่า เป็นคำเดียวกับ Muang ๑

๑ จีนเรียกเมืองเก่า ว่า 'มุง กุ' 蒙古 ชาวตะวันตกเรียกตามว่า Mongol หรือ Mongolia ๑

๑ คำว่า ไทย จีนเขียนเป็นหนังสือ 泰 ออกเสียงอ่านว่าไท ไท ๑ มีความหมายตรงกับคำไท ไท ในภาษาไทย ๑ และว่า 泰 เขียนเป็น 太 ก็ได้ เสียงอ่านและความหมายก็เป็นอย่างเดียวกัน ๑ 大, 太, 泰 นั้น มีความหมายเป็นอย่างเดียวกัน ๑

๑ อนึ่ง คำว่า ไทย คือ 泰 นั้นเป็นชื่อชาติไทย และเป็นหนังสือตัวเดียวกับไทย ในคำว่า อาเถอไทย นั้น ๑

๑ แดนดินถิ่น อาเถอไทย บดิน รวมอยู่ในอาณาจักรจีน มีขนาดเท่ามณฑลยูนนาน หรือ กุยจิ๋ว ๑

๑ เทือกสันอาเถอไทย ตั้งอยู่คั่นนาอุรูง-เก่า จีนเขียนว่า 烏倫古 Urungu ๑

คันทัน ไหลลงสู่ทะเลดำ ชื่อเดียวกับคันทัน
น้ำ แล้วไหลผ่านลงแม่น้ำ Black Irish
และไหลลงทะเลดำชื่อ Zaisan Nar ออกทอด
หมู่ ๑ ทะเลดำ Zaisan Nar เป็นคันทัน
Irish ในแดนไซเบเรีย ๑

× × ×

๑ เมื่อต้องเทียบภาษา และกระทำความ
เข้าใจเด่น ดังพรรณนาแล้วนั้น บัญญัติว่า
“ถิ่นเดิมของไทย อยู่เทือกเขาฮัลดาย โดยมี
หลักฐานอย่างไร” ดูกงมคด หาช่องได้ได้
ไม่ ๑ จึงขอยุติไว้เพียงนี้ ๑

หมายเหตุ: คำว่าจีน และจีน ในบท
วิเคราะห์นี้ อาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจสับสนได้
เขวกันบ้าง เพราะคำ๒ คำต่างกันเพียงม
วรรณยุกต์ (คำว่า) อยู่บนสระ ‘อ’ เท่านั้น ๑
จึงให้ข้อสังเกตดังต่อไปนี้ —

๑ เดิมที ก่อนบังเกิดสมมติคำว่า ‘จีน’
นั้น คำว่า ‘จีน’ ยังไม่มีสมมติ ๑ คำว่า
‘จีน’ นั้นว่า สมมติขึ้นหรือปรากฏเมื่อ ๓๕๔
ปีก่อนพุทธกาล-เป็นอย่างน้อย ๑ คือปรากฏ
เมื่อสมัยสถาปนาอาณาจักรทมิฬ ซึ่งว่าไทยตั้ง
บ้านเมืองอยู่ ณ ถิ่นน้ำ ไชว ๗ เป็นแคว้นจีน
มี พย จื่อ 非子 เป็นหัวหน้าแคว้นนั้น ๑

๑ (ชาติจีน) เป็นชาติมนุษย์ถูกสมมติ
ใหม่ชื่อชาติว่า-จีน นั้น สมมติเมื่อภายหลัง
เจ้าแคว้นจีนได้เป็นจักรพรรดิ ๑ ก่อนนั้น
ปรากฏเป็น 夏 (เหี้ย หรือ เที หรือ แอ)

เป็น 商 (ชาง) และเป็น 周 (จิ๋ว) ๑ กา
หนดตามชื่อวงศ์กษัตริย์นั้น ๑

๑ เจ้าแคว้นจีน ได้เป็นจักรพรรดิแล้ว
บ้านเมืองประเทศมีแดนดินกว้างขวาง เขียว
ชยายจากถิ่นน้ำลงจดทะเลหลวง ตลอดจน
มาแหลมฮันด-จีน ถึงเมืองเว้ ๑ สมัยนั้นเป็น
สมัยจักรวรรดิจีน แพร่รนามทั่วถึงยังโลกต่างๆ
เฉพาะอย่างยิ่ง ชมพูทวีป ฮันด-จีน ในครั้งพุทธ
กาล รู้จักแล้วในนามว่า ‘จีน’ ๑ จักร
วรรดิจีนรุ่งเรืองเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๗๗ แต่จีน
นั้นปรากฏชื่อในฮันดอยู่ก่อน ครั้นอยู่ในจิ๋ว
ซึ่งยังเป็นเมืองประเทศราชขึ้นแล้ว ฮันด
หรือเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลประเทศ รู้จักจีน
ในสิ่งสำคัญที่ว่า มีแพร่อย่างดี ‘แพร่จีน’ ๑

๑ ข้อสังเกตนี้ คือ ควรเข้าใจว่า-คำ
ว่า ‘จีน’ สมมติภายหลังคำว่า ‘จีน’ ๑ และ
คำว่าจีน เป็นชื่อประเทศเพราะเจ้าแคว้นจีน
เป็นเจ้าเป็นใหญ่เป็นจักรพรรดิ ชาวต่างประเทศ
ที่รุกรานเป็นจีน, จีน, China ๑ ฉะนั้น
เมื่อคำว่าจีนกล่าวเป็นคู่เทียบกับจีน ควร
เข้าใจว่าจีน เป็นชื่อแคว้นก่อน แล้วเป็น
ชื่อวงศ์กษัตริย์ เป็นชื่อประเทศ ๑ ภายหลัง
รุกรานเป็นจีนในภาษาไทย ๑ เมื่อและกล่าว
ถึงประเทศนั้น ก่อนสมัยสมมติก็ถือเอาคำว่า
‘จีน’ เป็นชื่อชาติ ชื่อประเทศนั้น ทวนตลอด
จนไปด้วย อย่างเดียวกับคำว่า “กฎหมาย
บังคับย้อนหลัง” ฉะนั้น ๑

วินิจฉัยคำว่า “เตตลงแกง” และคำว่า “ลาระพา”

พระนิพนธ์

สมเด็จพระปรมัยยิกายะราชานุภาพ

คำ “เตตลงแกง” น่าจะเป็นชื่อเรียกตะเพาะแห่ง ที่ตรงนั้นอาจจะอยู่ตรงทาง & แพร่ง
ก็เป็นได้ เพราะเรียกแต่แห่งเดียว (ในหนังสือว่าด้วยกรุงศรีอยุธยา) ทาง & แพร่งที่อื่น
ในพระนครศรีอยุธยาหาเรียกว่าเตตลงแกงไม่ มาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ คำว่าเตตลงแกง
กลายเป็นเรียกที่ประหารชีวิตคนโทษ มีตัวอย่างที่ใช้คำนี้อยู่ในเอกสารของนางวันทอง
(ฉบับหอพระสมุดฯ พิมพ์ เดิม ๓ หน้า ๒๗๘) ว่า “ครั้นถึงหัวเตตลงแกง ผู้คนดูเตต
ทั้งชายหญิง วันทองเห็นกำลังถึงนั้น พะวอยจึงเข้าประคองวันทองไว้”

ในหนังสืออธิบาย “ภูมิแผ่นดินพระนครศรีอยุธยา” ที่พิมพ์แจกในงานศพพระยา-
โบราณฯ ว่า “ตั้งค่ายณ (พวกเดียวกับเจ้าหล่อ) ที่หัวถนนเตตลงแกงแห่ง ๓ ท้ายถนน
เตตลงแกงแห่ง ๓” ความลือว่าเตตลงแกงเป็นชื่อถนน ซึ่งเขาตั้งคำนี้อยู่ในถนนนั้นมา
เรียกเป็นชื่อ เปรียบเหมือนที่ในกรุงเทพฯ เรียก & แยกถนนเจริญกรุง ว่า & แยก
(หรือ & ถักบ้าน) พระยาศรี ที่แยกถนนบำรุงเมือง ก็เรียกว่า & ถักเจ้าสิงห์ แต่จะว่า
เตตลงแกงหมายถึงที่ประหารชีวิตนักโทษมาแต่กรุงศรีอยุธยาก็น่าสงสัย ด้วยเตตลงแกง
กรุงศรีอยุธยาก็อยู่ในพระนครและใกล้พระราชวัง การประหารชีวิตนักโทษย่อมประหาร
นอกพระนคร หรือคำเตตลงแกงจะเป็นภาษาอื่นและหมายความอย่างอื่นดอกรวม

คำว่า “ลาระพา” ก็มียกขึ้นในหนังสืออธิบายแผนที่พิมพ์แจกในงานศพพระยา-
โบราณฯ อีกหลายแห่ง แห่ง ๓ ที่หน้า ๓๓๘ ว่า หัวลาระพามุมกรุง อีกแห่งหนึ่งหน้า ๓๘๔
ว่า ย่านลาระพาแต่เชิงสะพานนายไก่อะวันออกไปถึงหัวลาระพามุมพระนคร ความที่กล่าว
๒ แห่งนี้ ลือว่าลาระพาเป็นที่ยูรมแม่น้ำ อีกแห่ง ๓ ที่หน้า ๓๘๕ ว่า “ย่านลาระพาถนน

ใน } มืดดำของลัด” แห่งนี้คำว่า “ถนน” และ “ในกับนอก”
นอก }

เพื่อให้เห็นชัดว่าตรงกับสถานที่อันอยู่ในกรมตำรวจ ทราบตามทำเนียบศักดินาว่ากรม
ตำรวจในอันออกหลวงมณฑลรัตนวาสนนครศรีธรรมศาสตร์หัวลาระพาในเป็นเจ้ากรม และกรม
ตำรวจนอกอันหลวงอินทมนตร์ศรีจันทร์กุมารหัวลาระพาถนนนอกเป็นเจ้ากรม และทั้ง ๒
กรมนี้เป็นกรมใหญ่ถึงมณฑลต่างราชการความด้วย ที่เรียกว่าหัวลาระพาที่ยูรมแม่น้ำ กับ
ที่เรียกว่าหน้าลาระพาในพระนคร จะเป็นทำการผิดกันอย่างไรจึงคิดกันดุเดือด.

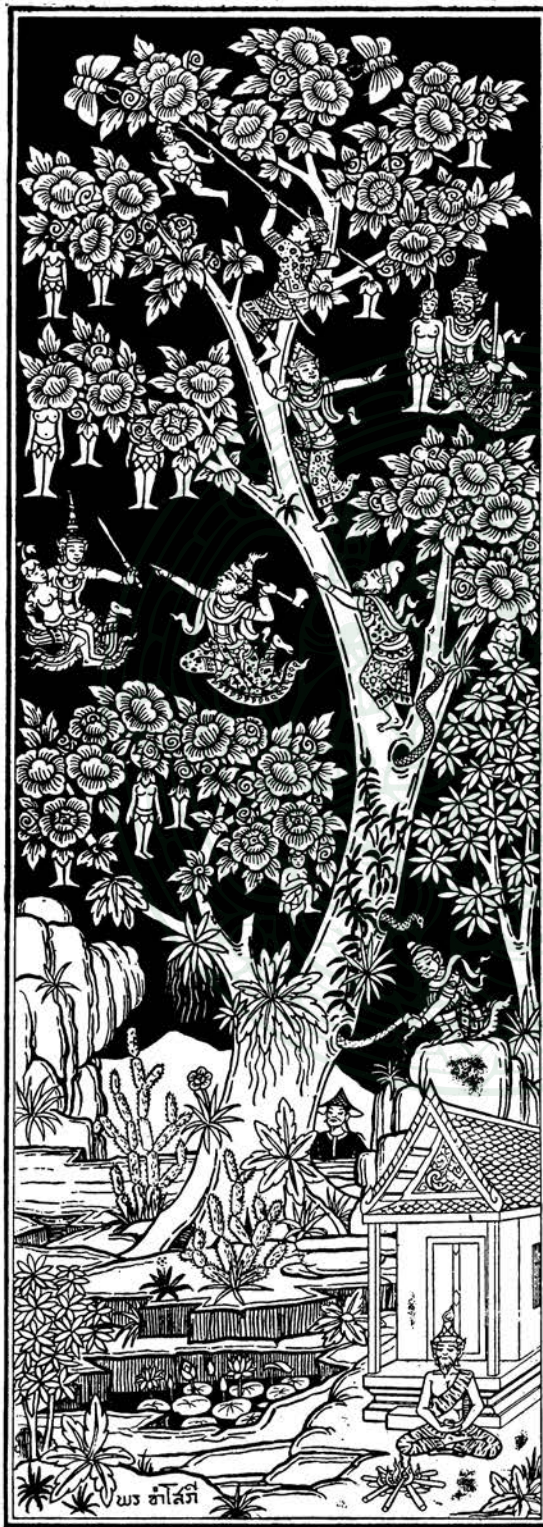
ປະເພດີແລະຄວາມຮູ້ກັ່ງໄປ

มุกกะถ์ผล

ของ
เสวียวกุเศศ

ข้าพเจ้าอยู่บ้านในป่าหิมพาน มีต้นไม้
ชื่อมุกกะถ์ผล หรือเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า
นารัตน ต้นไม้ชนิดนี้มีลูกเป็นรูปคน เหมือน
ผู้หญิงทุกอย่าง และ “งามนักดังสาวอันพึง
ใหญ่ได้ ๑๖ ปี และผู้ชายใดเห็นก็มีใจรัก
นัก” (ไตรภูมิพระร่วง) คนวิเศษเช่นพวก
เจ้าเรไรพรตและพวกเพชฌาณนิมิตต์ลูก
มุกกะถ์ผลนัก ถึงกับไปรอคอยออกันอยู่ได้
ต้น พอลูกมุกกะถ์ผลสุกได้ก็ต่างเข้าง
เก็บเอาไปชม ต้องครั้นพันเท่งยอแย่งกัน
ถึงตาย ใครมีฤทธิ์เหาะได้ก็เหาะขึ้นไปเก็บ
ถ้ามีฤทธิ์น้อยเหาะยังไม่ได้ ก็ตะเกียกตะกาย
บ่ายบ้นคันทนไปแย่ง หรือมีฉันทะไม่ถ้อย
เอา ต่างทะเยอทะยานอยากได้ลูกมุกกะถ์ผล
ด้วยกันทั้งนั้น แย่งเก็บมาได้แล้วก็ดีใจนัก
เข้าประคัมประคองอุ้มพาเอาไปที่อยู่ของตน
แต่ต้องเป็นกังวลคอยระวังไว้ให้ดี มิฉะนั้น
จะถูกผู้อื่นมาแย่งเอาไปเสีย ลูกมุกกะถ์ผล
ที่พวกผู้วิเศษนิยมชมชอบนั้น ไม่เป็นของ
ถาวร เพราะทรงตัวอยู่ได้ไม่นาน พอครบ ๗
วันใช้การอะไรอีกไม่ได้ ต้องนำเปื่อยเป็น
อินทรธานไป

ข้าพเจ้าไปยืนพิจารณาตราบภาพมุกกะ-
ถ์ผลของเก่าซึ่งเขาเขียนไว้ที่บ้าน ดูหนึ่งล่อ
ลายรตนา ดูหลายแห่งด้วยกัน เห็นเขียน
เป็นภาพต้นไม้ใหญ่ มีผลเป็นรูปมนุษย์
ผู้หญิง ตอนที่เห็นก็ระหุนชนเหมือนผมจุก
คิดห้อยอยู่กับด่างของตน นึกเป็นขวของ
ลูกมุกกะถ์ผล ห้อยต้องแต่งครุกระเต็มไป
ทั้งต้น ตอนที่เห็นเหมือนบนเอดของลูกไม้
และตอนที่อยู่ติดจากนั้นลงไปนิดหน่อย เขียน
เป็นใบไม้เอามาร้อยกรองกัน เป็นอย่าง
หนึ่งกะโปรงที่ขึ้นเดินเค่ออย่างสมัยปัจจุบัน
พิจารณาต่อไป เห็นลูกมุกกะถ์ผลห้อยกับ
ต้นมีลักษณะเป็นต่างๆ กัน เขียนเป็นรูป
คนขนาดเด็กนั่งเข่าอยู่ก็มี ที่เป็นคนมีชา
เหยียดยืนลงมา แต่ที่บนบยังงออยู่ก็มี
นี้แสดงว่าอย่างแรกเป็นลูกมุกกะถ์ผลเพ็ง
ส่อนเป็น อย่างหลังเป็นลูกมุกกะถ์ผลแล้ว
แต่ยังไม่ส่อนเปลือก ด้วยยังมีเป็นรูปคน
บริบูรณ์ นี่คงเป็นลูกไม้ที่กำลังจะสุกหรือ
สุกแล้ว ตามบริเวณต้นมุกกะถ์ผล มีพวก
แต่งตัวคล้ายเทวดา แต่สวมขลุ่ยมียอดเป็น
ดอกดำโพงเหมือนฤษี ในมือถือพระขรรค์

กำลังเหาะมาเก็บลูกมัทกะลีผล ที่ใต้ต้น
เห็นฤษัถ์อพิตไบตาดย่นอยู่ บนต้นไม้
เขียนเป็นคนกำลังบนขึ้นไป และมั่งคั่ง
ใหญ่อยู่ในโพรงบนต้นไม้ นัยหัวออก
มาทำท่าจะฉกกัด

ครบทั้งหมดแล้ว นักเตาเอาได้ว่า
ที่แต่งตัวคล้ายเทวดาถือพระขรรค์เห็นจะ
เป็นพวกเพทยาธร แต่ในหน้าเบญยกษ
กัม เรื่องก็เห็นจะเป็นเพทยาธรรยกษ ที่
เห็นเป็นเทวดานนชรรอยจะเป็นเพทยาธร
มนุษย์ เพราะเคยฟังแต่เทศน์ ก่อว่า
เพทยาธรมถ ๓๒ ภาษา เป็นเพทยาธร
แขก เพทยาธรเขมร เพทยาธรพม่า
และเพทยาธรรชาติอื่น ๆ ออกกัม เมื่อ
เช่นนั้นจะมเพทยาธรรยกษไม่ได้บางหรือ ไม่
เห็นแปลกเพราะเป็นเรื่องนัก นักให้เห็น
อย่างไรก็ไม่ได้ แต่ทมิฤษัถ์อยู่ด้วยนั้น
เห็นเป็นแปลก ถ้าฤษัถ์อยากจะได้อีกมัท
กะลีผลกับเขาม้าง ก็ไม่จำเป็นต้องเอา
อย่างพวกเพทยาธร อยากมสุขบนเองก็
ได้ ตัวยกที่เห็นอยู่นั้นจะไม่ใช่อฤษัถ์แท้
คงจะเป็นแต่ฤษัถ์จำพวกนักดัดทชกรรมัง
เพราะตามคติของอินเดียเขาคืออานักดัดทช
ไม่ใช่อฤษัถ์ เป็นแต่ผู้ดำเร้าจำพวกหนึ่งเท่า
นั้น อาศัยอยู่กลางอากาศระหว่างเมือง
ฟ้ากับเมืองดิน เป็นท่านองเดียวกับพวก

เพชฌาทร เหตุนี้ในวรรณคดีของเรา เมื่อกล่าวถึงพวกนักสิทธิ์ เป็นต้องมอชยารพ่วงท้ายเสมอ เพราะอยู่ในจำพวกที่คล้าย ๆ กัน ทั้งชื่อของนักสิทธิ์และวิทยารกัสม์ผัดกันด้วย แล้วดั่งที่เอาฤษีและคนธรรพเข้าไปเติมข้างหน้าและข้างท้ายเป็น “ฤษีสิทธิ์วิทยารและคนธรรพ” เห็นทีนักสิทธิ์ดั่งคนอาจเป็นฤษีด้วยก็ได้ แต่พวกเขียนผู้ดำเร้าของจนเป็นตัวอย่างที่เป็นเขียนเตาหยนก็ยังมี นักสิทธิ์ของอินเดีย ความ ตกลงมาถึงไทย มีความหมายเท่ากับ ฤษี หรือว่าฤษีแต่เดิมทีจะมีสองอย่าง คือ ฤษีโยคีพวกหนึ่ง และฤษีนักสิทธิ์ของพวกหนึ่ง (ตามคติสิทธิ์คำสอนเช่น นิกายเศวตตามภร เขาแบ่งผู้ศักดิ์สิทธิ์ของเขาออกเป็น ๕ พวก คือ ดำรง ตรงกับพวกฤษีไฟ ประดุจสวรรค์ คอยเบียดรับพวกนธมอ เมื่อตายไปก็ขึ้นสวรรค์เลย ไม่มีเวียนว้ายตายเกิดอีก ถัดจากดำรงค์คือพวกดำรงค์ที่เป็นอุปราชาย (อุปราชาย) แล้วถึงชนอาจารย์ซึ่งเบนหัวหน้าพวกดำรงค์ถึงชนตรังกร (เศวตฤกษ์) แปลว่าผู้หาทำข้ามให้พ้นไปจากโลกสังสาร สูงขึ้นไปเป็นที่สุดได้แก่พวกสิทธิ์ พวกนี้ไม่มีวรรณ ไม่มีเกิด ไม่มีตาย ไม่มีทุกข์ มีสุขหรือความใคร่เหมือนสามัญชน หมายความว่า เป็นผู้ดำเร้าแล้ว บรรลุแล้ว) ด้วยเหตุนี้เมื่อ

เขียนรูปภาพเป็นนักสิทธิ์ ต้องเขียนเป็นรูปฤษี คนจึงจะเข้าใจ แต่ว่าอาจเข้าใจผิดเป็นฤษีโยคีไป เป็นเหตุให้ฤษีโยคีเสียชื่อด้วย คิดไปอีกทีที่ไม่แปลก จะเป็นฤษีเป็นนักสิทธิ์หรือเป็นวิทยาร ตลอดจนเป็นเขียนอย่างของจน ก็ได้ทั้งพวกที่ดั่งและพวกที่เดาเหมือนคน

ยังมีทางที่คิดได้อีกอย่างหนึ่ง รูปภาพฤษีที่เห็นนั้น จะเป็นผู้มาคอยรับผู้ดำเร้าปรอทที่ตองตายลงเพราะมารบแย่งลูกมกกระผดกับพวกเพชฌาทรได้บ้างกระมัง เพราะพวกดำเร้าปรอทนั้น คือมนุษย์เราๆ นั้นเอง แต่เป็นคนมีความรู้ทางวิชาดำรนคำสัตว์ คือวิชาเดินแร่แปรธาตุ สามารถทำปรอทให้เป็นก้อนแข็งได้ ปรอทที่ทำได้แข็งเป็นก้อนนี้ว่ามีรูปพรรณตั้งฐานกลมอย่างลูกหินขนาดโตเท่าหัวแม่มือ มีน้ำหนักมาก และเป็นเงามันล่อนกว่าเป็นของกายสิทธิ์ ใครได้ถูกปรอททอมไว้ในปาก ถ้าเป็นคนแก่หนึ่งย่นหยวน ก็จะกลับเป็นคนหนุ่มกระชุ่มกระชวยทันที คือเมื่อเอาปรอทออกจากปากแล้ว ร่างกายที่เป็นหนุ่มก็จะกลับคืนเป็นคนแก่หนึ่งเหี่ยวหยวนตามสภาพเดิม นอกจากนั้นผู้มดถูกปรอทยังเหาะได้ด้วย ผู้ที่เขาเคยมดถูกปรอทเอาไว้ฟังว่า เรื่องอมถูกปรอททำให้เป็นหนุ่มและเหาะได้นั้นเขาไม่

ทราบ เขาเคยอมแต่ก็ไม่ทำให้กัณฐะเป็นหนุ่มหรือเหาะได้ รู้แต่ว่าถ้าอมแล้วกัณฐะบ่าฝ่อปอบไตคั่นก เมื่อเขาไปบ่าก็ได้ออมลูกปรอทบ้องกันตัวไปด้วย ไม่ปรากฏว่าลูกฝ่อบ่าหรือฝ่อไรเคยรบกวนเลย เว้นแต่เมื่อกัณฐะมาเป็นไข้มาเรียมเจ็บเกือบตาย ออกอย่างหนึ่งอมลูกปรอทไว้ แก่ความกระหายน้ำได้ ขอนเขาบอกว่าจริง เพราะมันถ่วงอยู่โคนคั่นทำให้เกิดน้ำลายสอๆ ชุ่มปากชุ่มคออยู่เต็มอกถางคั่นเมื่อเขานอนห้ามไม่ให้อม เขาบอกข้าพเจ้าว่า เห็นจะห้ามเพราะกลัวว่ามันอาจหลุดเข้าคอตกลงไปได้

ฟังเขาเล่าเรื่องปรอทกายสิทธิ์ก็เกิดสนใจ อยากทราบต่อไปว่ามีวิธีทำอย่างไร เทยวัดบถามจึงได้ความถึงวิธีทำปรอทของโบราณ ได้จากท่านผู้เฒ่าผู้หนึ่งซึ่งมีเมตตาบอกให้ ขอขอบพระคุณท่านไว้ในบัดนี้ด้วย ท่านว่าคำรานสืบมาจากคำรานของมอญคือ

ท่านให้เขาปรอทหนักประมาณบาท ๓ หรือจะมากน้อยกว่านั้นบ้างก็ได้ ตามแต่ใจเขาเงินบาทกตมบาท ๓ หรือจะเป็นเงินเหรียญบาทเหรียญ ๓ ก็ได้ เอาตะใบกรางเงินออกเป็นผง ให้ได้น้ำหนักถึง ๓ เอาเงินผงที่วานผสมเข้ากับปรอทซึ่งได้ขออกด้วยวิธีเอาข้าวสุกทพ ๓ เกล็ดกวนกับปรอทเพื่อฟอกทำให้สะอาด ผสมคุดการ

กันดีแล้ว ใส่ลงในโกร่งเอาดากเล็ก ๆ กวนให้เข้ากันเป็นเนื้อเดียว จนเกาะกันเป็นก้อนแข็ง แล้วปั้นเป็นลูกกลม ๆ อย่างยาลูกกลอน วางลงบนผ้าผืนเก่าฝ้ามืด แล้วมัดรวมปลายเหมือนลูกประคบ เอาปรอททที่ห่อผ้าเป็นลูกประคบนั้นใส่หม้อต้ม ห้ามทิ้งลูกปรอทให้จมลงไปถึงก้นหม้อ ต้องหาไม้พาดปากหม้อไว้ แล้วหย่อนปรอทลงไป แต่มีเชือกผูกไว้กับไม้พาด ให้เชวณอยู่กึ่งกลางหม้อต้มเรื่อยไปประมาณวันหนึ่ง ปรอทจะแข็งตัว จึงเอามะกรูดแก่ผลหนึ่งฝานหีด ควักใส่หรือเนื้อในออก เอาปรอทหยดลงไปแทน แล้วเอาเปลือกมะกรูดฝานออก กัณฐะบีบเป็นฝู ใช้ไม้กลัดๆ ไว้ไม่ให้หลุด เอามะกรูดที่ได้ปรอทไว้วันต้มในหม้อต่อไปให้หลาย ๆ วัน จนกระเนว่าปรอทแข็งตัวดีแล้ว จึงเอาปรอทออกมาก็เป็นอันใช้ได้ ไปไหนมาไหนติดตัวไปด้วย เป็นบ้องกันภัยต่างๆ ได้ วิธีทำไม่ยากอะไร อย่างเองเขาจึงบิตบั้งไม่ใคร่เปิดเผยให้ใครรู้ ผู้ใดสนใจควรจะทดลองทำดูบ้าง แต่ระวังอย่าให้เขาคำราท่านว่า “เล่นแร่แปรธาตุ ฝูชาดเป็นวา คิดสระระตะโลผด นอนอดเหมือน—” อะไรก็ต้มเสียแล้ว

ตามคำราท่าน เห็นจะไม่ใช้ปรอทชนิดที่ได้ไว้แล้วก็เหาะได้ ถึงแม้จะเหาะ

ยังไม่ได้ แต่ก็มีความคิดดีที่ขอจะทำ
ความปรารถนาต่างๆ ให้สำเร็จได้ ดังเรื่อง
ของฤษัต่างว เมื่อได้ยินถึงเรื่องฤษัต่างว
ข้าพเจ้าก็หวั่นด้วยความสนใจ เพราะฤษั
ต่างวนั้น คู่กับฤษัตาไฟ เป็นฤษัอยู่ใน
ทะเบียนให้อุครทางแพทยศาสตร์ทั้ง ๒ คน
เมือง ศรีเทพในอำเภอวิเชียร จังหวัด
เพชรบูรณ์ ต้องเป็นเมืองร้างไปก็เพราะฤษั
ต่างวเบนตนเหตุ นอกนยังเคยได้ยินเรื่อง
อื่นๆ ซึ่งกล่าวถึงฤษัต่างวและฤษัตาไฟ ๒
คนน้อยบ่อยๆ ฤษัตาไฟพอจะเดาได้ว่าตา
ของแกคงแดง อาจมองใครถูกเป็นไฟไหม้
หมด เหมือนตาที่ตามของพระอิศวรก็ได้
หรือฤษัตาไฟจะเป็นพระอิศวรปางหนึ่งก็รู้ไม่
ได้ แต่ฤษัต่างวนั้นคงมีตาโตอย่างงว ทำไม
จึงต้องเป็นต่างว เป็นตาม้าตาควายบ้าง
ไม่ได้หรือ อยากรู้เรื่องมานานแล้ว เมื่อ
ได้ยินกล่าวถึงฤษัต่างวก็ใจ จึงวานเขา
ไปสอบถามว่า มีเรื่องราวเป็นมาอย่างไร
ท่านผู้เฒ่าเมตตาเล่าฝากมาให้ฟัง ดังจะ
เล่าต่อไปนี้

ฤษัต่างวเดิมบวชเป็นพระสงฆ์ ตามอด
ทั้ง ๒ ข้าง ท่านเฒ่าแร่แปรรษาจุจนทำปรอท
ให้แข็งได้ ถ้าจะถามว่าตามอดทำไมเฒ่า
แร่แปรรษาได้ ตอบว่าท่านอาศัยความช่วยเหลือ
เหลือจากพระศาตี เวลาคัมปรอทได้อาศัย

ถูกศิษย์เป็นผู้ช่วย เมื่อทำปรอทได้แล้วก็
เก็บไว้กับตัว วันหนึ่งเกิดเคราะห์กรรม
ปรอทหลุดมือตกลงไปในถ่าน หมดความ
สามารถจะเอากลับคืนได้ เพราะตามองไม่
เห็น แต่จำความได้ว่าไม่แพร่พรายบอกให้
ใครรู้ ปรอทจมอยู่ในถ่านช้านานเท่าไรไม่
ปรากฏ เห็นจะนานมากอยู่ จนมาวันหนึ่ง
ศิษย์เห็นอะไรเป็นแสงเรืองๆ คล้ายไฟลุก
จมอยู่ในถ่าน จึงกลับมาบอกอาจารย์ หลวง
จารย์ทันทว่าเห็นแสงเรืองนั้น คือปรอท
กายสิทธิ์ซึ่งท่านทำตกช้านานแล้ว จึงให้
ศิษย์พาตนไปที่ถ่านบอกแก่ศิษย์ว่า ถ้าเห็น
แสงเรืองตรงไหน ให้จับมือท่านจึงไปที่
ตรงนั้น ถึงจะเปื้อนเปรอะอะไรไม่ว่า ศิษย์
ทำตาม ท่านจึงควักเอาปรอทได้กลับคืนมา
จัดแสงล้างปรอทและล้างมือแล้วเอาปรอท
ใส่ไว้ในนาฬิกาของท่านนั้น

วันหนึ่งท่านมาคำนึงว่า บัดนี้เรามี
ปรอทสำเร็จอยู่กับตัว จะต้องกลัวอะไร
ต้องการสิ่งใดก็ย่อมได้ตามปรารถนา เวลา
นี้เราก็เฒ่าแล้ว จำจะใช้อำนาจของปรอท
ทำให้ตาดี คิดแล้วจึงบอกศิษย์ให้ไปเที่ยว
หาศพคนตายใหม่ ๆ พบแล้วให้ล่อชักเอา
ลูกตามาทิ้ง ๒ ข้าง ศิษย์เที่ยวล่อหาศพ
คนตายใหม่ ๆ ไม่ได้ หาเสียจนอ่อนใจ ก็
ไปเจองวันอนตายอยู่ตัวหนึ่ง จึงคิดว่าหา

ถูกตาคนไม่ได้ เขาของงัวไปแทนก็แล้วกัน
จึงควักเอาลูกตางัวนำมาให้อาจารย์ ท่าน
อาจารย์เขาปรอทที่เข้าไว้ในนาฬิก ค้างเข้า
ที่ตามอกของท่าน ค้างแล้วควักเอาลูกตา
เดี่ยวของท่านออก และเอาตางัวเข้าใส่แทน
แล้วเขาปรอทค้างตามหงัดตา ไม่ช้าตาทั้ง
สองข้างก็กลับเห็นเป็นตาตามธรรมชาติ แต่
ว่าตานันโตเพราะเป็นตางัว หลวงวิศาล
เป็นคนมีตาเดี่ยว ก็ดีจากเป็นพระ ออก
บ่าไปถือเพศเป็นฤษีไพร ด้วยเหตุนี้ท่าน
จึงได้ชื่อว่าฤษีตางัว

เรื่องที่เล่ามานี้ ดังที่ท่านทรมความรู้อย่าง
ผู้รู้จากคำพิพากษาได้ว่า ถ้าเป็น
ด้านวนแต่เดี่ยวหมด ไม่เล่าอย่างตรงไป
ตรงมาเหมือนที่ชาวบ้านเขาเล่ากัน หรือ
เหมือนอย่างยายเล่าให้หลานฟัง เล่าอย่าง
นี้ข้าพเจ้าไม่ตำราจะทำได้ เพราะไม่ได้
เรื่องมาจากปากคำของผู้เล่าโดยตรง

ผู้สำเร็จอย่างฤษีตางัว กล่าวกันว่าจะ
อยู่ต่อไปในบ้านเมืองที่มนุษย์อยู่มาก ๆ ไม่
ได้ เพราะเหมือนถ้ำมนุษย์ แม่น้ำมนุษย์ของ
ตนเอง ถ้ามีคนก็ทนถ้ำเหมือนถ้ำไม่ไหว
ต้องเหาะไปป่าหิมพานเพราะรื้อนวิสา เพื่อน
คนหนึ่งเขาเมตตาเล่าเรื่องผู้สำเร็จปรอท
ของชาวบักชีได้ให้ฟังว่า ถ้าผู้สำเร็จปรอท
ไม่ปรารถนาอยู่ในแดนมนุษย์ ก็เหาะไปอยู่

เดี่ยวในป่าหิมพาน เมื่อเหาะไปถึงป่าหิมพาน
แล้ว จะพบบ่อน้ำเค็มบ่อหนึ่ง น้ำในบ่อ
มีสีขาวบริสุทธิ์เหมือนน่านน้ำ (เห็น
จะเป็นเทพธิดา) ชื่อนางจันทร์เทวธิดา
อยู่ ผู้สำเร็จปรอทเหาะไปถึงที่นั้น จะตกลง
ไปในบ่อ ร่างกายจะละลายไปทันที แล้ว
เกิดเป็นฟองน้ำปุดขึ้นมาลอยอยู่บนผิวน้ำ
นางจันทร์เทวธิดาเห็นดังนั้น ก็เอามือช้อนขึ้น
มา ทันใดนั้นฟองน้ำจะกลายเป็นเด็กอ่อน
แล้วเติบโตขึ้นโดยลำดับ กลับเป็นมนุษย์ที่
เรียกว่าเพชฌายะ เป็นผู้ฤทธาเหาะเหิรเดิน
ฟ้าได้ ใครฆ่าไม่ตาย แม้ต้องคำสาตราวุธ
ใด ๆ ถึงกับร่างกายฉีกก็ไม่ได้ตาย เป็น
แต่กลับไปชั่วคราว พอลมโสมมากก็กลับฟื้น
จะมีชีวิตอยู่ตลอดไปนาน เพื่อ “อยู่ทำ
คำสอนของคัมภีร์ มีนามกว่าพระศรีอริยเมต
ไตรย” กว่าจะมาตรัสเป็นพระพุทธเจ้า

ในหนังสือเรื่องนิราศหิมพานกล่าวเป็น
อีกอย่างว่า ผู้สำเร็จปรอทเมื่อเหาะไปถึง
ป่าหิมพาน จะต้องไปแย่งลูกมักกะลัสกับ
เขาด้วย แต่ผู้ฤทธาเหนือกว่า ต้องถูกพวก
เพชฌายะฆ่าตาย คราวนั้นฤษีมาชุบให้
กลับเป็นใหม่ ก็ไปแย่งกับเขาอีก ถูกพวก
เพชฌายะฆ่าตายเป็นครั้งที่สอง ฤษีชุบให้
กลับเป็นชนใหม่ นึกท้อใจไม่อยากจะไป
แย่ง ฤษีจึงเตือนสติว่า “ผลมันเป็นรูปสัตว์

เหมือนสัตว์ ต้องราวด้วยกล้าพยายาม”
 จังจะได้มา ไปครองนงเงงกว่าครองทแฉ้ว
 ดำารถแย่งได้ลูกมกกระดัด นกกระหิม
 อิมใจ ทนโดนเองก็ถูกพวกเพทยาธร
 ันชพาดมาแย่งไป คนถึงแก่ความตายเป็น
 ครองทแฉ้ว ฤษกษบให้คนชวดอก ม่นเวอง
 ราวอะไรของฤษ ที่เฝ้าชบชวดให้เกดเป็น
 เพทยาธรกันมาก ๆ ก็ไม่ทราบ คราวน
 “มฤทษปรีชาแกดวกกล้าหาญ” ใครฆ่าก็
 ไม่ตายเพราะเป็นเพทยาธรแล้ว กลับไป
 แย่งใหม่ เมื่อถูกพวกเพทยาธรมาราว ก็
 หักกิ่งไม้ได้กิ่งหนึ่งสำหรับเป็นอาวุธถือ ทน
 โดน กง ไม่ทอ กักดาเป็นพระชรรค์ไป
 เหตุฉะพวกเพทยาธรรังถือพระชรรค์ทุกคน
 รมคราวนไม่มตาย เพราะ “อาวุธต้องกาย
 ไม่ว้ายปราณ เนอทนทานเคยตายมาหลาย
 ครั้ง” และในที่สุดก็ได้ลูกมกกระดัดไปรม
 ลมความปรารถนา

พูดถึงพระชรรค์ที่เป็นอาวุธถือของพวก
 เพทยาธร ใคร ๆ ก็รู้ว่าเป็นอาวุธของ
 อินเดีย เพราะคำว่า ชรรค์ เป็นคำเพี้ยนมา
 จากของภาษาสันสกฤต นอกถ่วงนอกทางว่า
 พระชรรค์ของอินเดีย จะมีรูปร่างเป็นอย่าง
 พระชรรค์ของไทย ซึ่งมีเป็นหอกตามสัน
 หรือไม้ ถามชาวอินเดียเพือนกัน เขาก็
 เขียนรูปพระชรรค์ให้ดู ของเขาเป็นรูปมด

ขนาดใหญ่คล้ายพราโต้ แต่ปลายงอยอัน
 เข้าเกือบเหมือนง้าว ตรงทคมมากคือตอน
 โค้ง ตอนนั้นมีสันหนาและหนกมาก ถ้า
 หรับถ่วงความหนัก เวลาฟันคอแพะบุชา
 ยัญ หัวแพะจะได้ขาดกระเด็นได้สะดวกทันที
 เป็นตรงข้ามกับชาวอินเดียที่นับถือทศาคา
 นาอิสตาม ซึ่งต้องใช้เชือดคออย่าให้คอขาด
 ที่เดียว มิฉะนั้นสัตว์ที่ฆ่าจะใช้ไม่ได้ เขา
 บอกให้ดูภาพรูปแม่เจ้านางกาด มดคาบที่
 ถืออยู่ในหัตถ์ของท่าน นั้นแหละพระชรรค์
 เพื่อให้แน่ใจว่า พระชรรค์ของอินเดียมีรูป
 อย่างนั้นเสมอไปหรือไม่ จึงสอบถามเพือน
 อีกคนหนึ่ง เป็นชาวอินเดียคนละแคว้นกับ
 เพือนคนแรก เขาบอกว่ามดคาบขนาดใหญ่
 นั้นแหละพระชรรค์ เป็นอันรู้ว่าพระชรรค์
 คือมดคาบนั่นเอง จะทำเป็นรูปอย่างไรก็ได้
 แล้วแต่ความนิยมของท้องถิ่น ไม่จำเป็น
 ต้องเป็นพระชรรค์อย่างไทยเสมอไป ซึ่ง
 เป็นมดคาบชนิดหนึ่งแต่ปลายแหลมชี้แทง
 ได้ด้วย เดิมจะเป็นอาวุธหอกนั่นเอง หอก
 มันยาวเกะกะ ใช้ตะมบอบนบกกันใกล้ๆ ตัว
 ไม่ได้ ถนัดใช้หอกอยู่แล้ว จึงเอามาแปลง
 เป็นหอกตามสันไป ให้ชื่อว่าพระชรรค์ และ
 คงเป็นอาวุธทศกัณฐ์ทรงใช้ จึงได้เรียกว่า
 พระชรรค์ ไม่เรียกว่าชรรค์เฉย ๆ

กลับมากดว่าเรื่องเพทยาธรใหม่ นาย

ช่างจิตรกรเขา^๕แจ้งให้ฟังว่า รูปเพทยา^๕ร
ตาม^๕ทอ^๕ธบาย^๕มา^๕ข้าง^๕ตน^๕น^๕น^๕ถู^๕ก^๕แ^๕ว^๕ หน้า^๕ตา^๕
เพทยา^๕ร เขา^๕เขียน^๕เป็น^๕หน้า^๕มนุษย์^๕ แต่^๕ไม่^๕
ต้อง^๕ปร^๕ร^๕จ^๕ว^๕า^๕ด^๕ใ^๕ห^๕ง^๕ด^๕ง^๕า^๕ม^๕อ^๕ะ^๕ไร^๕ เพราะ^๕พ^๕ว^๕ก^๕
เพทยา^๕ร^๕เป็น^๕ผู้^๕ม^๕หน้า^๕ตา^๕ช^๕า^๕ห^๕เ^๕ว^๕ เห็น^๕จะ^๕เ^๕น^๕อ^๕
มา^๕จาก^๕ผู้^๕ด^๕ำ^๕เร^๕็^๕า^๕ปร^๕อ^๕ท^๕ม^๕ัก^๕เป็น^๕ค^๕น^๕แ^๕ก^๕ๆ^๕ค^๕ร^๕ว^๕ๆ^๕
อย่าง^๕ถ^๕ษ^๕ต^๕าง^๕ว^๕เป็น^๕ค^๕น^๕ ถ^๕า^๕น^๕ก^๕ด^๕น^๕ก^๕จะ^๕ค^๕ิ^๕ม^๕
ท^๕น^๕ว^๕ด^๕ค^๕ิ^๕ม^๕ค^๕ร^๕า^๕บ^๕ำ^๕ก^๕ไ^๕ด^๕ ด^๕่วน^๕ผ^๕ิ^๕ค^๕เ^๕น^๕อ^๕
ร^๕ะ^๕บ^๕า^๕ย^๕เป็น^๕ด^๕เ^๕ล^๕ด^๕อง^๕ด^๕ั^๕ช^๕า^๕ว^๕ด^๕ั^๕ด^๕า^๕ห^๕ร^๕อ^๕ด^๕ี^๕ะ^๕ไร^๕ก^๕
ไ^๕ด^๕ ไม่^๕มี^๕ก^๕ำ^๕ห^๕น^๕ด^๕ก^๕ฏ^๕ช^๕า^๕อ^๕ย^๕าง^๕ไร^๕ อ^๕อ^๕ ร^๕เ^๕อ^๕
ม^๕น^๕อ^๕ย^๕าง^๕น^๕เ^๕อง^๕ เพทยา^๕ร^๕จ^๕ม^๕ก^๕ด^๕ ๓๒ ภา^๕ษ^๕า^๕
เขา^๕เ^๕า^๕ให้^๕ฟ^๕ัง^๕ค^๕อ^๕ไป^๕ว^๕า^๕ เจ^๕ำ^๕พ^๕ว^๕ก^๕เพทยา^๕ร^๕
น^๕น^๕ ช^๕า^๕ว^๕บ^๕า^๕น^๕ก^๕ด^๕ว^๕ก^๕น^๕ม^๕าก^๕ เม^๕อ^๕ม^๕พ^๕ช^๕แ^๕ด^๕ง^๕า^๕น^๕
เขา^๕ห^๕อ^๕ เขา^๕ด^๕ี^๕ง^๕ว^๕ำ^๕น^๕ด^๕ร^๕อ^๕ง^๕ค^๕า^๕ร^๕ำ^๕ห^๕ร^๕บ^๕ข^๕บ^๕
ไ^๕ด^๕ม^๕ัน^๕ ไม่^๕ให้^๕ม^๕ัน^๕ด^๕ะ^๕ล^๕า^๕ย^๕ด^๕ะ^๕ด^๕ว^๕ง^๕ล^๕อ^๕บ^๕เข^๕ำ^๕ไป^๕
ข^๕ำ^๕พ^๕เจ^๕ำ^๕ฟ^๕ัง^๕แ^๕ด^๕ห^๕ู^๕ผ^๕ง^๕อ^๕ก^๕ ร^๕เ^๕อ^๕ท^๕เขา^๕เ^๕า^๕
ข^๕ำ^๕พ^๕เจ^๕ำ^๕ค^๕เ^๕ย^๕ไ^๕ด^๕ฟ^๕ัง^๕มา^๕ด^๕ง^๕แ^๕ด^๕เ^๕ก^๕เ^๕ม^๕อ^๕น^๕ก^๕ัน^๕
ว^๕า^๕เพทยา^๕ร^๕ช^๕ะ^๕น^๕ค^๕น^๕ร^๕เ^๕ย^๕ก^๕ว^๕า^๕ เพทยา^๕ร^๕ท^๕ค^๕ิ^๕พ^๕เ^๕ด^๕
แ^๕ด^๕ง^๕ค^๕ว^๕เ^๕ม^๕อ^๕น^๕เท^๕ว^๕ด^๕า^๕ ด^๕ว^๕ม^๕ช^๕ฎ^๕า^๕ร^๕ูป^๕เ^๕ม^๕อ^๕น^๕
ห^๕ว^๕ด^๕น^๕ง^๕ช^๕า^๕ว^๕เ^๕น^๕ย^๕ว^๕แ^๕ด^๕ะ^๕ห^๕ะ^๕ด^๕ง^๕ มา^๕ท^๕าง^๕ช^๕อ^๕
อ^๕ย^๕าก^๕ไ^๕ด^๕ม^๕น^๕ด^๕ร^๕อ^๕ง^๕ค^๕า^๕ร^๕ำ^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ค^๕ว^๕เป็น^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕รู้^๕
ไ^๕ว^๕บ^๕ำ^๕ง^๕ จ^๕ึง^๕ถ^๕า^๕ม^๕ว^๕า^๕จ^๕ำ^๕ไ^๕ด^๕ห^๕ร^๕อ^๕ไ^๕ม^๕ เขา^๕ค^๕อ^๕บ^๕ว^๕า^๕
จ^๕ำ^๕ไ^๕ด^๕ ไม่^๕ย^๕าก^๕อ^๕ะ^๕ไร^๕ เป็น^๕อ^๕ย^๕าง^๕น^๕

“โอม เพทยา^๕ร^๕ ช^๕ม^๕ำ^๕พ^๕อน^๕มา^๕ช^๕อ^๕ก^๕ว^๕อ^๕ก^๕
ช^๕อ^๕ก^๕ว^๕อ^๕ก^๕ ไม่^๕ช^๕ั^๕น^๕ก^๕จะ^๕ค^๕อ^๕ก^๕ห^๕ว^๕เพทยา^๕ร^๕”
ม^๕น^๕ด^๕ร^๕น^๕ค^๕อ^๕ว^๕า^๕ ๓ ห^๕น^๕จ^๕ึง^๕จะ^๕ไ^๕้^๕ไ^๕ด^๕ ใน^๕น^๕ห^๕ม^๕

ค^๕ำ^๕แ^๕ด^๕ก^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ ๒ ค^๕ำ^๕ ค^๕ือ^๕ม^๕ำ^๕พ^๕อน^๕ เ^๕็น^๕จะ^๕เป็น^๕
ม^๕ำ^๕ด^๕ี^๕น^๕ว^๕ด^๕ ด^๕่วน^๕ช^๕อ^๕ก^๕ว^๕อ^๕ก^๕เ^๕็น^๕จะ^๕ห^๕มา^๕ย^๕ค^๕ว^๕า^๕
ว^๕า^๕ ห^๕ล^๕ุ^๕ก^๕ห^๕ล^๕ิ^๕ก^๕ ด^๕ำ^๕ย^๕ไป^๕ด^๕ำ^๕ย^๕มา^๕ ไม่^๕อ^๕ย^๕น^๕ึง^๕
ก^๕ร^๕ะ^๕ม^๕ัง^๕ ถ^๕ำ^๕ห^๕า^๕น^๕ผู้^๕ไ^๕ด^๕ค^๕อ^๕ง^๕ค^๕า^๕ร^๕ำ^๕ห^๕ร^๕บ^๕ท^๕น^๕
ย^๕ิ^๕น^๕ค^๕ิ^๕ให้^๕ท^๕น^๕ท^๕ไม่^๕ห^๕ว^๕ง^๕ด^๕ิ^๕ช^๕ด^๕ิ^๕ท^๕ช^๕เ^๕ย^๕

ข^๕ำ^๕พ^๕เจ^๕ำ^๕ย^๕ัง^๕ค^๕ิ^๕ด^๕ิ^๕ใจ^๕ร^๕เ^๕อ^๕ง^๕ด^๕ุ^๕ก^๕ม^๕ัก^๕ก^๕ะ^๕ด^๕ี^๕ผล^๕ห^๕ร^๕อ^๕
น^๕า^๕ร^๕ี^๕ผล^๕ เ^๕อ^๕เ^๕น^๕ว^๕า^๕เป็น^๕ด^๕ุ^๕ก^๕ไม่^๕มา^๕จาก^๕อ^๕น^๕เ^๕ย^๕
แต่^๕ไ^๕น^๕ด^๕อ^๕บ^๕ถ^๕า^๕ม^๕ช^๕า^๕ว^๕อ^๕น^๕เ^๕ย^๕ห^๕ด^๕า^๕ย^๕ค^๕น^๕ไม่^๕รู้^๕
ร^๕เ^๕อ^๕ง^๕ เ^๕อ^๕ิ^๕ญ^๕ว^๕น^๕ท^๕น^๕ง^๕เพ^๕อ^๕น^๕ช^๕า^๕ว^๕เ^๕น^๕ค^๕ำ^๕ด^๕ี^๕มา^๕ห^๕า^๕
จ^๕ึง^๕ด^๕อ^๕บ^๕ถ^๕า^๕ม^๕เขา^๕ถ^๕ึง^๕ร^๕เ^๕อ^๕ง^๕น^๕ เขา^๕ค^๕อ^๕บ^๕ว^๕า^๕ไม่^๕
ท^๕ร^๕า^๕บ^๕ร^๕เ^๕อ^๕ง^๕ ท^๕ร^๕า^๕บ^๕แ^๕ด^๕ว^๕า^๕น^๕า^๕ร^๕ี^๕ผล^๕น^๕ม^๕อ^๕ย^๕ู่^๕ใน^๕
เ^๕ม^๕อ^๕ง^๕ช^๕อ^๕ง^๕เขา^๕ เป็น^๕ผล^๕ไม่^๕ก^๕ิ^๕น^๕ไ^๕ด^๕ไ^๕ด^๕ แต่^๕ว^๕เขา^๕
เ^๕ย^๕เ^๕น^๕ด^๕ุ^๕ก^๕น^๕า^๕ร^๕ี^๕ผล^๕ให้^๕ค^๕ุ^๕ เป็น^๕ร^๕ูป^๕ค^๕ำ^๕ย^๕ด^๕ุ^๕
ม^๕ะ^๕ม^๕ว^๕ง^๕ห^๕ิ^๕ม^๕พ^๕า^๕น^๕ ช^๕ึง^๕ม^๕อ^๕ย^๕ด^๕ค^๕ค^๕น^๕ท^๕าง^๕บ^๕ัก^๕ษ^๕ำ^๕ไ^๕ด^๕
ช^๕า^๕ว^๕บ^๕ัก^๕ษ^๕ำ^๕ไ^๕ด^๕ร^๕เ^๕ย^๕ก^๕ว^๕า^๕ เ^๕ด^๕ด^๕อ^๕ห^๕ร^๕อ^๕ย^๕ำ^๕ว^๕ง^๕
เขา^๕ว^๕า^๕ผล^๕ไม่^๕ช^๕ะ^๕น^๕ิ^๕ค^๕น^๕ห^๕ำ^๕ม^๕บ^๕ุ^๕ชา^๕ พ^๕ระ^๕เป็น^๕เจ^๕ำ^๕
ท^๕ำ^๕ไม่^๕จ^๕ึง^๕ห^๕ำ^๕ม^๕ เขา^๕ค^๕อ^๕บ^๕ท^๕น^๕ท^๕ว^๕า^๕ม^๕น^๕ร^๕ูป^๕เ^๕ม^๕อ^๕น^๕
ช^๕อง^๕อ^๕ิ^๕ด^๕ิ^๕พ^๕เ^๕ด^๕ พ^๕ระ^๕เป็น^๕เจ^๕ำ^๕ไม่^๕ป^๕ร^๕ค^๕ (ด^๕ง^๕ด^๕ย^๕)
ถ^๕า^๕ม^๕ค^๕อ^๕ไป^๕ว^๕า^๕ ม^๕ัก^๕ก^๕ะ^๕ด^๕ี^๕ผล^๕เป็น^๕อ^๕ย^๕าง^๕เ^๕ย^๕ว^๕ก^๕ับ^๕
น^๕า^๕ร^๕ี^๕ผล^๕ไ^๕ม^๕ ค^๕อ^๕บ^๕ว^๕า^๕ม^๕ัก^๕ก^๕ะ^๕ด^๕ี^๕ผล^๕ไม่^๕มี^๕ มี^๕แต่^๕
ม^๕าก^๕ก^๕ด^๕ี^๕ผล^๕ เป็น^๕ด^๕ุ^๕ก^๕ไม่^๕ก^๕ิ^๕น^๕ไ^๕ด^๕ไ^๕ด^๕ แต่^๕ร^๕ูป^๕ร^๕ำ^๕ง^๕
ภ^๕า^๕ย^๕น^๕อ^๕ก^๕ง^๕า^๕m^๕ม^๕าก^๕ถ^๕ึง^๕ก^๕ับ^๕น^๕ำ^๕ช^๕อ^๕ม^๕ัน^๕มา^๕เป^๕ร^๕ิ^๕ย^๕บ^๕
ก^๕ับ^๕ผู้^๕ช^๕ึง^๕ง^๕า^๕m^๕แ^๕ด^๕ร^๕ูป^๕ ร^๕ูป^๕ม^๕าก^๕ก^๕ด^๕ี^๕ม^๕ั^๕ด^๕ี^๕ฐ^๕า^๕น^๕
เป็น^๕อ^๕ย^๕าง^๕น^๕ เขา^๕ว^๕า^๕ด^๕ร^๕ูป^๕ให้^๕ค^๕ุ^๕เป็น^๕ร^๕ูป^๕ค^๕ำ^๕ย^๕
ป^๕เ^๕ท^๕อ^๕ง^๕ห^๕ด^๕าง^๕ป^๕เ^๕ม^๕น^๕ ร^๕ู้^๕ด^๕ั^๕ก^๕ว^๕า^๕เป็น^๕ร^๕ูป^๕ม^๕ั^๕ด^๕ี^๕ก^๕ษ^๕ณะ^๕
มา^๕ค^๕ะ^๕ภ^๕า^๕เ^๕ย^๕ว^๕ก^๕ัน^๕ก^๕ับ^๕น^๕า^๕ร^๕ี^๕ผล^๕แ^๕เ^๕ เ^๕ว^๕า^๕จ^๕ึง^๕เ^๕า^๕

มาใช้ปะปนกันทั้งสองคำ แต่คงจะแก้
ลักษณะของรูปให้เป็นรูปคนทั้งตัว รู้แล้ว
รู้รอบไป ไม่ต้องคิดมาก เกิดความสนใจ
จึงถามต่อไปว่า ถูกไม้สองชนิดนั้นอยู่ใน
แคว้นเบงกอลแห่งเดียวหรือ ตอบว่าไม่
ทราบ แต่ว่าในเบงกอลมีมาก ตีร้ายจะ
เป็นไม้ตะเพาถิ่นของเบงกอลกระมัง อิน-
เดียแคว้นอื่นคงจะไม่รู้ปรากฏมี จึงไม่ใคร่
มีใครรู้จัก ส่วนเรื่องเพชฌาตรไปแย่งลูก
มกกระดมในป่าหิมพาน เขาบอกว่าไม่เคย
ได้ยิน เพราะเพชฌาตรของเขาไม่เคยคร่อน
เรื่องพรรณน ด้วยเขามักเพชฌาตรผู้หญิง
เรียกว่าพิชชาตรี

ปรารภเรื่องข้างต้นนี้แก่เพื่อนชาวอิน-
เดียอีกคนหนึ่ง เขามอบว่ามากกาดมีคำอยู่
ในภาษาทมิฬแปลว่าลูกสาว แปลกอยู่เข้า
กันได้กับมกกระดม เพราะออกเสียงรูป
เหมือนลูกสาวก็ว่าได้ ส่วนเรื่องเพชฌาตร
แย่งลูกมกกระดม เขาว่าคดีอย่างนั้นไม่เคย
ได้ยิน นักสังคายนาจริง ๆ ว่าเราได้คดีเรื่องนี้
มาจากไหน เกิดความสนใจต่อไปว่า ถ้า
มกกระดมและ นารีผดมาจาก อินเดีย ทาง
แคว้นเบงกอลจริง ตามธรรมดาจะต้อง
ผ่านเข้ามาทางมอญและพม่าก่อนแล้วจึง
มาถึงเรา สอบถามท่านผู้รู้คดีของมอญ ก็

ตอบว่ามอญมี เขาเรียกว่า นอมชเปรียก
นอมช แปลว่าต้นไม้ เป็นคำเดียวกับเดิม-
เดิม ในภาษาเขมร เปรียก แปลว่าไม้พิศ
รวมกันว่า ต้นไม้มีพิศ พวกดำเริ่จปรอท
ชอบไปแย่งเอาลูกของต้นไม้ใน ส่วนพวก
ฤษีไม่มีไปแย่งกับเขา ได้เรื่องมาเพียงเท่า
นี้ เห็นแต่ดวงมอญเกลียดลูกมกกระดม
จึงเกณฑ์ให้เป็นลูกไม้มีพิศ แล้วเขาไม่เอา
ฤษีซึ่งมีศักดิ์ยศเขาไปยุ่งด้วยเรื่องพรรณน
สอบถามเพื่อนพม่า เขามอบว่าของพม่า
เหมือนกัน เรียกว่าลูก คุยของชี ชี แปล
ว่าลูกไม้ ของ แปลว่ารูปต้นฐาน คุย แปล
ว่าเขา (ผู้หญิง) รวมกันแปลตามลำดับ
คำเข้าประโยคของเขาว่า “เขาผู้หญิงรูป
เป็นลูกไม้” ส่วนเรื่องเพชฌาตรเขาไม่รู้
เรื่อง ที่เขาไม่รู้ก็เห็นใจ เพราะเขาเป็นคน
สมัยใหม่ เรื่องเก่า ๆ แม้เป็นสมบัติชาติ
ของเขาเอง เขาไม่รู้ด้วยไม่สนใจ ถึงรู้ไป
ก็ไม่เป็นประโยชน์อะไรกับเขาในทางตรง
ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าที่ต้องการจะสาว
หาเรื่อง อันเกี่ยวกับความรู้ทางวัฒนธรรม
ของอินเดียที่แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย
ต่าง ๆ ทางแหลมอินโดจีน ก็ต้องยุติลง
เพียงเท่านั้น

เรื่องนางรมลายลัก

ของ

จำ ทองคำวรรณ

เรื่องนำ

เมื่อท่านอ่านข้อเรื่องข้างบนนี้ ที่แรกคงแปลกใจ อาจนึกสงสัยว่าเป็นเรื่องอะไร
หนอ เพราะข้อเรื่องมีคำแปลกๆ แปลกๆ ไม่ออก แต่กระนั้นอาจารย์ก็คิดว่า เป็นคำไทยๆ มาก
กว่าเป็นคำภาษาอื่น ถ้าท่านเป็นนักศึกษาทางภาษาและวรรณคดี เมื่ออ่านเรื่องโดยตลอด
แล้ว ก็อาจเดาเข้าใจคำเหล่านั้นได้ดี ไม่มีอะไรแปลกไปจากที่เคยพบมาแล้ว ข้าพเจ้าได้
เรื่องนางรมลายลักมา มีคนเหตเป็นดังนี้

เมื่อราว ๓ - ๔ เดือนมานี้ ชาวตะวันตกคนหนึ่งเป็นเพื่อนชอบพอกัน มาหา
ข้าพเจ้าว่าอยากจะได้อ่านเรื่องนางรมลายลัก ข้าพเจ้าเคยได้ยินเรื่องมาบ้าง แต่จำเรื่องไม่
ได้ตลอด รู้แต่ว่านางรมลายลักเป็นนิยายคติปากของชาวบ้านท้องถิ่นหนึ่ง เป็นทำนอง
เรื่องตามองด้ายทางจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ และเรื่องนางอรพินธุทางอำเภอพิมาย จังหวัด
นครราชสีมา จึงตอบเขาว่า จะลองพยายามเดาหาดูก่อน แต่จะต้องช้าเวลาหน่อย เพราะ
จะเดาหาจากหนังสือเล่มหนึ่งดังเดี๋ยวคงมีเวลาน้อย ด้วยเป็นนิยายชาวบ้าน จะต้องอาศัยจด
เขาจากปากคำผู้เล่า จึงไม่แน่ใจว่าจะได้มากน้อยแค่ไหน เนื่องแต่เหตุที่นิยายชนิดนี้นับวัน
แต่จะมีผู้จำและเล่าได้น้อยดังทุกที่ เพราะเห็นว่าเป็นนิยายสมัยเก่าอย่างยายเล่าให้หลาน
ฟัง ไม่มีใครเอาใจใส่เรื่องคร่ำครว้อย่างนี้ นอกจากผู้ใฝ่ใจความรู้ของเก่าชนิดที่ฝรั่ง
เรียกว่า Folklore เท่านั้น ชาวตะวันตกคนที่มาขอให้ข้าพเจ้าหาเรื่องนางรมลายลักให้เขา
เป็นผู้เขียนอ่านหนังสือไทยได้คล่อง มีความรู้เรื่องนิยายนิทานของชนชาติต่างๆ ที่อยู่ใน
แหลมอินโดจีนนี้ แม้แต่เรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ เขาก็เคยอ่านและยกย่องสุนทรภู่
มากว่าเป็นกวีเอกของไทย เขาเคยถามข้าพเจ้าว่า นางกวางรีเมียพระรถ ทำไมเราจึง
เรียกว่านางเมรี ได้ชื่อมาจากไหน หรือว่าเพี้ยนไปจากคำไร นางสุวิญชาตลอดถูกเป็น
ท่อนไม้ ได้เค้ามาจากเรื่องอะไร และเคยถามอะไรอื่นๆ อีก แสดงว่าเขารู้เรื่องนิยาย

ต่าง ๆ ของไทยอยู่มาก เพราะฉะนั้นเมื่อเขาอยากทราบเรื่องนางรมสายดั่ง ข้าพเจ้าจึงไม่ประหลาดใจ

เมื่อข้าพเจ้ารับปากเขาแล้ว จึงขอร้องให้นายฉ่ำ ทองคำวรรณ พนักงานหอพระสมุดวชิรญาณ ช่วยเป็นธุระสืบเรื่องนางรมสายดั่งให้ด้วย นายฉ่ำ ทองคำวรรณ มีแก้ไขช่วยสืบเสาะจนได้เรื่องมา แต่ว่าจดเป็นภาษาเขมร นายฉ่ำ ทองคำวรรณ จึงเอาเป็นภาระแปลถ่ายออกมาเป็นภาษาไทยอีกทอดหนึ่ง จึงขอขอบคุณ นายฉ่ำ ทองคำวรรณ และนายบุญฉิน สู่เขียว ซึ่งเป็นผู้เรียบเรียงเป็นภาษาเขมรไว้ในต้นด้วย

เรื่องนางรมสายดั่งที่จดเป็นหนังสือมาให้ ไม่ได้จดอย่างที่เขากล่าวจากปากจริง ๆ แต่เรียบเรียงเป็นภาษาหนังสือเรียบร้อยแล้ว จึงขาดประโยชน์ในทางวิชา Folklore ไปบ้าง แต่กระนั้นก็ยังดีกว่าไม่ได้มา อย่างน้อยก็ได้อ่านนิยายแปลกเรื่องหนึ่ง ซึ่งอาจร่อนหาความรุ่มร่ามไว้ในหนังสือได้บ้าง

เสฐียรโกเศศ

๒๒ ต.ค. ๒๔

× × ×

มีเรื่องเล่ากันมาว่า ในกาลนานมาแล้ว คือในสมัยเมื่อแผ่นดินเมืองเขมรยังเป็นทะเลอยู่ มีพณแผ่นดินตะเพาเตในเมื่อนครราชธานีและแนวภูเขาดงเร็ก แนวภูเขามบรรพต กับเมืองจันทบุรีเท่านั้น

ในสมัยนั้น มีพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง เสด็จราชสมบัติอยู่ ณ เมืองภูเขาดงเร็ก มีพระราชบุตรทรงพระนามว่า เจ้าราชกุต ในเมืองนั้นมีหญิงสาวคนหนึ่งรูปร่างสวยงาม เป็นหญิงหน้าใจกล้าหาญเข้มแข็ง มีนามว่า นางจำปา ตั้งบ้านเรือนอยู่ตามแนวภูเขาดงเร็ก นางนั้นได้เคยถูกจรเข้

กัด ๆ ไว้ตัวหนึ่ง ให้ชื่อว่า อ้ายทน ครั้นเมื่ออ้ายทนโตขึ้น นางก็ได้ขายทเขาไปเลี้ยงไว้ในแม่น้าแห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ใกล้บ้านของนาง ภายหลังเจ้าราชกุตได้เสด็จไปตั้งถอบกับนางอย่างลับ ๆ

ยังมีพระมหากษัตริย์อีกพระองค์หนึ่ง เสด็จราชสมบัติอยู่ ณ เมืองจันทบุรี พระองค์มีพระราชบุตรรูปร่างสวยงามอย่างเนติโฉม จะหาหญิงใดมาเปรียบเทียมมิได้ ส่วนผมของนางนั้นมักถนอมคุดๆคนชาติ ชาวเมืองจึงเรียกกันว่า นางผมหอม ในเวลาหนึ่งชาวเมืองจันทบุรีกับชาวเมืองภูเขาดงเร็ก

ได้ทำการค้าขายด้วยเรือดำเกาต์เข้าออก
ไปมาอยู่เป็นนิตย

อันความสวยงามของนางผมหอม มี
กิตติศัพท์เลื่องลือไปถึงพระราชบิดาของเจ้า
ราชกุด พระราชบิดาของเจ้าราชกุดก็แต่ง
ราชทูตไปเจริญทางพระราชไมตรี กับเมือง
จันทบุรี เพื่อขอหมั้นนางผมหอมมาเป็นพระ
อัครมเหสีเจ้าราชกุด ต่อมากษัตริย์ทั้งสอง
เมืองได้ตกลงพร้อมใจกัน กำหนดวันจะทำ
การอภิเษกระหว่างเจ้าราชกุดกับนางผมหอม
ณ เมืองจันทบุรี

เจ้าราชกุดก็ได้จัดแจงแต่งเรือดำเกา
ใหญ่เป็นเรือพระที่นั่ง เสด็จไปเพื่อจัดการ
อภิเษก มีดำเกาต์น้อยดำเป็นบริวารนำหน้า
แฉะตามเสด็จ แฉะออกจากท่ามุ่งตรงไป
ยังเมืองจันทบุรี

ฝ่ายนางจำปาครั้นเมื่อได้ทราบข่าวว่า
เจ้าราชกุดเสด็จลงเรือดำเกาต์ไปทำการอภิ
เษกกับนางผมหอมที่เมืองจันทบุรี มีความ
แค้นใจยิ่งนัก จึงเรียกข้าทนต์มาบังคับใช้
ให้ไปทำการขัดขวางหนุเรือดำเกาต์ที่เจ้า
ราชกุดประทับมิให้ไปทำการอภิเษกได้ ข้า
ทนต์รับทำตามคำสั่งของนาง ส่วนนาง
จำปาได้ลงเรือดำเกาต์หนึ่งสะกดรอยตาม
ข้าทนต์ไปคอยดูว่าจะทำตามคำสั่งของตน
หรือไม่

ครั้นข้าทนต์นำหน้าตามเรือดำเกาต์เจ้า
ราชกุดไปทัน ณ สถานที่ซึ่งเป็นภูเขาดำเกา
ในจังหวัดพระตะบองเพียงวัน ข้าทนต์ได้เฝ้า
หลังหนุเรือดำเกาต์เจ้าราชกุด จะเดินทางไป
ทางไหนก็ไม่ได้ ส่วนพวกเรือดำเกาต์เป็น
บริวารบ้างก็รีบเดินทางไปกราบทูลเจ้าเมือง
จันทบุรีให้ทรงทราบ กษัตริย์เมืองจันทบุรี
ได้ทรงทราบแล้ว ก็รีบพานางผมหอมลง
เรือดำเกาต์มาช่วยเจ้าราชกุด

ครั้นเรือดำเกาต์นางผมหอมแล่นมาถึง
เห็นจระเข้กำลังหนุเรือดำเกาต์เจ้าราชกุดอยู่
เจ้าราชกุดเห็นจึงร้องเรียกให้นางผมหอม
ช่วยเหลือ นางเกรงว่าจระเข้มันจะทำอัน
ตรายแก่ตน จึงสั่งให้คอยเรือดำเกาต์ของ
นางออกไปห่างจากเรือดำเกาต์เจ้าราชกุด
(ประมาณ ๓๐ ก.ม.) คือตรงสถานที่ซึ่ง
เป็นภูเขาร่มสายสก อันอยู่ทางทิศภาคเหนือ
ของภูเขาดำเกาต์ทุกวันนี้ นางจึงทำพิธีขับ
ส่งดวงตงต์ยาริษฐานว่า ถ้าเจ้าราชกุด
เคยเป็นบุพเพสันนิวาสของข้าจริงแล้ว เมื่อ
ข้ารดสมถังลงไปในทะเล ขอให้ข้าในทะเล
เห็นเป็นพยานปฏิพัทธ์ตน แล้วนางก็ส่ง
พระเกศารุดเส้นพระเกศาทั้งลงไปในทะเล
เพราะเหตุแห่งบุญของนางได้เคยสร้างสม
มาในชาติปางก่อน จึงบันดาลให้น้ำใน
ทะเลแห่งนั้นพัดไปโดยฉับพลัน

เรือดำเภาที่เจ้าราชกุมารประทับอยู่ก็ตะ-
 แกรงไปทางทิศตะวันออก หัวเรือไปทางทิศ
 ได้ เสากระโถงล้มไปกองอยู่ทางหัวเรือ
 ส่วนเรือดำเภาของนางซึ่งอยู่ ณ ทิศอาคเนย์
 นั้น ก็ติดค้างแหงอยู่เช่นเดียวกัน ฝ่ายอัย
 ทนถูกความร้อนแผดเผาก็ตื่นรนถอยออก
 จากเรือดำเภาใหญ่ไปทางทิศพายัพ (ห่าง
 ประมาณ ๓๐ ก.ม.) หมดก้างขาดใจตาย
 ณ ที่นั้น เพราะอำนาจบุญกุศลของเจ้าราช
 กุมารกับนางผมหอมได้สร้างสมมา จึงบันดาล
 ชาติให้เรือดำเภาของเจ้าราชกุมารกลายเป็นภู
 เขาดำเภา (พนมด้อมไม้) เสากระโถงเรือ
 ของเจ้าราชกุมารกลายเป็นภูเขากะโถง (พนม
 กโถง) อัยทนกลายเป็นภูเขารเซ (พนม
 กรอเปอ) และเรือดำเภาของนางก็กลายเป็น
 ภูเขารวมสายดัก (พนม รวมสายดัก)
 มาจนคราพบเท่าทุกวันนี้ นับตั้งแต่วันนั้น
 ผมหอมได้ส่งายพระเกศาธาตุทั้งลงไปในทะเล-

เดครั้งนั้นนางก็ได้ชื่อว่า รวมสายดัก ครั้น
 ต่อมาเจ้าราชกุมารได้ทำการอภิเษกกับนางรวม
 สายดักด้วยราชสมบัติเป็นสันติสุขต่อไป

ส่วนนางจำปา เมื่อเห็นเรือดำเภาตาม
 ดูอัยทน ครั้นมาถึงสถานที่แห่งหนึ่งเมือง
 มงคลบุรี เรือดำเภา ก็ติดค้างอยู่ ณ ที่นั้น
 จึงกลายเป็นภูเขานันทายนาง (พนม บ่อน-
 เตยเนียง) มาจนทุกวันนี้ ฝ่ายเจ้าราชกุมาร
 ทรงทราบจึงติดตามไปหานางจำปา เพราะ
 ทรงพระพิโรธยิ่งนัก จึงเทงานางจนต้องแตก
 ตาย สถานที่นั้นจึงเรียกว่า ปอดแปด ซึ่ง
 อยู่ในเมืองศรีโสภณ ส่วนศีรษะของนาง
 พระองค์ตัดเอาเสียบประจักษ์ไว้ ณ สถานที่
 แห่งหนึ่ง สถานที่นั้นจึงกลายเป็นภูเขาส่ง
 กะบาด (พนม ส่องกะบาด) ซึ่งอยู่ในเมือง
 ศรีโสภณทุกวันนี้

(นายบุญฉิน สุขเขียว เรียบเรียงเป็นภาษา

เขมร ๓ กันยายน ๒๔๘๘)

หมายเหตุ

วารสารศิลปากรฉบับนี้เป็นฉบับครบรอบปีที่ ๓ ซึ่งได้มาเพื่อถวายเป็นของขวัญแด่ผู้รักศิลปะและวัฒนธรรมของบุคคลทั้งสงฆ์และฆราวาส คือผู้รักศิลปะและผู้รักวัฒนธรรมด้วยกันทั้งนั้น ผู้รักศิลปะและผู้รักวัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อมาพบกันย่อมจะมีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ได้มาพบกันทั้งนี้ทั้งนั้น ผู้รักศิลปะและผู้รักวัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อมาพบกันย่อมจะมีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ได้มาพบกันทั้งนี้ทั้งนั้น ผู้รักศิลปะและผู้รักวัฒนธรรมทั้งสองฝ่ายนี้ เมื่อมาพบกันย่อมจะมีความยินดีและพอใจในสิ่งที่ได้มาพบกันทั้งนี้ทั้งนั้น

* * *

แต่อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะเรียนให้ทราบว่า บัดนี้วารสารศิลปากรมีผู้รักศิลปะและผู้รักวัฒนธรรมเข้ามาสมัครเป็นสมาชิกแล้ว

ที่จะพิมพ์ออกเดือนละหนึ่งครั้งนั้นในต่อไปนี้ วารสารศิลปากรจะได้เปลี่ยนกำหนดออกวันเวลาเป็น ๒ เดือนละหนึ่งครั้ง ออกเดือนสิงหาคม ตุลาคม ธันวาคม กุมภาพันธ์ และ เมษายน รวม ๖ เดือนเป็นรอบครบถ้วน ส่วนอัตราค่าบำรุงก็ยังคงขอเพิ่มขึ้นเป็นปีละ ๓ บาท ครึ่งปี ๒ บาท ตามอัตรา ถ้าพิจารณาเห็นว่า อาจเห็นว่าการขึ้นค่าดังต่อไปนี้ แต่ความจริงไม่สูง เพราะวารสารศิลปากรไม่รับเงินค่าบำรุง ซึ่งหวังว่าท่านคงทราบดี ว่าหนังสือที่รับเงินค่าบำรุงไม่รับนั้น มีผลแตกต่างกันมากมายเพียงไร ทั้งในส่วนคุณค่าของหนังสือและรายได้ อีกประการหนึ่ง การพิมพ์หนังสือโดยฝีมือประณีต อันเป็นธรรมดาอยู่เองที่ต้องเสียค่าจ้างในอัตราสูงกว่าปกติ นอกจากนั้นต่อไปจะได้เปลี่ยนชนิดของกระดาษที่ใช้พิมพ์ให้ดีกว่าที่เคยใช้มาในปี ๓ และถ้าสามารถทำได้ บางทีจะเพิ่มหน้ากระดาษและรูปภาพให้มากกว่าเดิมด้วย

* * *

เพราะฉะนั้น จึงขอเรียนให้ทราบทั่วกัน
ว่า บรรดาท่านที่บอกรับและเสียค่าบำรุง
ณะเพาะปี่ ถ้าท่านประสงค์จะรับต่อไป โปรด
แสดงความจำนงไปยังผู้จัดการ พร้อมกับ
ส่งเงินค่าบำรุงในอัตราใหม่นี้ ส่วนท่านที่
อยู่ในจังหวัดพระนคร จะแจ้งให้ทราบโดย

ทางจดหมายหรือโทรศัพท์ และให้สำนักงาน
ส่งคนไปรับเงิน ณ ที่อยู่พร้อมด้วยนำหนังสือ
ส่งก็ได้ การแสดงความจำนงดังกล่าว
ขอกรุณาแจ้งให้ทราบก่อนวารสารศิลปากร
ปีที่ ๒ เล่ม ๓ พิมพ์ออก เพื่อจะได้กำหนด
จำนวนหนังสือที่จะพิมพ์ใหม่ปริมาณอันสม-
ควรต่อไป

บรรณาธิการ

— วารสารศิลปากร —

เป็นหนังสือสัปดาห์ พิมพ์ออก ๒ เดือนละ

กรมศิลปากร	เป็นเจ้าของ
นายตรี อมาตยกุล	ผู้จัดการ
นายกมล ปัทมเสวี	ผู้ช่วยผู้จัดการ
นายวัน นวลยง	บรรณาธิการ
นายสนั่น บุญยศิริพันธุ์	ผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์พระจันทร์	เป็นสถานที่พิมพ์

สำนักงานตั้งอยู่ที่ถนนจันทบุรี กรมศิลปากร ณ ตึกทำการหอสมุดแห่งชาติ

ถนนหน้าพระธาตุ โทรศัพท์ 21469

และมีสาขาอยู่ที่ร้านศิลปากร อาคาร ๘ ถนนราชดำเนิน โทรศัพท์ 20124

(ตระเบียนการหน้าหลัง)

พิมพ์ที่โรงพิมพ์พระจันทร์ ทำพระจันทร์ พระนคร

นายสนั่น บุญยศิริพันธุ์ เจ้าของ ผู้พิมพ์

ผู้โฆษณา ๔/๓/๒๕๕๐

ระเบียบการหนังสือวารสารศิลปากร

กำหนดเวลาออก ภายในวันที่ ๕ ของเดือน มิถุนายน สิงหาคม ตุลาคม ธันวาคม
กุมภาพันธ์ และเมษายน ทุกปี

อัตราค่าบำรุง รับผิดชอบ ๓๕ บาท กรังบ ๒๐ บาท

การบอกรับ

จะบอกรับคนใดคนหนึ่งก็ได้ แต่ต้องแจ้งล่วงหน้าก่อนหนังสือ
เล่มนั้นออก หนึ่งปี ๑ เล่ม ๒ ปี ๒ เล่ม ๓ ปี ๓ เล่ม ๔ ปี ๔ เล่ม ๕ ปี ๕ เล่ม
พิมพ์ออกก่อนบอกรับ ถ้าต้องการและถึงหนังสือยังมีเหลืออยู่
ก็ยินดีขายได้ในราคาพิเศษเล่มละ ๗ บาท โปรดแจ้งความจำนง
ไปยังผู้จัดการ ณ สำนักงานหนังสือ หรือผู้ช่วยผู้จัดการ ณ สำนัก
งานสาขา พร้อมกับส่งเงินค่าบำรุง สำหรับผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด
โปรดส่งเงินทางธนาคารหรือเช็ค ไปรษณีย์ส่งจ่าย ป.ณ. หน้าพระ
หลาน ส่วนผู้ที่อยู่ในพระนครจะบอกรับทางจดหมายหรือโทรศัพท์
ก็ได้ ให้ไปรับเงิน ณ ที่อยู่พร้อมด้วยนำหนังสือดังที่เคยมักได้

